

T-t

Tabu: Dokunulmaz olan, kendi içinde belli bir güç (mana) taşıyan; her bakımdan dokunulması yasaklanmış olan. Tabulaştırılan nesne ya da kişi genelde gizemli, doğaüstü güçlerce yönlendirilen kutsal varlıklar olarak tanımlanırlar. Toplumun varlığı-yokluğu çoğu zaman bu tabular etrafında biçim kazanır. Kutsallığı ve dokunulmazlığı da buradan kaynağını alır. Tabulaştırılan nesne ya da kişi hukuken dokunulmaz değildir, onu dokunulmaz kılan toplumun manevi, ahlaki yapısıdır. Ona yaşam ve güç veren de budur.

Tabu, tarihte toplumsallaşmanın ilk evresi olan klan oluşumunda görülmektedir. Klan bilincinde gelişen totem ile toplumsallık kutsanmakta, dolayısıyla kutsanan toplumsal değerlere dokunmama, el sürmeme gelişmektedir. Tabu olgusunun gelişim süreci konusunda Önder APO şunları belirtmektedir:

"Toplumsal biçimlenmenin ilk örnekleri olan klanlardaki toplumsal ideolojinin, ruhçuluk (animizm), tabuculuk gibi daha çok kutsallık arz eden, anlaşılması güç, ancak hissedilen bir mana gücüne dayandığı bilinmektedir. Toplumsallık bir olgu haline gelince ortaya çıkan güç ve enerji anlam bulmaya çalışmakta, fakat ilkel zihniyet durumu bunu ancak ruhçuluk ve tabuculuk gibi tasarımlarla kimlik ve izaha kavuşturmaya çalışmaktadır. Doğan olgu çok önemlidir; yaşamın mutlak bağlı olduğu koşul olmaktadır; bu hissedilmektedir, ama bilimsel izaha kavuşması için daha binlerce yıllık bir pratiğe gereksinim olacaktır. İnsanlığın çocukluk aşamasında en kolay tasarımlar yolu, çocuklar gibi her varlığın kendisi gibi canlı olduğunu hissetmek, arzular ve duygulara sahip olduğunu sanmaktır. İlk toplumsallaşma gerçekten çocuk gibi bir zihniyet

ve ruh yapısına sahiptir. Psikoloji çocukla ilk toplumu karşılaştığında çarpıcı benzerlikler bulmaktadır. Genetik bilimi, toplumbilim alanının birçok noktasında da açıklayıcı olabilmektedir. Özce, klan ideolojisinin çocukça aşamasında animizmi (ruhçuluğu) ve tabuculuğu (kutsal anlam) doğurması anlaşılırdır. Toplumsal olgu kutsallık içeren bir ruhsal varlık olarak kavramlaştırılmakta, kimliğe kavuşmaktadır."

Tabula Rasa: Latince bir kelime olup, boş tablo, boş tablet veya boş sayfa anlamına gelir. İngiliz deneyci John Locke'nin felsefesini dayandığı temel kavramdır. Buna göre, insan anlağı, üzerinde hiçbir şey olmayan, hiçbir şey yazılmamış boş beyaz bir kağıttır. Locke göre, insan ya da bilen özne, doğuştan bilgilere ve bu bilgilerin önsel bilgilerine sahip değildir. İnsanın tüm bilgisi yalnızca dıştan gelen ve sonradan edinilen duyu izlenimlerinden oluşur. İnsan zihniyeti, hafızası, bilgisi sonradan edinilen pratik olguların-deneylerin sonucudur ve mutlaklığı yoktur. John Locke bu yaklaşımla insanın yeniden yapılandırılabilceğini savunmuştur.

Tanrı Devleti: Sümer zigguratlarında doğan devlet dönemsel farklılıklar gösterse de, doğduğu dönemden günümüze aralıksız bir biçimde süregelmiştir. Biçim farklılıkları olsa da, bu ara verilen, yıkılan, yeniden kurulan devletler sadece dönemin

yeni özellikleriyle donanan aynı yapıdır. Bu anlamıyla devleti, "kurumlaşarak süreklilik kazanan otorite" biçiminde değerlendirmek yerindedir. Hangi anlayışın ürünü olduğu bu durumu değiştirmez. Devlet ilk kuruluş süreçlerinde göksel döngüler esas alınarak oluşturulmuştur. Tanrılar ve tanrı sistemleri gökte nasıl işliyorsa, devlet de, bu sistemin yeryüzündeki yansıması olarak tasarlanıp oluşturulmuş ve işler kılınmıştır. Devletin bu tasarlanma, oluşturulma ve işleyişi, devletin daha başından itibaren dinle iç içe gelişmesine neden olur veya bunlar birbirlerinden kopmaz ikili haline gelirler. Din devletle iç içe geçerek devleti kutsallaştırma çabalarına girişir. Devleti, topluma yeniden kabul ettirmede, bir araç olur. Kral artık tanrı kral değil, zillullahıdır, Tanrı'nın gölgesidir. Devleti iktidarını Tanrı adına kral kullanacaktır.

Tanrı devleti kavramı da, tek tanrılı dinlerin etkinliğinin kökleşmesinden sonra gelişir ve literatürde yer alır. Hristiyanlığın egemen olduğu topraklarda iktidar krallarla kilise arasında sorun ve tartışmaların konusu olmuştur. Kralların iktidarı sahiplenme yaklaşımlarına karşı, kilise de iktidarı sahiplenme veya bu olmazsa paylaşma yaklaşımına sahip olmuştur. Başlangıçta iktidar erki krallarda merkezileşmişti ve kilise henüz krallarla baş edecek kadar güçlü değildi. Güçlendiği oranda, kralların etkinliğini kırmaya, iktidarı sahiplenmeye çalışır. Skolastik dönemde kilise, krallarla girdiği tartış-

mada, iktidarın paylaşımı çevresinde devleti tanımlamaya gider ve Yeryüzü Devleti ile Gökyüzü Devleti tanımlamasını ortaya atar. Bunun anlamı; iktidarın kralla paylaşılmasıdır. Gökyüzü Devleti'nden kasıt kilisedir. Yeryüzü Devleti'ni, yani iktidarın günlük uygulamalarını kralın yönetimine bırakırken, Gökyüzü Devleti ya da Tanrı Devleti sıfatıyla da manevi erk, yani toplumun dinsel-manevi yönetimi de kilise tarafından sahiplenilir. Krallar, başlangıçta buna karşı direnseler de,, kilisenin gelişen iradesi karşısında boyun eğmek zorunda kalırlar. Kilise güçlendikçe otoritesi de güçlenir ve bu da kralların otoritesinin zayıflaması anlamına gelir. Bir noktadan sonra krallar papaların elinden taç giymek zorunda kalırlar. Bu, kilisenin artık tam anlamıyla hakim olduğu anlamına gelir. Tanrı Devleti veya Gökyüzü Devleti böylece literatüre girmiş olur.

Tanrıcılık ve Tanrı Tanımazlık:

Tanrıcılık, en genel anlamda, evreni çekip çeviren bir Tanrı'nın varlığına inanma düşüncesidir.

Dünyayı yaratıp yöneten, iğneden-ipliğe var olan her şeyin kaderini yazan, biri aracılığıyla insanlara doğru yolu gösteren bir Tanrı'nın varlığını kabul eden dünya görüşüdür. Tek tanrılı dinlerin ortak dünya görüşü bu temeldedir.

Tanrı tanımazlık; Tanrı'nın varlığına inanmayan dünya görüşüdür. İlk çağ maddecilerinden günümüze evreni maddi yapıda değerlendiren ve

maddeyi esas veri olarak kabul eden dünya görüşüdür.

Tanrı-Kral: Doğal toplumdan hiyerarşik devletçi topluma geçiş aşamasında topluma öncülük eden rahip, şaman, askeri şef vb.lerin toplum üzerinde kurdukları hakimiyetin değişmez ifadesi olarak kendilerini tanrı olarak ilan etmeleridir. Doğal toplumda ifade edilen karakterler toplumun yönetici elit kesimini oluşturmaktaydılar. Her şey onlarla başlayıp, onlarla bitiyordu. Onsuz toplumun varlığı bile düşünülemez hale geliyordu ve bu da onların kendilerini tanrı katında değerlendirmelerine neden oluyordu. Tanrı olmaktan tanrı-krallığa geçiş, onların tanrısal kimliğinin zayıflamaya, insan kimliğinin krallık sıfatıyla da olsa güçlenmeye başlamasını ifade ediyor, ancak her şeye hükmeden tanrılık sıfatı da krallığın yanı sıra varlığını korumaktadır. Antik çağ köleciliğinin mutlak egemenlik anlayışını yansıtır. Firavunlar, Nemrutlar bu dönem ve karakterde kişilik ve unvanlardır. Hristiyanlığın tek tanrılı bir din olarak etkili hale geldiği ve Roma İmparatorluğu'nun resmi dini haline geldiği zamana kadar da tanrı-krallar etkili figürler olarak tarihteki yerlerini korumuşlardır. Tek tanrılı dinlerin, özellikle de Hristiyanlık ve İslami dinsel ideolojilerin hakim hale gelmesiyle birlikte insanın tanrı olamayacağı kabulüyle birlikte tanrı-krallar yerlerini Tanrı adına gücü kullanan, O'nun sözcüsü ve gölgesi olan

krallara bırakmıştır. Tanrı-krallar ve yol açtıkları gelişme ve sonuçlara ilişkin Önder APO şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

"Sümer ve Mısır mitolojisinde ve onlara dayalı dini anlayışlarında temsil ettikleri mutlak kul, köle anlayışı nedeniyle, her şeye hükmeden tanrı karşısında, çaresiz ve iradesiz, kul insan esastır. İnsanların kendine has gölgeleri bile olamaz, her şey tanrıdan gelir. Yani yükselen efendi sınıfın iradesi mutlak ve kutsaldır. İzinsiz gölgeye bile sahip olunamaz. Dönemin ruh ve zihniyet yapısına bu ideoloji egemendir. Bunun siyasal sonucu, tanrı-krallar ve sınırsız emir düzenidir. Kralın her sözcüğü yasa değerindedir.

"Tanrı-kral öldüğünde, kendileri ölümsüz tanrılarla eş tutulduğundan, bütün maiyetiyle öte dünyada da yaşamaları için birlikte mezara gömül-müşlerdir.

Bir kral mezarında çoğu hizmetçi kadın ve eş olmak üzere yedi yüz ceset sayılmıştır. Bunlar kralla birlikte canlı mezara giren ve aniden üzerleri toprakla doldurulan kölelerdir. Bu eylemi görev bilmektedirler. Acılarını ve korkularını dile getirmeleri bile düşünülemez. Benzer uygulamalara Mısır firavun mezarlarında da bolca rastlanmıştır."

Tapınak: İçinde dini ayinlerin yapıldığı yapı, tapınma yeri. Diğer adıyla mabet ya da ibadethanedir. Dinsel inanç gereği çoğu zaman "Tanrı Evi" de denilir.

Tarihsel Materyalizm: Diyalektik materyalizm ilkelerinin tarihe ve topluma uygulanması, buna göre tarihin ve toplumsal gelişmenin incelenmesi ya da açıklanmasıdır. Tarihsel materyalizme aynı zamanda Marksist tarih ve toplum tezi de denilmektedir.

Marksist tarih ve toplum görüşü ya da tezi olan tarihsel materyalizme göre, tarihsel ve toplumsal gelişmeleri belirleyen toplumun maddi yaşam koşullarıdır. Tarihin ve toplumsal gelişmenin esas belirleyeni olması bakımından toplumun maddi yaşam koşulları ile kast edilen nedir? Örneğin coğrafi ortam, toplumun üzerinde yaşam bulduğu maddi bir ortamdır. Yine toplumun nüfus artışı da bir maddi gelişmedir. Peki bunlar, toplumun maddi yaşam koşulları arasında yer alan birer maddi etken olmalarına karşın, tarihsel ve toplumsal gelişmedeki yerleri nedir? Tarihsel materyalizme göre, coğrafi ortam, toplumun gelişmesini etkiler, hızlandırır ya da yavaşlatır, ama toplumsal gelişmenin belirleyici nedeni değildir. Keza nüfus artışı da bir maddi gelişmedir, dolayısıyla o da toplumsal gelişmeyi etkiler, hızlandırır ya da yavaşlatır, ama o da toplumsal gelişmenin esas itici unsuru değildir. Ne coğrafi ortam, ne de nüfus artışı, bir toplumsal sistemden diğer bir toplumsal sisteme geçişin nedeni ve belirleyeni olamazlar. Öyle ise nedir tarihsel ve toplumsal gelişmeyi sağlayan? İşte tarihsel materyalizmin bu soruya, "toplumun maddi

Üretim tarzı" yanıtını verir. Bu yanıt, aynı zamanda Marksist tarih ve toplum tezinin de çıkış noktasıdır.

Şöyle ki; insanlar yaşamak için yiyecek, giyecek ve barınma gibi her zaman bir takım maddi gereksinimlere ihtiyaç duyarlar. Bu maddi gereksinimlerini karşılamak için de üretimde bulunurlar. Üretim, toplumun en asli bir faaliyeti olmakla birlikte, aynı zamanda üretim, onu oluşturan temel unsurlarına ayırır. Bu temel unsurlar, üretim güçleri ile üretim ilişkileridir. Üretim güçleri, üretim olabilmesi için gerekli olan tüm unsurlardır. Kısacası retim araçları, insan faktörü ve onda dile gelen emek ve bilgi gibi ögelerdir. Üretim ilişkileri ise üretimden doğan ya da üretim sürecine bağlı olarak insanlar arasında gelişen ekonomik ilişkilerdir. Kısaca retim araçlarının mülkiyet şekli, toplumsal işbölümü, üretim sonucu elde edilen ürün ve gelirlerin dağılım ve paylaşım biçimi vb. gibi üretim sürecinden kaynaklı oluşan ilişkilerdir. Üretim güçleri ile üretim ilişkileri, bir toplumun üretim tarzını oluşturur. Üretim tarzındaki değişmeler, kaçınılmaz olarak toplumun tümünde de bir değişim ve dönüşüm yaratır. Toplumu, tüm üst yapı kurumları ile birlikte yeni bir değişime zorlar. Gelişme ve değişim öncelikle toplumun üretim glerinde, daha fazla da üretim araçlarında yaşanır. Üretim güçlerindeki değişimlere bağlı olarak toplumun ekonomik ilişkileri de değişikliğe uğrar. Üretim güçleri, değişime ve

yeniliğe en çok elverişli olan bir özelliğe sahiptir. Bu yüzden üretim dinamik ve en devrimci ögeleridir. Ne var ki, toplumun ekonomik ilişkileri de aynı zamanda (ve çoğu zaman da) retim güçleri üzerinde etkili olur, yavaşlatır ya da hızlandırır. elişir ya da atırır; engelleyici ya da frenleyici olabilir. Ama bu engelleyicilik uzun sürmez. Er veya geç yeni üretim güçleri tarafından aşılır. Dahası retim güçleri ile üretim ilişkileri arasında gelişen çelişme ekonomik bir krize neden olur. Bu kriz aynı zamanda üretim glerine uygun yeni üretim ilişkilerinin, dolayısıyla sosyal ve siyasal bir devrimin de objektif temelini oluşturur.

Toplumsal tarih bu anlamda dört üretim tarzını ya da toplum tipini tanıdır. Bunlar sırasıyla ilkel komünal, köleci, feodal ve kapitalist toplumlardır. İlkel komünal toplum hariç diğer üç toplum tipi üretim tarzlarından kaynaklı olarak sınıflı ve sömürücü olan toplum tipleridir. Sınıflı toplumların sonuncusu olan kapitalizm ise, dayandığı üretim tarzından ve yine bağrında taşıdığı temel çelişkiden kaynaklı ve bu yüzden de kaçınılmaz olarak yerini, yeni bir toplum tipi olan sosyalizme bırakır.

Çok kaba ve genel hatlarıyla vermeye çalıştığımız bu ereve, tarihsel materyalizm perspektifinden bir tarihsel toplum analizidir. Bu erveden de anlaşıldığı üzere Marksist tarih ve toplum tezi, tarihsel ve toplumsal gelişmenin, bir toplumsal sistemden diğer bir toplumsal sisteme

geçişin belirleyici nedenini, evrensel bir neden olarak ya da "toplumun temel gelişme yasası" olarak gördüğü toplumun üretim tarzına dayandırır. Üretim tarzına uygun olmak suretiyle toplumun iradi, diğer bir ifadeyle politik-düşünsel yapısına ise ikincil anlamda bir rol atfedilir. Bu anlayışa göre bir tarihsel toplum tipini tanımlayabilmemiz ve/veya yaşadığı tarihsel gelişmelerin nedenini öncelikle ve her şeyden önce onun üretim tarzında aramamız gerekir.

Tarihsel materyalist görüşü bu anlamda Stalin, çok daha dolaysız bir şekilde Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm adlı kitabında şöyle değerlendirmektedir:

"Toplumun gelişme tarihi, her şeyden önce, üretimin gelişme tarihi, yüzyıllar boyunca birbirini izleyen üretim biçimleri tarihi, üretim güçlerindeki ve insanların üretim ilişkilerindeki gelişmenin tarihidir.

"Bu yüzden, toplum tarihi yasalarının incelenmesinde, anahtar olarak, insanların aklını, toplumun görüş ve düşüncelerini değil, herhangi bir tarih döneminde toplumun uyguladığı üretim biçimini, toplumun ekonomik yaşamını almamız gerekir.

"Bu yüzden, tarih biliminin birinci görevi, üretimin yasalarını, üretim güçlerinin ve üretim ilişkilerinin gelişme yasalarını incelemek ve ortaya çıkarmaktır."

Bu bakımlardan tarihsel materyalizm ve aynı anlama gelmek üzere Marksist tarih ve toplum tezi, çok kapsamlı değerlendirmelere ve eleştirilere de konu olmuştur.

Özü itibarıyla ekonomik indirgemeci, kaba materyalist, zorunlu nedenselci ve düz çizgisel ilerlemeci yönleri bakımından, zorunlu maddeci bir kadercilik ile insan iradesine "özgür seçim yapma" olanağını tanımayan bir tarih ve toplum anlayışı olarak nitelendirilmiş ve eleştirilmiştir.

Tarikat: Tek tanrılı dinlerin evreni açıklama denemesi olarak gelişmişlerdir. Dinlerin evreni açıklama yaklaşımları, her şeyin Kadir-i Mutlak bir güç, Tanrı tarafından yaratıldığını ve en sonunda da O'na varılacağına dayanır. Tarikatlar dinsel sistemler içerisinden çıkmış olmalarına ve bağlı oldukları dinin tüm ilke ve kurallarını benimsemelerine rağmen, Tanrı'ya ulaşmada kendilerine özgü yöntemler, kurallar ve yollar geliştirmişlerdir. Bu yöntem, kural ve yollardan her biri tarikatı meydana getirir. İslamiyet kaynaklı tarikatlar tasavvufa dayanırlar. Hristiyanlık Dini kaynaklı tarikatlar da dahil olmak üzere tarikatlar 'iç görü' yoluyla Tanrı'ya ulaşmayı temel felsefi yaklaşım olarak benimserler. Her tarikatın Tanrı'ya ulaşmadaki inançları kadar, ibadet-zikir yol ve yöntemleri de farklıdır. Mezhep daha geniş çerçevede olup, birden fazla tarikat aynı mezhep içinde yer alabilir.

Tasavvuf: Genel olarak, Tanrının niteliğini ve evrenin oluşumunu varlığın birliği görüşüyle açıklayan felsefik görüşe, özel olarak da, İslam

dünyasında VII. yüzyılda ortaya çıkan ve IX. yüzyılda eski Yunan, Yahudi, Hint ve eski İran düşüncelerinin etkisiyle sistemleşen gizemci, dini ve felsefi öğretiye denir.

Tanrı'yı tek gerçeklik olarak gören ve varolan her şeyi, tüm olay ve fenomenleri Tanrı'nın tecellisi olarak kabul eden tasavvuf, insan yaşamının en yüksek amacının, izleme ve kendinden geçme yoluyla Tanrı'ya erişmek olduğunu söyler. Başka bir deyişle, evrenin zorunlu değil de mümkün olduğunu, yani kendi kendine varolmayıp, Tanrı'nın varlığından dolayı yansıyan, var görünen bir evren olduğunu, insanın ise bütün evreni bir bütünlük içinde yansıtan, Tanrı'dan gelip yine Tanrı'ya dönecek olan ölümsüz bir özün, bitmeyen bir yaratıcı gücün taşıyıcısı olduğunu dile getiren Tasavvuf, varlığın birliği görüşünü benimsemiştir.

Tebaa: Bir devletin, derebeyliğin, kral ya da prensin hakimiyeti altında olan, ciddi, kayda değer bir hakka ve hukuka sahip olmayan insan topluluklarını tanımlamada kullanılan bir sıfat. Kul olma durumunu da ifade eder. Tanım olarak köleliğin yumuşatılmış halidir.

Tefsir: Genel olarak yorum, yorumlamadır. Daha özel olarak da, İslam teolojisinde, Kur'an metnini, Kur'an'da yer alan ayet ve sureleri açıklayarak yorumlamadır. Geniş anlamda tefsir; Arapça dilbilgisi kurallarından, dini kaynaklardan, bilimsel

görüş ve teorilerden yararlanarak Kur'an'ı yorumlamaktır. Bu bağlamda, dini kaynaklara ek olarak, akla ve bilimsel verilere dayanılmak suretiyle gerçekleştirilen Kur'an yorumuna 'dirayet tefsiri', salt Kur'an'ın ayetlerinden, hadis ve rivayetlerden yararlanılarak gerçekleştirilen tefsire 'rivayet tefsiri' adı verilirken, Kur'an'daki tasavvufi anlamları açıklayarak ortaya koyan tefsir türü de 'işari tefsir' diye tanımlanmaktadır.

Tek Tanrıcılık: Tanrı'nın varlığına ve tekliğine inanma. Tek tanrılı dinlerin gelişmesinden önce egemen olan dinsel inanç, çok tanrılı (Poli-teist) inanç sistemiydi. İbrahim Peygamber ile birlikte başlayan tek tanrılı din inancı, mitolojik karakterde olan çok tanrılı dinsel inanç sistemini ortadan kaldırmıştır. Tek tanrı inancı; evreni ve içinde bulunan her şeyin yaratıcısının ezel ve ebed olan bir tek Tanrı tarafından yaratıldığını, O'nun dışında yaratıcı bir kuvvet ve kudretin olmadığını, O'nun iradesi dışında herhangi bir şeyin olamayacağına, hayrın ve şerrin O'ndan geleceğine, en sonunda O'nun yargısıyla öte dünyada gerçek yaşamla buluşacağına inanılan ve savunulan düşünce.

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet aynı dinsel gelenek üzerinden hareket ederek tek tanrı inancına dayanırlar. Tevrat her ne kadar Sümer Mitolojisinden büyük oranda etkilenmiş olsa da, tek tanrılı dinin yaratılmasında ilk adım ve hamledir. Mito-

lojinin panteist tanrı yaklaşımları bununla ortadan kalkmıştır. Zihniyetin gelişmesi açısından bu büyük bir gelişmeye işaret etmektedir. Hristiyanlık ve özellikle de İslamiyet kaynak olarak dayandıkları Tevrat'ı taşımış olduğu mitolojik öğelerden büyük oranda arındırılmış, giderek daha etkili doğmalar haline getirmişlerdir. Buna rağmen Kutsal Kitaplarda halen de mitolojik öğelere rastlanmaktadır.

Yaşayan semavi dinlerin dışında, her üç tek tanrılı din dışında ve onlardan da önce, tek tanrılı bir din denemesi daha olmuş, ancak başarılı olamamıştır. Firavun Akhenaton (Ekhnaton)'un Güneş merkezli tek tanrılı bir din geliştirmek istediği, ancak dönemin Mısır rahipleri tarafından bunun engellendiği, Akhenaton'un öldürülmesiyle de bu tek tanrılı din geliştirme girişimi son bulmuştur. Musa Peygamberin Akhenaton'un bu denemelerinden etkilenerek tek tanrı inancına yöneldiğini iddia eden düşünceler de vardır.

Tek tanrı inancı zihniyet gelişmesi kadar bir ihtiyaçtan da kaynaklanmıştır. Ticaret ve tek tanrıçılık birbirlerine oldukça yakın durmaktadırlar. İslamiyet'in bir ticaret dini olarak gelişmesi dikkate alındığında, tek tanrılı din inancıyla ticaretin ne kadar yakın ilişki içinde olduğu rahatlıkla görülebilir. Aynı şey Yahudilik ve günümüz dünyası dikkate alındığında daha fazlasıyla Hristiyanlık için de geçerliliği ortaya çıkmaktadır. "*Şehir toplumu ve değişim geliştikçe tek*

tanrıçılık da gelişmektedir. Tek tanrıçılık ticaret toplumunun karakterine daha çok uymaktadır. Kavram ve kimlik olarak, düşüncenin gelişmesinde önemli bir duraktır. Kesin güvence ve değişim kurallarına ihtiyaç gösteren ticaret toplumu, bu ihtiyacını mitolojiyi dinselileştirmekle gidermeye çalışmaktadır. Mitoloji söylenceye dayandığı için, kesinlik arz etmemektedir; bir yasa ve din hükmü değerinde değildir. Tarım toplumuna daha uygun düşmektedir. Fakat değişim oranlarının büyük önem kazanması, tüccarı kesin hükümlü bir inanca veya dine mecbur bırakmaktadır. Kesin hükümlü bir dinin kuralları, uyulması ve inanılması zorunlu yasalar değerindedir. Bu özellik, ticaretin işlerini son derece kolaylaştırmaktadır. Tek tanrılı dinlerin daha çok Sümer ve Mısır uygarlıkları arasında ticaretle geçinen Semitik kabilelere dayalı olarak gelişmesi tesadüf olmayıp bu gerçeklikle yakından bağlantılıdır.

Din ve mitolojinin resmi biçimleri daha çok hâkim ve sömüren sınıfın çıkarlarına göre düzenlenmiştir. Mahkûm ve sömürülen kesimlerin bu yaratımlardaki rolü pasiftir; nasıl sunuluyorsa öyle özümsemek zorunda bırakılmaktadır."

Tekçilik: Monolotik düşünce ve davranışları ifade eder. Siyasal yaşamda farklılıkların varlığını, eşit haklara sahip olmalarını, çoğulculuğu ve bir arada yaşamalarını benimsemeyen; bir kesimin mutlak ege-

menliğini esas alan iktidarcı zihniyeti tanımlar. Felsefi düzlemde ise, gerçekliğin temeli olarak yalnızca tek bir ilkeyi benimsemeyi ifade eder. Evreni tanımlamada maddeyi ya da tini esas alma örnek olarak verilebilir. Felsefi akımların evren tanımlamalarının büyük çoğunluğunda en az, hatta tek bir ilkedен hareket edilir.

Teknik: Bir sanat, bir bilim, bir meslek dalında kullanılan yöntemlerin hepsini tanımladığı gibi, her hangi bir işin yapımında kullanılan yöntem ve araçların tümüne de denir. Yine fizik, kimya, matematik gibi bilimlerden elde edilen verileri iş ve yapım alanında uygulamada bu terim ile ifade edilir.

Teknoloji: İnsanların veya toplumların, kendi fiziki çevrelerini kontrol altında tutmak, üretimi arttırmak vb. için kullandıkları araçlarla teknik bilgidен meydana gelen maddi kültür bütünü. İnsan kuvvetinin yapacağı işin mekanik kuvvetler ve enerjiler devreye sokularak yapılması yönteminde kullanılan araçların bütünü.

Telos: Yunanca bir kavramdır. İlkçağ Yunan felsefesinde varılacak son nokta olan "tamamlanma" olarak kabul edilir. Ulaşılabacak "hedef" anlamında da kullanılan terim "erek" ya da "son amaç"ı tanımlar.

İlkçağ Yunan düşünürleri, insan-oğlunun "*iyi bir yaşam sürmeyi amaç edindiği, insanın telos'unun mutlulu-*

ğa erişmek" olduğu konusunda hemfikirler. Bu nedenle de insanın tüm yapıp etmelerini bu "ön kabul" ışığında ele alıp ahlâk felsefelerini buna göre biçimlendirmişlerdir.

Erişilmek istenilen yer ya da şey olarak tek düşüncesi yalnızca ahlak felsefesiyle sınırlı kalmamış; gerek canlı gerek cansız tüm diğer varlıkların alanına da sızmıştır. Antik Yunan düşüncesinde telos olmaksızın hiçbir varlığın etkinliğini yorumlamak ya da değerlendirmek olanaklı değildir.

Sözgelimi Aristoteles için duyulur bir şeyin ya da doğal bir nesnenin telos'u kendi içkin biçimiyle özdeştir. Başka bir deyişle bu telos onun hamurunda vardır, o amacını kendi içinde taşır. Aristoteles tüm doğal nesnelerin ereklerini kendi içlerinde taşıdıklarını ve bu ereklere göre biçimlendirdiklerini (biçime kavuştuklarını) savunmuş; bu erek bilgisel anlayışı devrimin (kinesis) kaynağını açıklarken de sürdürmüştür. Evrenin (kozmos) bir telos'u olduğunu, bu telos'a göre oluştuğunu savunan Anaksagoras'la felsefe sahnesinde yer alan telos, Antik Yunan kültürünün iki sacayağını; ilkçağ Yunan felsefesi - özellikle de ahlak felsefesi- ile ilkçağ Yunan bilimini derinden etkilemiştir.

Temsili Demokrasi: Temsili demokrasi, demokratik ülkelerde milletin egemenlik hakkını seçtiği temsilcileri (milletvekilleri) aracılığıyla kullandığı demokrasi uygulamasıdır. Genellikle nüfusu fazla ve birden fazla halkın yaşadığı ülkelerde uygu-

lanır. Ancak yine de bütün kesimlerin, toplulukların, kültürlerin haklarının savunulduğu korunduğu anlamına gelmez. Halkların bütün talepleri karşılanamaz. Burjuvazinin özgürlük ve demokrasi anlayışını ifade eder. Ezilen, sömürülen, yok sayılan toplumlara, halklara, cinslere özgürlük getiremez.

Teokrasi: Tanrı anlamına gelen Yunanca Theo sözcüğüyle, güç, iktidar, yönetim anlamına gelen kratos sözcüklerinin bir birleşiminden meydana gelen ve Tanrı'nın tek yönetici, mutlak bir kudret sahibi biricik varlık olduğu, iktidarın Tanrı'dan geldiği ve bu iktidar ya da gücün, yalnızca Tanrı'nın yeryüzündeki elçisi tarafından kullanıldığı inancına dayanan yönetim anlayışı. Bu yönetim anlayışının kaynağı dinsel kökenli olup, mutlak iktidarı esas alır. Dini yönetimi adlandırmak içinde kullanılır.

Teoloji: Yunan kökenli bir kavram olup Tanrı Bilimi anlamındadır. Daha genel olarak Din Bilimi olarak tanımlanır, bilinir. Arapça karşılığı İlahiyat'tır. Din ve dine ilişkin olgu ve fenomenleri konu alır. Tanrı'yı ve insan yaşamının anlamını, vahyin verilerine dayanarak inceleyen tanrısal, değişmez, ezeli-ebedi ya da ideal dünya ile fiziki dünya arasındaki ilişkinin ne olduğunu araştıran, Tanrı'nın özünü etmeyi amaçlayan disiplin. Tanrı'ya duyulan inancı tutarlı ve anlamlı bir biçimde yorumlamayı ve haklı kılmayı amaçlayan araştırma alanı.

Teori-Pratik: Teori, doğal ve toplumsal olgulara ilişkin bir takım önermeleri içeren, belirli bir mantıksal temele ve tutarlılığa sahip kurgusal ya da sistemli düşüncelerdir. Pratik ise, teoride tespit edilen düşüncelerin uygulanması, yaşama geçirilmesidir.

Teori ile pratik, ilkesel olarak birbirinden koparılamaz diyalektik bir bağ içindedirler. Pratik olmadan teori, teori olmadan pratiğin gelişme olanağı yok gibidir. Her ikisi arasındaki ilişkinin niteliğini en iyi aşağıdaki deyim betimler: *"Teorisiz pratik karanlıkta el yordamıyla yürümeye benzer. Pratiksiz teori de rafta duran ve açılıp okunmayan kitaba benzer"*. Bu bağ, genellikle pratik-teori, teori-pratik şeklinde de formüle edilir.

Pratik, teorinin zorunlu hareket noktası, bilginin kaynağıdır. Teori pratikten doğar ve yeniden pratikleşerek hayata geçer, ama pratiğin salt tekrarı olarak değil, daha gelişmiş ve anlayış, derinlik kazanmış olarak. Pratik aynı zamanda teorinin doğruluğu-yanlışlığını sıyanan ölçüttür de. Bu yüzden her teori zorunlu olarak pratiğe dönüşmek durumundadır. Bir teori pratiğe dönüşmezse, kendi içinde durağanlaşır, bilgi akışı durur ve gerçek hayat ile çelişir bir duruma düşer.

Teori ile pratik iç içe gelişim ve oluşum halindedir. Ne teori, ne pratik birbirinden kopuk gelişen iki ayrı aşama, iki ayrı süreç değildir. *"Önce teori sonra pratik ya da önce pratik sonra teori gelişir"* gibisinden bir

kavrayış, insanın oluşum ve gelişim diyalektiğine terstir. İnsanın oluşum ve gelişim diyalektiğinde teori ile pratik sürekli iç içe gelişen ve birbirine dönüşen iki olgudur. Önder APO da insanın an'da oluştuğunu belirterek bu bağa işaret eder.

Teosofi: Eski Yunancada "tanrı" anlamına gelen theo ile "bilgelik" anlamına gelen sophia'dan türetilmiş "Tanrı'nın bilgeliğine ulaşma yolu" anlamında kullanılan bir kavramdır. Diğer bir deyişle "tanrıya-erme-bilgisi" ne denir. Kişinin gizemci (mistik) bir iç yaşantıyla, içrek (bâtuni) öğretilerle, gizlici (okültist) etkinliklerle tanrısal bilgelige ulaşacağını; Tanrı'nın bilgisine ermeyle de oluşun ya da evrenin sırrına varacağını öne süren öğretiler.

Felsefece -özellikle- tümtanrıci içerimleri olmakla beraber, Tanrı'nın tam ve yetkin bilgisine doğrudan doğruya bir "iç yolculuk"la kavuşulabileceğini savlamasıyla, teosofi öncelikle seçmeci-gizemci bir din öğretilisidir. Kökleri ilkçağ Yunan felsefesine, özellikle de Pythagorasçılığa dek uzansa da, daha çok XIX ile XX. yüzyıllarda Batı'da yürütülen Doğu dinleriyle felsefelerini Batı'daki gizemci felsefe geleneğiyle harmanlama çalışmalarından, Batılı düşünürlerin bu uğurda harcadığı çabalardan doğmuştur.

Sözcük olarak ilkin Yeni Platoncu filozof Ammonios Sakkas (160-242) ile ardıllarının öğretilerinde geçen teosofi, ortaçağ felsefesi ile Röne-

sans felsefesinde de kendine (Eckhart, Niculaus Cusanus, Paracelsus, Giordano Bruno vb.) yandaşlar bulmuş; XVIII. yüz yılda ise, İsveçli gizemci filozof Emanuel Swedenborg (1688-1772) eliyle zinde kalmıştır. Öte yandan, teosofi bugünkü tanınırlığını daha çok 1875 yılında New York'ta, gizemci Rus yazar Helena Petrovna Blavatski'nin (1831-1891) öncülüğünde kurulan Teosofi Derneği'ne borçludur. Swedenborg'un teosofisi ile Descartesçi ve Leibnizci felsefelerin belirli öğelerini seçmeci bir öğretilde bir araya getiren Blavatski'nin öğretisi, tümtanrıci bir evrenbilgisi ile Hint dini, Buddhacılık ve bilinircilikten beslenen Hıristiyan gizemciliğine dayanmaktadır.

Tevhit(d): Arapça bir deyim olup birçok şeyi, sıfatı ya da özelliği bir araya getirmek, birleştirmek ya da bir tek'likte ifade etmek anlamına gelir. Dini anlamda ise Allah'ın birliği-ne ve tekliğine inanmak, iman etmek gibi anlamlarda kullanılan bir deyimdir.

Tez: Genel olarak, doğru olduğu inancıyla öne sürülen ve savunulan düşünce, iddia, genel fikir ya da önerme. Doğruluğu kanıtlanmaya çalışılan teorik öneri, düşünce,kanı.

Thales: MÖ. 585 yılında Milet'te (Milas) doğmuştur. 'Felsefenin Babası' sıfatıyla tanınan Thales felsefeyi başlatan kişiliklerden biri ve en başta gelenidir. Antik Yunan çağının önemli bilgelerinden biridir. Felsefe-

nin dışında bilim ve matematik başta olmak üzere değişik konularla da ilgilenmiştir.

Thales, Milet felsefe ekolünün ilk kişisidir. Felsefesi Varlık (Varoluş) ve Oluş'un niteliğini araştırmaya dayanır. Doğayı Tanrı'nın iradesini katmadan açıklamaya çalışır. İlk prensip olarak su'yu esas alır. Milet Okulunun diğer felsefecileri de aynı yolu izlerler. Su, ateş, hava, toprak ve her şeyi kuşatan belirsiz madde Apeiron varoluşu tamamlayan öğeler olarak savunulur. Thales'in temel savunusu, ilk prensibin su olduğudur. Başta Thales olmak üzere Milet Felsefe Okuluna bağlı felsefeciler, Tanrı'yı işe karıştırmadan evreni açıklama denemesine girişmeleri nedeniyle 'Doğa Felsefecileri', 'ilk materyalist felsefeciler' olarak da bilinirler.

Tiamat: Sümerce tuzlu su anlamına gelir. Babil yaratılış destanı Enuma Eliş'te Ana Tanrıçadır. Tatlı su Tanrı Apsu (ya da Ab zu) ile birlikte evrenin ilk varlıklarıdır. Enuma Eliş'te evrenin bomboş olduğu bir ön zamanda bu iki varlığın bulunduğu belirtilir. Evren, bütün tanrılar ve insanlar bu iki varlıktan, eş deyişle sudan meydana gelmiştir. Tatlı ve tuzlu suların birleşmesinden ilkin erkek yılan Lakmu ile dişi yılan Lakamu doğuyor. Bunların birleşmesinden de Anşar (gök) ve Kişar (toprak) meydana geliyor.

Tiamat'ın dönemi Ana tanrıça döneminin figürleriyle yüklüdür. Erkeğin hakimiyetinden henüz bahsedile-

mez. Ancak erkek egemen yaklaşımı da gelişmeye başlamıştır. Tiamat'ın Marduk tarafından öldürülmesiyle birlikte Ana tanrıça dönemi, ana evcil dönem sona erer.

Tin: Genel olarak bazı metafizikçilerin ya da Hegel gibi nesnel idealistlerin, gerçekliği ve evreni açıklamak üzere, varolan her şeyin temeli, özü olarak kabul ettikleri cisimsel olmayan varlık, maddi olmayan gerçeklik. Dinlerde, dini düşünce geleneklerinde dünyayı yarattığına inanılan varlık, dünya ruhu.

Tinsel Bilimler: Doğa ve sosyal bilimlerden farklı olduğu düşünülen kültür bilimleri ya da insan bilimleri için geliştirilen bir tanımlamadır. İnsanın tarihsel, kültürel ve toplumsal dünyası ile ilgili bilimleri içine alır. Tinsel bilimler insan tininin yaratımlarını; düşünce tarihini, sanat, din, devlet, hukuk, vb. gibi kültür kuruluşlarını araştıran bilimler için kullanılmıştır.

Bu tanımlamaya göre Tinsel Bilimler: Felsefe, tarih, filoloji, teoloji, ahlâk, sanat vb.leri içerir.

Tinsel bilimlerin önemlerine eğilerek, onları bilinçli olarak, özel bir yöntemle inceleme işi 19. yüzyılın ortalarında başlamıştır. Tinsel bilimler düşüncesi, bilimleri sınıflandırma alanının dışında, Batı felsefesinde bir akım olarak 19. yüzyılın ortalarında, özellikle Alman düşünürü Wilhelm Dilthey (1833-1911) tarafından ileri sürülmüştür.

Topluluk: Toplumsal yapı içindeki sosyal gruplar için kullanılan tanımlanmaya denir. İnanç, mezhep, din, gelenek göreneklere göre bir araya gelen gruplar da bu yapı içinde değerlendirilir. Örneğin; dinsel, mezhepsel, aşiretsel gibi yapılar topluluk olarak değerlendirilir. Durkheim aralarında kan bağı olan benzer ve iş bölümüne uğramamış geleneklerin bulunduğu yapıları topluluk olarak tanımlar.

Toplum: *"Toplumsallık insan türünün varlık koşuludur. Kendinden önceki primat (insana en yakın familya) türünden kopup insanlaşması, toplumsallaşma düzeyiyle at başı gittiği sosyal bilimin en yakın bir gerçeğidir."* İnsanı mikro kozmos olarak tanımlayan Önder APO, Bir Halkı Savunmak adlı eserinde yaptığı tanımlamalar ile toplumsal gerçeklikte yaşanan değişim ve dönüşümlerden hareketle ulaştığı sonuçlar üzerinden bir toplum ve birey tanımlaması yapmaktadır.

Toplum kavram olarak soyut bir tanımlamadır. Bu soyut tanımlamaya somutluk kazandıran esasta insanların kendi aralarında kurduğu ilişkidir. İnsanın farklı bir tür olarak evrende varlık bulmasında en önemli özelliği, anlam ve bilinç gücü kazanmasıdır. Dışındaki nesneleri anlamlandırma, bu anlamlandırmalardan hareketle yeni sonuçlara ulaşma, başka bir deyişle emek verme insana mahsus bir özelliktir. Bilinç olgusu insanın doğa ve diğer türler karşısın-

da yaşadığı zayıflıklarını gidermenin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Yani doğanın dış etkisine insan biyolojisinin yaşama güdüsünün etkisiyle bir cevap verme tarzı olarak değerlendirilmektedir. Aynı yaklaşım, bilinci, akıl dediğimiz organın biyolojik bir etkinliği olarak dışımızdaki nesnelerle kurduğu bir ilişki biçimi olarak da değerlendirmektedir. Bilinç olgusuna bir başka yaklaşım da, onu Tanrı dediğimiz her şeyi yaratan soyut bir varlığın insanı kendisine hizmet etsin diye verdiği bir mukafat şeklinde ele almaktadır. Buradan çıkarılan sonuç da, Tanrı'nın bilinç verdiği insanın, bir görüntüden başka şey olmayan dış dünyayı algıladığıdır. Yüzyıllardır tartışma konusu olan bu iki görüş felsefede de temel sorun olarak varlığını devam ettirmektedir.

Toplum ve dolayısıyla insan olgusunu ele almada şimdiye kadar belirleyici olan bu iki felsefi yaklaşımdır. Gerçekten de insan salt aklın, salt akıl olan Tanrı'nın bir ürünü mü, yoksa doğanın salt somut ve gerçek olan dış dünyanın pasif, edilgen ve basit bir yansıması mıdır? Bu ikilem daha da tartışılacaktır. Bu konuda Önder APO şunları belirtmektedir: *"İnsanın hangi zihniyet aşamasında şekillendiği önemini halen koruyan bir konudur. Bununla ilintili olarak öncelik zihniyete mi, yoksa yapılanma ve aletlere mi verilmelidir? Bu sorunun yanıtı önemlidir... Bilimin en son vardığı sınırlar olarak 'kuan-tum' ve 'kozmos' bize hayli ilginç*

yaklaşımlar sunmaktadır. Atomaltı parçacık ve dalga fiziği olarak kuantum bambaşka alanlar açmaktadır. Sezgili, özgür tercihli düzenlerden tutalım, aynı anda farklı iki şey olmak, insan yapısından ötürü belirsizliği asla tam aşamama kuralına kadar tespitlere ulaşılmaktadır. Kaba, cansız madde anlayışı tamamen bir tarafa bırakılmaktadır. Tersine son derece canlı, özgür bir evren karşımıza çıkmaktadır. Burada asıl muamma insanda, özellikle zihniyet durumunda yaşanmaktadır. İdealizme, sübjektivizme düşmekten bahsetmiyoruz. Çokça işlenen benzer felsefe tartışmalarına girmiyoruz. Evrende bu kadar çeşitliliğe kuantum sınırlarında yol açıldığı tamamen anlaşılmaktadır.

"Kuantumla kozmosun orta yerinde duran insana da 'mikro kozmos' diyoruz.

"İnsan yorumumuzu daha da geliştirirsek şu varsayımları ileri sürebiliriz: İnsanın oluşturduğu tüm materyallerin canlılık, sezgisellik, özgürlük özellikleri olmasaydı, tüm bu özelliklerin toplu ifadesi olarak insan canlılığı, sezgisi ve özgürlüğü de gelişmeyecekti. Olmayan bir şeyden yeni bir şey doğmaz. Bu tespit cansız madde anlayışımızı çürütmektedir. Şüphesiz insan türü bir organizasyon ve toplum olmadan, bilgili varlık gelişmez. Ama bu organizasyon ve toplumda rol oynayan materyalin bilgisel, sezgisel, anlamsal, özgürlüksel özellikleri olmadan da bilginin vücut bulamayacağı anlaşılabir bir husustur.

Özünde bir şey yoksa neden yaratılır? Bu değerlendirme ne tam dış doğadan basit bir yansımanın, ne de insanın Descartesvari bir düşünceliğin sonucu bilgilendiği yorumunu gerçekçi kılıyor. Doğruya daha yakın görüş, kozmos ve kuantum evrenindeki oluşum özelliklerinin insanda da yaşandığıdır. Tabii kendi özgünlüğü temelinde bu yasalar işlemektedir."

Yukarda belirttiğimiz iki ayrı felsefi yaklaşım ile insanı ele alma tartışmalarından herhangi birini kesin doğru olarak kabullenmenin sakıncaları, Önder APO'nun Bir Halkı Savunmak adlı eserinden yaptığımız alıntudan da anlaşılmaktadır. Böylesi tartışmaların eldeki verilerden dolayı kendilerini ispatlamaları da mümkün değildir. İnsanın bilinç olgusu temelinde kendini anlaması açısından gerçeğe en yakın yaklaşım kuantum fiziğinin verdiği düzeyle mümkün olabilir.

Bilinç dediğimiz şeyin insanı insan yapan bir olguya dönüşmesi için anlam yaratması, somutluk kazanması şarttır. Bu, insanın emek olarak bilinen üretkenliğidir. Bilinç somutluk kazanmadan, bunun için yaratım dediğimiz emek olmadan, bildiklerimizi bilemeyiz. Bu ilkedan hareketle denebilir ki, bilinç ve emek birbirini sürekli üreten ve besleyen bir olgunun iki halini ifade ederler.

Bu iki olgunun insanı ayrı ve özgün bir varlık olarak var etmesi için süreklilik arz etmesi gerekir. Tıpkı bir meşe ağacının palamutlarının et-

rafa saçılması, yeni meşe ağaçlarının yeşermesi gibi. Bilinci veya emeği insanlaşmada temel öğeler olarak ele alacaksak, insan dediğimiz varlık bu iki olgunun süreklilik kazanması anlamına da gelir. Süreklilikten kast ettiğimiz şey; bir insanın doğduktan ve ömrünün sonuna kadar ki süreçte gerçekleştirdiği bilme ve yaratma aktivitesi değildir. Bilinç ve emekteki süreklilik bu tarzda işleseydi, insan yaşamı için gerekli olan her şeyi sıfırdan öğrenmek zorunda kalırdı. Bu da insanın hiç gelişme kat etmemesi ya da hayvanlara yakın bir hızda gelişmesi sonucunu doğururdu. İnsanın biyolojik zayıflığı göz önünde bulundurulduğunda, bu da insan olarak var olmamak anlamına gelirdi. Ancak insanın mevcut durumu süreklilik olgusunun daha değişik bir tarzda geliştiğini kanıtlamaktadır. Demek ki insanın bir gerçeklik olarak yaşam bulması sadece bilinç ve emekle değil, süreklilik kazanan bilinç ve emekle gerçekleşmektedir. Bunun için de nesilden nesile bilincin aktarılması gerekmektedir. En önemli husus budur. Bunu sağlayan işleyiş de, toplum dediğimiz organizmadır. Yani toplum, bilincin ve insan emeğinin, insanı insan yapan olgulara dönüşmesi faaliyetinin diğer ismidir ya da bu temel olguların bir canlıya yaşam yaratma imkanı veren organizasyondur da denebilir.

Bu temel doğrulardan hareketle toplum dediğimiz bilinç ve emeğin kendini ürüne dönüştürdüğü olgu nasıl bir karakter ile şekillenir sorusu

ortaya çıkar. Çünkü düşünce gibi çok soyut bir şeyin durup dururken emeğe dönüşmesi veyahut emeğin olur olmaz biçimde düşünceyi geliştirmesi mümkün olmaz. Bunu kendi günlük yaşam pratiklerimizden de anlayabiliriz. Buradan ulaşacağımız sonuç rastgele ilişkilerin kuruluşuyla insanın insanlaşmak için imkân bulamayacağıdır. Özellikle zihni gelişmelerin yeni yeni anlam zerrecikleri yarattığı ve elde yaşamın temel ihtiyaçlarını karşılayacak teknik imkânların olmadığı insanlığın ilk dönemlerini düşündüğümüzde, toplumsal kuruluşun kendi iç düzenleyişinin yaşamı var eden en önemli şey olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Toplumun bu özgünlüğünden çıkan sonuç, onu her hangi bir tarzda ele alamayacağımızdır. Toplum derken tüm imkansızlıklara rağmen doğanın insan dediğimiz varlığa dayattığı doğal güçlükleri karşılaması, tüm bunlara rağmen yaşamı ve onun sürekliliğini sağlamasından bahsediyoruz. Zayıflıkları giderecek güçten daha büyük güçler yaratan bir işleyişe yol açmalıdır, ya da bu tarzda kurulmalıdır. Eldeki verilerden ve yaşanan tarihsel gelişmelerden çıkan sonuçlardan hareketle toplum olgusunu çok daha somut tanımlamak mümkündür.

Basit bir belirleme ile toplum, insanların bir arada yaşaması gerçeğidir. Bir arada yaşamaktan kasıt; nicel olarak bir arada bulunmaktan bahsetmiyoruz. Nicel olarak her bir aradalık da toplum değildir. Toplumsal anlamda bir arada yaşamak, ortak de-

Toplum

T

ğerleri paylaşmakla mümkündür. İnsan kalabalıklarını ya da nicel yapılarını toplum olarak anlamlandıran da budur. Yine insanların birbirlerine ihtiyaçları olduğu bilincini taşımaları gerekir. İlk elden insanların biyolojik zayıflığı başta birçok canlıya oranla uzun süren çocukluk dönemi onun korunmasını, başka bir insan tarafından beslenmesini, yetiştirilip topluma kazandırılmasını şart kılar. İnsan oğlunun yaşaması için başta çocukluğunda desteğe ihtiyacı vardır. İlk toplumsal şekilleniş ve tarihin tüm süreçlerinde bu insan özgünlüğü ana olarak yerine getirilen sorumluluğu ortaya çıkarır. Yani topluma yeni üyeleri hazırlamak sadece biyolojik veya niceliksel birikimleri sağlamak konusunda da olsa, anayı toplumsallığın kuruluşunda temel ve vazgeçilmez kılar. Toplum, insanın fizyolojik zayıflıklarının giderilmesi ve insandaki zayıflıkların birbirlerine ihtiyaç duymasını getiriyorsa, bu ilke önce ana ile çocuk arasında kurulur, kurulmak zorundadır. Dolayısıyla bu ilişkiyi çekirdek olarak kabul eden, bunun üzerinden büyüyen organizma toplumsallıktır.

Yukarda belirtmeye çalıştığımız gelişigüzel ilişkilerden insanın kendi türünü devam ettiremeyeceği daha özgün ve zayıflıkları gideren bir yapı ihtiyacının olacağı gerçeğinin en iyi ispatı ana-çocuk ilişkisinden de rahatlıkla görülmektedir. Bu çekirdek ilişkilende çocuk biyolojik, bilinç ve emek olarak kendi başına yaşayamayacak kadar zayıftır. Ana bu za-

yıflıkları gideren taraf olarak yoğun bir emek vermektedir. Bildiğimiz anlamda bu emeğin karşılığını beklemek yoktur. Çünkü en büyük karşılık olarak insan yaratılmaktadır. Yetiştirilen insanda saygı, sevgi, bağlılık gibi temel insani değerlerle anaya sadakat gelişmektedir. Ana bu zorlu, ama kutsal emeği sarf ederken, emek-bilinç diyalektiğinde vurgulamaya çalıştığımız ilke gereği giderek zihni bir gelişimi daha hızlı yaşamaktadır. Yaşanan gelişmeler bu ilkenin toplumsal tarihin yüzde doksan sekizinde gerçekleştiğini göstermektedir.

Toplumsal çekirdek ilişkisinden hareketle toplum nedir sorusuna cevap ararken, temel bazı doğrulara ulaşmış ve bu cevaplar üzerinden doğruya yakın bir tarif yapma imkânını elde etmiş oluruz. Bu ilk toplumsal ilişkiden hareketle bir genelleme yapacak olursak, şöyle bir tanımlamada bulunabiliriz: Toplum; zayıf insanı kendi içinde güç yapan, güçlü ve yetenekli insanı da bu özelliklerinde derinleştiren bir gerçekleştirmedir. İnsanın zayıflıklarını giderilince bu zayıflığı gideren güçlü tarafın derinleşmesi daha da güçlenmesinden bahsediyorsak, bu zayıflıklarından güç alma ilkesinin işlediğini de kanıtlar. Demek ki toplumsal ilişkide mutlak bir güçlülük ve zayıflık yoktur, birbirini tamamlama vardır. O zaman toplum; insanların birbirlerini her anlamda tamamlaması gerçeğidir. Bu ihtiyacın giderilmesi için gerekli düzenin bir zorunluluk

olarak yaşamın devamlılığını sağlamak maksadıyla ortaya çıkmasıdır. Bu devamlılıkta esas olan karşılıklı büyüme ve büyütmedir. Amaç insanlaşmaktır. Bilinç kazanmak, emek verir düzeye gelmektir.

Toplumu kuran bilincin ve emeğin temelinde ana olgusunun olması, insan ilişkilerindeki bilincin ve emeğin karakterini de belirler. Bir evlat olarak büyümek, aynı zamanda topluma bir birey olarak katılmaya hazır hale gelmek demektir. Bir çocuğun anasına karşı beslediği düşünce ve duygusal gelişiminin aynısını ya da benzerini topluma karşı yaşaması bu gelişimin doğal bir sonucudur. Bilincin gelişim göstermesi ilkesi gereği, ilk oluşum temelleri daha sonraki süreçleri de belirler. Bunun yanında uzun bir dönem anası tarafından korunup beslenen insan, topluma kendi bilinç ve emeği ile katılmaya başladığı süreçten sonra, zayıflıklarının toplumun diğer üyeleri tarafından giderildiğini fark edince, büyümüş de olsa, dış doğanın doğal zorlukları karşısında yine de bir çocuk olduğunu anlar ya da hisseder. Böylelikle toplum, yeni bir ana olarak bilincinde yer edinir. Bu anlamıyla toplum tüm zamanların koruyan, büyüten, bilinç veren, zayıflıkları gideren ana görevlerini yerine getiren yapı olmayı da ifade eder. Büyüyen, derinlik kazanarak kendi içinden değişik kurumsallıkları yaratan toplum maddi-manevi büyüklük ve gelişkinlik kazanan analık olgusu demektir. Toplumun ilk sistemli yapılanışında

kadının tanrıça olarak kutsanmasının sırrı burada gizlidir. Bu kutsallık analık olgusunun temelinde olan tüm maddi-manevi var oluş yasalarının gerekliliklerine göre büyütülmüş insanın kendini var eden bu görünmez gücün sağladığı büyük güçlenmenin bilinç yansımasıdır.

Toplum insanın doğa karşısında yaşadığı zayıflıklara bir cevap tarzı olarak geliştiği için toplumsal var oluşta doğanın da toplumsal yapıyı ve ilişkileri belirlemede önemli bir etken olarak rol oynaması gerçeğini ortaya çıkarır. Doğanın kendi iç işleyişinde yaşanan değişim ve dönüşümlerin ortaya çıkardığı doğal sonuçlar, yine tabi çeşitliliğin bir sonucu olarak doğadaki diğer canlı türlerinin insana sağladığı imkanlar kadar yarattığı tehlikelere insanın bir arada olmasından kaynaklı verdiği mücadeleye elde ettiği başarılar, toplumsal kuruluştaki bilince doğrudan yansımayı getirmiştir. Bu mücadelede zayıf bir varlık olmasına rağmen, kendi türünün devamlılığını sağlayacak potansiyeli ortaya çıkarması, toplumda kurulan ilişkilerde bir ilkenin daha tanımlanmasıdır. Bu başarı toplumda insan ilişkilerinin diğer canlıların gürupsal ilişkilerine benzemediğini kanıtlar. Toplumda insan ilişkileri kendine has bir karakter kazanır. Toplum ilişkilerinde işleyen diyalektik yasalardan biri de; toplumu bireylerin niceliksel toplamı olmaktan çıkarmasıdır. Toplum adeta insan biyolojisine benzemektedir. Nasıl ki tek bir hücreden başlayıp sistemlere kadar

ve sistemlerden de insanın kendi be-
deni tamamlanıyor ve bu birbirini ta-
mamlamada her hücre, dokular, or-
ganlar ya da sistemler yeni bir işlev
ve karakter kazanıyorlarsa ve bu da
yeni bir kimlik ise, toplumda da tek
tek insanlar benzer ilişkileri ile var
olurlar. Toplumsal ilişkide insan salt
biyolojik bir varlık olarak kendisi
değildir. Toplumun gelişim tarihi
içinde yaratılan tüm birikimleri alan,
bu birikimlerle kimlik kazanan daha
güçlü ve çok başka bir şeydir. Toplu-
mu insan olmanın varlık gerekçesi
yapan temelde bu benzersiz yasadır.
Toplum doğa arasındaki ilişkide in-
sanın özellikle bilinçte yaşadığı ge-
leşme çok çarpıcı sonuçlar ortaya çı-
karır. Bilincin hem toplumsal hafıza
olarak kalıcılığı, hem de emek
olarak somutluk kazanması, atılan
her adıma bir yenisini eklemeyi, de-
ğiştirip dönüştürmeyi beraberinde
getirir. Toplumun insanlık için getir-
diği sonuçlardan biri de budur. Bu tem-
mel doğrudan hareketle topluma in-
san kazanımlarını biriktiren mekan
da denebilir. Toplumun kalıcı ve bir
insan yaratımı olması temelini bura-
dan alır.

Bu işleyişin insanda sağladığı ge-
leşmelerle kendi farkına varan insan,
toplumun organik yapısından kay-
naklı niteliksel güç artışını bilincinde
inanç dediğimiz tarzda anlama ka-
vuşturunca, toplum yeni bir aşamaya
girmiş demektir. Toplum kendi farkı-
na varan, yani bilinçlenen insanın or-
taya çıkmasını sağlayan bir yapı gös-
termesi nedeniyle asıl önem ve anla-

mını ortaya koyar. Toplum sadece
yaratan insanın cennet vahası değil,
aynı zamanda birikimleri, tecrübeleri
nesilden nesile aktarımını sağlayarak
kalıcılaştıran değerler deposudur. Ye-
ri ve zamanı geldiğinde bir şekilde
bu değerleri üyeleri arasında payla-
şan standart adalet terazisidir de. Bu
ve benzer ilişkilerin kuruluşu ya da
devamlılığı olarak toplum en zavallı
bir canlıdan -insan-, bugün doğanın
ve uzayın derinliklerini keşfedecek
kadar güç sahibi yapıp geliştiren yas-
lar bütünlüğüdür.

Toplumun insanı güç yapan ma-
hiyeti insanın kafasını sürekli meşgul
etmiştir. İnsanın bu toplumsal ilkeyi
inanç temelinde zihninde soyutlama-
sı, etrafını bu soyutlamalar ile anlam-
landırmasını getirmiştir. İnançla yük-
lü düşüncelere sahip toplumsallığın
ilk üyelerinin kendi aralarında ve dış
doğayla ilişkileri bu temelde ahlak
yasası ile gerçekleşmiştir. Dolayısıy-
la toplum teorik ve pratik olarak baş-
langıçta kendi içinde bu iki olguyla
bilinçli denilecek temelde gerçekle-
şmektedir. Bu iki temel olgudan hare-
ketle toplumsal gerçekleşmede inanç
ve ahlak olmazsa olmazlardandır.
Burada inançtan kast edilen soyut bir
tanrı inancı, ahlaktan kast edilense
günlük yaşamda kullanılan manasın-
da ahlak değildir. İnancı aklın ilk an-
lam yaratması, ahlak da insanı bir
arada tutan maneviyat olarak anlaşı-
lmalıdır. Bu iki olgudan hareketle be-
lirtilecek diğer bir noktaysa, toplum-
sallıkla insan özünde kendisine inan-
makta, birbirine olan ihtiyaçlarının

farkına varması ile birbirine saygılı ve bağlılık duygusuyla yaşamayı seçmektedir. Böylelikle bu iki olgu toplumun temel kanunları olarak doğada tüm evrenin tespitli akıllı ve duygulu varlığının gelişmesini, kendisini yaratmasının önündeki engelleri adım adım ortadan kaldırarak çok özgün yaratımların doğuşunu sağlamayı getirmektedir.

Toplum insanlığın kendi varoluş süreci boyunca yarattığı tüm kültürel değerlerinin gerçekleşmesi, bunlara yenilerinin eklenmesi, değişip dönüşmesi ve bunun tekrar tekrar devam etmesidir. Sonuçta toplum; gerçekleşen insanlığın kendisidir. (Bkz Komünal Toplum)

Toplumsal Cinsiyet: Cinsel farklılığın sosyal boyutunun ihmal edilmemesi gerektiğini dile getiren, cinsiyetin erkekle dişi arasındaki biyolojik ayrıma karşılık geldiği yerde, eril ve dişi arasındaki, buna koşut, ama sosyo-kültürel eşitsiz bölünmeye işaret eden kavram.

Kavrama göre, eril ve dişi insan varlıkları arasında bir ayırım yapıldığı zaman, ayırımın biyolojik olarak açıklanması gerektiği düşünülür, fakat toplumsal cinsiyetten söz edildiğinde, kadın ve erkek kavramlarının sosyo-kültürel belirlenimleri dikkate alınır. Başka bir deyişle, cinsiyetin biyolojik olarak verilmiş olduğunu, buna karşın toplumsal cinsiyetin sosyal olarak inşa edildiğini ima eden kavram, erkeklik ve dişiliği belirlemede, doğuştan getirilen bedensel

farklılıklara bağlanamayan tüm etmenlerin, fakat özellikle de sosyal ve kültürel etmenlerin önemini vurgular. Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsler arasındaki toplumsal ayrımcılığa karşı, sadece kültürel değişim yoluyla mücadele edilebileceğine dikkat çekmesi bakımından önem taşır. Toplumsal cinsiyet düşüncesi veya kavramı yeni kullanılan bir kavram olmakla birlikte, zihin ya da bilincin bedene, insan doğasının hayvani varoluşa, özerk iradenin de doğal determinizme olan aşkınlığından aldığı ilhamlara bakılırsa, köklerinin geleneksel felsefede olduğu da görülür.

Toplumsal Değersizlik: Kapitalizminin yarattığı günümüz kaos toplumunun yaşadığı en olumsuz sonuçlardan biridir. İnsan toplumsallığının "anlamsız" ve "gereksiz" görülmesi ile eş değer bir durumu ifade eder. Toplumsallık aleyhine sürekli bir çözülmeyi ifade eden bireyciliğin ve maddiyatçılığın artan oranda derinleştirilmesi nedenine bağlı olarak moral değerlerini yitiren insanın yaşadığı toplumsal savrulmacılık, toplumsal değersizliğin de kaynağını oluşturur.

Değer ya da değersizliğin ölçütü, kuşkusuz ki, insan toplumsallığının kendisidir. İster maddi, ister manevi olsun, tüm değersel öğelerin kaynağında toplumsallık vardır. Daha ilk zamanlardan itibaren insanlar, toplumsallığın tüm yaratıcılığın gücü ve kaynağı olduğunu fark edebilmiş ve

bu yüzden de en büyük değer olarak görmüş, aynı oranda kutsallık atfetmişlerdir. Dinsel inancın ve ahlaki normların kaynağında insanların kendi toplumsallıklarına dair besledikleri kutsallık inancı vardır. Neyin iyi-neyin kötü olduğu, yarar ve yararsızlık, değer ve değersizlik gibi anlamlandırmalar hep bu toplumsallık ölçüt alınarak belirlenmiştir. Tarihsel olarak insanın en büyük hazine toplumsallığıdır. Bütün ahlaki, moral ve kültürel değerlerini toplumsallığından almıştır. İnsanın en ayırt edici özelliklerinden biri; kendisini toplumsallıkta, toplumsallığı ise kendisinde bir değere dönüştürebilmesidir. Kaldı ki insan, tekil anlamda tasarlanamaz bir varlıktır. Toplumsallığı ile birlikte vardır. Tüm değersel birikimlerin temeli olarak toplumsallık, oluşum doğası gereği, insanlar arasında bir paylaşımcılığı ve dayanışmacılığı da gerekli kılar. Toplumsal insan olmanın belli-başlı niteliklerinden birdir bu. İnsan bu anlamda tüm değersel niteliklerini kendi toplumsallığı içinde oluşturabilir ve geliştirebilir.

Anti-toplumsal bir sistem olarak gelişen kapitalizmin, toplumunda yıktığı ve yıkıma uğrattığı gerçeklik tam da bu olmuştur. İnsanı toplumsallığına bağlı kılan tüm ahlaki ve moral değerlerinden boşaltan kapitalizm, sonuna kadar bencil, egoist, maddi çıkarından başka hiçbir şey düşünmeyen ve kendinden öte gözeceği bir değeri, derdi, kaygısı, sorumluluğu, dünyası ve ütopyası bu-

lunmayan bir insan tipini yaratmıştır. Böylesi bir insan profilinin hâkim olduğu bir ortamda toplumsallık adına olumlu hiçbir nitelikten ve değersel öğeden bahsedilemez. Kapitalizm, insanlar arası ilişkileri, ruhsal ve sosyal bağlarından soyutlamış, tamamı ile ekonomizme indirgemıştır. Tüm çevresel özellikleri ile birlikte ekonomizme indirgenmiş olan insan ve insan ilişkileri, maddi zenginlik ve çıkarlar dışında hiçbir değeri gözetmez. Bu tür ilişkiler ortamında varsa-yoksa insanın kendine dair bir değeri, maddi varlığı ve zenginliğidir. Hayatın hemen her alanında insanlarda aranan değersel ölçüt; manevi bir başarı değil, maddi olarak ne tür kazançlar ve başarılar elde ettiğidir. Bu durum doğal olarak tüm toplumsal ilişki ve bağları dinamitlemektedir. Başkasının yokluğu pahasına kendisini var etmek, bencil çıkarlarını her tür değerın üstünde görmek, kapitalizmin insanlarda yarattığı yaşam paradigmasının özüdür. Bu paradigma, toplumu oluşturan tüm unsurları ile birlikte insanı yabancılaştırır, ötekileştirir ve değersizleştirir. Dolayısıyla kendi bencil ve egoist tatmini dışında, mutlu olabilecek hiçbir neden bulmayan, çevresiyle hiçbir ilişkilene nedeni görmeyen bir insan için toplumsal varlığın hiçbir anlamı ve değeri yoktur.

Bilimin ve teknolojinin sunduğu verileri, yine ekonominin sunduğu olanakları toplum aleyhine ve son derece kötü amaçlarla kullanan kapitalizm, toplumda yol açtığı kötü ve

yıkıcı sonuçlar bakımından kendisine yabancılaşan, kendi varlığı ile çelişen, varoluş temellerini anlamsız ve gereksiz gören, tamamı ile anti-sosyal bir insan gerçeğini de açığa çıkarmıştır. Dolayısıyla açığa çıkan bu somut sonuçtan hareketle günümüze dair yapılan "toplumsal değersizlik" vurgusu, netice itibarıyla de insanın değersizleşmesi, kısaca, kapitalizmin toplumda yarattığı bu olumsuz sonuçların mantığını izah eden toplumsal durumu tespit etmektedir.

Toplumsal Doku: Bir toplumu birbirine bağlayan, meydana getiren, toplum olarak bir arada yaşamasını sağlayan kararlı özelliklerden her biri ya da tümü. Toplumsal doku ile kastedilen, toplumsal olgunun canlı bir organizmaya benzer olduğu ya da tıpkı canlı organizmayı meydana getiren özelliklere benzer bir takım özellikler ihtiva ettiğiidir.

Doku, aynı işlevi gören hücrelerin bir araya gelmesi ya da birbirine sıkı sıkıya kenetlenmesi sonucu oluşan sağlam yapıdır. Doku organları, organlar ise canlı organizmayı meydana getirir. Dokunun en önemli özelliği, olası bir zedelenme veya darbe alması durumunda onu oluşturan hücrelerin hemen harekete geçip birbirilerini tamir etmesidir. Dokuyu sağlam kılan bu özellik, onu oluşturan hücrelerin aralarında kurdukları sıkı kenetlemeyle açıklanır. Aslında hücre, dokuya gelerek varlığını ispatlamakta ve dolayısıyla doku, var olmanın temel yapı taşı olmaktadır.

Dokuda bozulmanın yaşanması ya da dokunun işlevini yitirmesi durumunda sonuç; kaçınılmaz olarak organizmanın ölümüdür.

Bir canlı organizma ile toplumsal yapı arasında belki tıpa tıp aynı olan benzerlik yoktur; fakat toplum da, tıpkı canlı organizmayı meydana getiren doku gibi benzerlik gösteren dokusal bir yapıya sahiptir. Örneğin; toplumsal doku, toplumu meydana getiren bireylerin ancak toplumsallık ile varlığını ispat edebildiği, bu sosyal varoluş özelliğine bağlı olarak da bireylerde gelişen manevi bir bağlılık ve kenetlemeyle açıklanmaktadır. Bu anlamda toplumsal dokuyu meydana getiren ya da bir arada tutan özellik ya da özelliklere; tarih içinde oluşan kültür ve ahlak kurumu, gelenek ve görenekler, ruhi şekillenme gibi manevi-moral değerler örnek olarak gösterilebilir. Kuşkusuz sosyal doku ile canlı organizmadaki yapısal doku birebir karşılaştırılarak, benzeştirilerek izah edilebilecek olgular değildir. Doğadaki her olgu gibi toplum da kendine özgü bir doğaya sahiptir ve dolayısıyla toplumsal dokunun özellikleri de ancak bu özgünlüğü içinde açıklanabilir.

Toplumsal Yasalar: Toplumsal yasalardan anlaşılması gereken; birinci doğadan farklı olarak kendini gerçekleştiren ikinci doğa olarak toplumsallık, bir takım yasallıklara ya da yasa değerinde kimi özelliklere sahiptir. Bu yasallıklar, toplumsal var oluş yasaları ya da ilkeleri olarak yo-

rumlanabilir. Ancak yasa derken mutlak, evvel-ebet değişmez bir gerçeklik olarak anlaşılmamalıdır. Pozitivist sosyal bilimcilerin anladığı anlamda bir yasallıktan bahsedilemez. İndirgemeci sosyal bilimciler, birinci doğada işlerlikte olan yasa mantığının aynen toplumsal doğada da işlerlikte olduğu anlayışından hareket ederler. Pozitivistler doğa yasasını mutlaklaştırdıkları gibi, aynı mutlaklaştırmayı toplumsal doğaya dayatma eğiliminde olmuşlardır. Bu yüzden toplumsal yasalar derken, bu eğilimin çok ötesinde, insan toplumunun kendi sistemini oluşturma ve geliştirme yasaları şeklinde anlaşılmalıdır. Kaldı ki ne doğada, ne de toplumda "mutlak yasa" şeklinde işlerlikte olan bir durum olmadığını değerlendiren Önder APO, Bir Halkı Savunmak adlı eserinde şunları belirtmektedir:

"Mutlak doğrulardan bahsetmek evrensel oluşum ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Doğa, mutlaklar ile gelişmez. Mutlaklık değişmezlik, aynılık demektir. Böyle şeylerin olmadığını varoluş tarzımız kanıtlamaktadır. Doğadaki yasallığın kaos aralıklarına dayalı, insana doğru gelişiminde gayet esnek bir halde olduğu fizik, kimya ve biyoloji bilimlerindeki yasa (kanun) özelliklerinden çıkarılabilmektedir. İnsan toplumunda ise yasallık son derece esnek bir karaktere sahiptir. Bunun anlamı, yasa aralıkları sık ve çok sayıda yeni yasaların gelişim kaydedebileceğidir. Bununla bağlantılı olarak özgürlük düzeyinin

gelişkin olması, insan toplumundaki muazzam çeşitliliği açığa çıkarmaktadır. Esneklik özgürlüğü, özgürlük ise çeşitliliği doğurmaktadır. İnsan bu anlamda kendi yasallığını en çok ve en sık yapan doğa harikası bir varlıktır. Dolayısıyla insan toplumu da aynı zenginlikte bir sıklık ve çoklukla kendi sistem yasalarını oluşturabilmektedir."

Toplumsal yasaları bu anlamda iki türlü yorumlayabiliriz. Birincisi; insan toplumunun sık aralıklarla geliştirdiği politik-sistemsel yasalar. İkincisi ise; toplumsal varoluşla ilgili olan ve yasa değerinde bir konum atfetmemiz gereken ilkeselliklerdir. Bu ilkesellikleri ise, insan toplumsallığının varoluş özellikleri ya da değişmezleri olarak da ifade edebiliriz. Örneğin komünalite, paylaşımcılık, dayanışmacılık, özgürlük, eşitlik, esneklik ve çeşitlilik gibi ilkeselliklere rağmen ne toplumsallık tanımlanabilir, ne de toplumsallık bunlardan vazgeçebilir. Toplumsallığın bu var oluş ilkelerine ters düşmesi ya da vazgeçmesi demek, kendi sonunu da getirmesi demek olacaktır.

Toroslar: Türkiye'nin Akdeniz kıyılarına paralel olarak, Rodos Adası'ndan Suriye sınırına kadar uzanan yaklaşık 2.000 kilometrelik bir dağ zincirinden oluşmaktadır.

Bu zincirin en yüksek noktası 3767 metrelik Kızılıkaya zirvesidir. Torosların bu bölgesi Aladağlar adıyla anılmaktadır. Toros Dağları, bir sıradadır.

Totalitarizm: Nazizm, faşizm ve reel sosyalizmin uygulamalarından örneklenen, tek bir partinin egemenliği altında, her tür siyasi, ekonomik ve toplumsal faaliyetin devlet tarafından düzenlendiği ve muhalefetin baskı altında tutulduğu, özgürlüğe yer bırakmayan yönetim tarzı. İlk kez İtalyan faşistleri tarafından, bizzat kendi sistemlerini tanımlamak için kullanılmıştır. Günümüzde iktidarın tek bir merkezde toplandığı, demokrasi ve katılımcılığın olmadığı kapalı toplum biçimlerini ve yönetim tarzlarını tanımlamak için kullanılmaktadır.

Töz: Varlığın, maddenin özünde var olan ve değişmeyen cevher. Değişen durum ve niteliklere karşı kalıcı olan; bir başka şeyle ya da bir başka şeyde değil, kendi kendisiyle, kendi kendisinde var olan. Öznede değil, kendinde var olan. Spinoza'nın tanımı ile; *"Varoluşu için başka bir şeye gereksinme duymayan şey"*. Değişenlerin özü olarak değişmeden kaldığı varsayılan idealist kavram.

Trajedi: Acı ve üzüntü verici bir olayın niteliğini anlatmada kullanılır. Daha genel anlamda ise, konusunu efsanelerden veya tarihî olaylardan alan, acıklı sonuçlarla bağlanan bir tiyatro eseri türü, tragedya, ağılatı.

Trajedi, insanların hayatını, karışıklıkları faciaları, korku ve heyecan örgüsü içinde, sahnede gözler önüne seren eserdir. Ana çatı olarak fert ile onun kaderi üzerine kurulan

trajedi, kaderin adım- adım hükmünü ferde kabul ettirmesiyle neticeye gider. Konusunu genellikle tarihten ve mitolojiden alır. Eserin kahramanları hep yüksek tabakadan seçilir. Bu insanların ihtiraslarını, kahramanlıklarını, zaafalarını, canlı tablolar halinde gözler önüne serer.

Trajediler tek bir olay üzerine kurulur. Korkunç ve çirkin olaylar seyircinin önünde gösterilmez, kahramanlar tarafından sahnede hikâye edilir. Kullanılan dil yüksek perdeden seslenir, basit ifadelerle yer verilmez. Manzum (ölçülü) olarak kaleme alınırlar.

17. yüzyıla kadar manzum olarak kaleme alınan trajediler, bu yüzyıldan sonra nesir tarzında yazılmaya başlanmıştır. Önceleri konusunu ve karakterlerini hep yüksek tabakadan seçtiği halde, yine bu yüzyıldan sonra, konularını ve karakterlerini halk yaşamışından ve halkın içinden seçmeye başlamıştır. En eski tiyatro türü olan ve zengin bir tarihi bulunan trajediler, yirminci yüzyılla birlikte yerini dramalara bırakmaya başlamıştır.

Truman Doktrini: Truman Doktrini'nin temelini, Amerikan yöneticilerinin sürekli ve ağır bir Sovyet tehdidi altında bulundukları korkusu oluşturur. Bu korku, savaştan sonra Avrupa'da oluşan manzara, Sovyetler Birliği ile yakın ilişki ve ideolojik birlik içinde olan demokratik cumhuriyetlerin oluşması ve ABD'nin bu olayları yorumlayış biçimlerinden doğmuştur. 1947 yılını izleyerek

Tüketim Toplumu

ABD dış politikasının temeli komünizmle mücadele oluşturmıştır. Komünizmle mücadele ABD iç politikasında da yansımaları bulmuştur. Komünizme karşı savaşın çıkış noktasında Truman Doktrini vardır.

ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra zengin ve dünyanın en güçlü devleti olarak emperyalist sistemin jandarması rolünü üstlenmiştir. Savaş öncesi dünyayı yeniden kurmak amaçlarının başında gelmektedir. Sovyetler Birliği Birinci Dünya Savaşı'nda kurulan sistemden tamamen kopmuş, sadece Sovyetler Birliği değil, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ayrıca geniş bir sosyalist dünya da kurulmuştur. Kapitaist-emperyalist sistem o zamanki değerlendirmelere göre, 'sosyalizm tarafından kuşatılmış' oluyordu. Emperyalist sistemin jandarmalığını üstlenen ABD, Truman Doktrini ile Birinci Dünya Savaşı'nın statükosunu kuran Versailles düzenini yeniden kurmak, sürdürmek, en azından sosyalizmin genişlemesini engellemek istiyordu. Trakya'yı korumak, Sovyetler Birliği'nin Güney'e inmesini engellemek Amerikan yöneticileri açısından üzerinde durulması gereken konuların başında geliyordu. Truman'a göre, Sovyetler Birliği Yunanistan'dan sonra Türkiye'yi de denetimi altına alacak olursa, ABD ve batı için yaşamsal öneme sahip Ortadoğu da Sovyetlerin etki altına girebilirdi.

Bu temel yaklaşımlardan hareketle Truman'ın geliştirdiği ideolojik yaklaşımla Sovyetler Birliği kuşat-

maya alınmak, sosyalizmin dünyadaki gelişmesi engellenmek istenecekti. Sovyetler Birliğini askeri tehdit, Sovyetler Birliği tarafından desteklenen kurtuluş mücadelelerine karşı devletlere yardım etme ve bu temelde 'kampını' güçlendirme Truman Doktrini'nin özü olarak ifade edilebilir.

Tüketim Toplumu: Kapitalizmin ömrünü uzatan en önemli şey, toplumun ihtiyaç dışı tüketime alıştırılmış olmasıdır. Aşırı üretim kapitalizmin bunalımlarının en temel nedenidir ve bu bunalımlar sistemin karakteri gereği sürekli. Yine sistemin karakteri gereği, bu bunalımları ortadan kaldırmak mümkün değildir. Bu bunalımlar ancak zayıflatılabilir. Bunun yolu da, dağ gibi biriken malların tüketimine dayanır. Tüketimi gerçekleştirecek olan da özünde toplumdur. Tüketime alıştırılmış toplum kapitalizmin can simidir. Reklam, markalı yaşam, moda çılgınlığı vb. ekonomi dışı faaliyetlerin yöneldiği hemen tek konu vardır. O da; toplumu tüketime yöneltmek.

Üretim fazlalığının kapitalizmin bunalımlarının temel nedeni olduğu çok uzun zamandır tespit edilmiş durumdadır. Kapitalist devletlerarasında gelişen pazar savaşlarının altında yatan nedenlerden biri, hiç şüphe yok ki, bunalıma neden olan aşırı üretimin neticesinde ortaya çıkan pazar sorununu gidermek, metallerin transferini sağlamak içindir. Savaşla azami kârın gözetildiğine kuşku yoktur,

ama bununla beraber gözetilen hedeflerden biri de budur. I. ve II. paylaşım savaşlarının altında yatan temel neden de pazarların paylaşımı savaşlarıydı. Savaşların kendileri de bir biçimde birikmiş olan malların tahribine yönelmesi, yine pazarlar oluşturmaları açısından da tüketimi öncelerler. Üretim çarkları ve sistem bu temelde varlığını sürdürebilmektedir. Üretim artışı ve bunalım nedeni meta çokluğu reel sektördeki bunalımların da nedenidir ve sistemin çarklarının dönmesi bu üretim fazlası metaların bir biçimde piyasa tarafından emilmesiyle gerçekleşebilmektedir. Keynes'in 'harcamaları devlet arttırsın' mantığının altında yatan gerçek de özünde budur. Devletin verimsiz, gereksiz ve ihtiyaç olmayan alanlara yatırım yapması da özünde tüketimi arttırmak ve bu temelde bunalımın nedenlerini ortadan kaldırmak amaçlıdır.

Aşırı tüketim kapitalist sistem tarafından topluma empoze edilir. Tüketimde toplum adeta birbirleriyle yarış eder hale getirilir. Markalı yaşamı ve aşırı tüketimi özendiren moda ve reklamlar tüketimde toplumu çılgınlaştırır. Duyumsuzluk toplumda yaratılan temel psikolojidir. İhtiyaç olsun-olmasın her şeye sahip olma arzusu öyle bir toplumsal psikoloji yaratır ki, alış-verişi 'boş zamanları değerlendirme'ye kadar vardırırlır. Her gün aynı metanın farklı bir modelinin üretilip piyasaya sunulması, bununla da toplumun tüketim alışkanlığına hitap edilmesi kapitalizmin

inşa ettiği gerçeklerdendir. Bu durum ekonomiyle bağdaşmayan bir gerçekliktir. Önder APO bu durumu da dikkate alarak "*kapitalizmin ekonomi olmadığını*" değerlendirmiştir.

Tümdengelim-Tümevarım: Bilgi edinme sürecinde bir tür akıl yürütme işlemleri olan tümdengelim ve tümevarım yöntemlerinin birlikte ele alınması ve iç içe kullanılması.

Tümdengelimcilik, genel bir önermeden hareketle tikel durumları açıklama yöntemidir. Bunun anlamı şudur: Önce genel bir varsayımdan ya da genel bir ilkedен yola çıkılır. Söz konusu varsayım ve ilke eğer hayatın somut olguları ile mantıksal bir tutarlılık içinde ise, o zaman bilimsel izahı yapılmış demektir. Daha yalın bir ifadeyle önce genel bir kuram oluşturulur, bu kuram yaşamın tektek durumlarına, olay ve olgularına uygulamak sureti ile tatbik edilir. Tatbik etme yolu ile de doğruluğu ya da yanlışlığı ortaya konulur. Genel önerme ile tikel durum arasında mantıksal bir tutarlılık var ise, o halde varsayılan bilgi ispatlanmış demektir. Tümdengelimcilik; genelden özele doğru olguların bilgisine ulaşmayı veya olguları açıklamayı öngören mantıksal bir çıkarıma yöntemidir. Bu yöntem, "bir bütünde doğru olan, parçada da doğrudur" türünden zorunlu mantıksal bir çıkarıma dayanır. Yöntemi bu anlamda ilk kullanan Aristoteles'tir. Bu yöntem sıkça verilen bir örnekle şöyle formüle edilmektedir. "*Bütün insanlar ölüm-*

Tümeller

lüdür, X şahsı da bir insan olduğuna göre, o da ölümlüdür."

Tümevarımcı yöntem ise tüm-dengelimci yöntemin tersinden bir yol izlemektedir. Olay ve olgular üzerinde deneyler yapmak, bu deneyleri daha sonraki deneylerde sınamak üzere daha genel sonuçlara varmak tümevarımcı yöntemin karakteristiğidir. Tek-teke olay ve olguların deney ve gözlemden geçirilmesi neticesinde burada elde edilen sonuçlar eğer sonraki olay ve olgularda kendisini tekrarlıyor ve dolayısıyla denetlenebiliyor ise, genel bir ilkeye ulaşılmış ya da bilimsel izah yapılmış demektir. Tümevarımcı yöntem böyle özelden genele doğru, somut olguların deneyinden genel sonuçlar çıkarmak üzere bir yol izler. Bilime deneysel yöntemi bu anlamda ilk kazandıran kişi Francis Bacon'dur. Bacon tümevarımcı yöntemi şöyle tarif etmiştir; *"Bilmek için sınamak, gözlemlemek, olayları çözümlemek ve sonra ayrı olaylardan genellemeler yapmak ve sonuçlar çıkarma yöntemi"* der. Tümevarımcı yöntem ile Bacon bilime yeni bir yaklaşım getirmiştir. Bu yöntem de özü itibarıyla, *"aynı nedenler aynı koşullarda aynı sonuçları verir"* önermesinden hareket eder ve bu yönüyle de zorunlu nedensellik ilkesine dayanır. Bu yöntemi de kısaca şöyle formüle edebiliriz: *"X şahsı bir insan ve ölümlüdür. O halde tüm insanlar ölümlüdür."*

Olay ve olguların bilgisine ulaşmada her iki akıl yürütme işleminin kendi başına belirli doğrulukları ka-

dar, bir o kadar da sınırlı oldukları görülmektedir. Bu yüzden tüm-den-gelim-tümevarım denildiğinde, bilgi edinme sürecinde her iki akıl yürütme işleminin geçerli olduğu ve iç içe kullanılması gerektiği anlamına gelmektedir.

Tümeller: Geneller, evrenseller, soyut kavramlar demektir. Bu deyim daha çok insan aklının somuttan çıkardığı soyutlamanın ürünü olan genel kavramları ifade etmektedir.

*"Metafizikte ve idealist felsefe-
deyse tüm genel kavramları dile getirir. Tarihsel süreçte idealizm, bu genel kavramlar üstüne kurulmuştur. Antik çağ Yunan Eleacılarından başlayıp Platon ve Aristoteles felsefelerinde biçimlenen ve Hegel felsefesinde doruğa ulaşan idealizmin temel önermesi geneller (tümeller ya da evrensellerin)'in gerçek varlıklar olduklarıdır. İzledikleri mantık şudur: Gerçek var olan değil tam tersine var olmayandır. Geneller var olmaz, sadece bireyseller var olur. Örneğin ak bir genel kavramdır, bütün ak bireysellerden soyutlanarak elde edilmiştir ve bunun için de yoktur, buna karşı ak çiçek vardır, çünkü bireysel bir nesnedir. Var olmak belli bir uzayda ve mekânda var olmaktır. Ama bütün uzay ve mekân aransa ak'a rastlanamaz. Demek ki geneller, ne uzay ne de zamandadır, hiçbir yerde ve hiçbir zamanda olmayan da yok demektir. Var olan her şey bireyseldir, genelse bireysel olmayandır. Ne var ki nesnel gerçeklik üstündeki*

tüm bilğimiz kavramlardan, eş deyişle genellerden oluşmuştur. Demek ki gerçek, bireysel değil, geneldir. Genel var olmadığına ve sadece bireysel var olduğuna göre bundan çıkan zorunlu sonuç, geçeğin, var olan değil, var olmayan olduğudur. Demek ki asıl gerçek varlık, var olan değil, var olmayan bir varlıktır. Metafiziğin ve idealist felsefenin bu sözcük oyunları bir yanıyla Berkeleycilikte, öteki yanıyla Hegelcilikte uçlaşmıştır". (Felsefe Sözlüğü)

Türk Milliyetçiliği: 18. yüzyıldan itibaren gerilemeye, 19. yüzyılın sonlarına doğru ise dağılma sürecine giren Osmanlıyı kurtarma amacıyla girişilen çabaların düşünsel-ideolojik plandaki karşılığı, üç akımda ifadesini bulmuştur. Bu akımlar Pan-Osmanlıcılık, Pan-İslamizm ve Pan-Türkizm'dir.

İmparatorluğu kurtarma amacıyla ilk elden ortaya atılan görüş Osmanlıcılıktır. Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde pek çok etnik unsurun kendi dil, kültür, gelenek ve göreneklerini yaşatabildikleri bir imparatorluktu. Batı'da gelişen milliyetçiliğin her etnik unsurun devlet kurmasını tahrik ve teşvik eden yapısı, İmparatorluk bünyesinde bulunan Hristiyan halkların da -özellikle de Balkanlar isyan ederek bağımsızlıklarını elde etmeye yönelmelerinin ardından, İmparatorluğu kurtarmak amacıyla geliştirilen Osmanlıcılık yaklaşımı fazla yaşam şansı bulamamıştır. Pan-İslamizm ise, bizzat Sultan Abdülha-

mit tarafından geliştirilen akımdır. Osmanlıdaki tüm Müslümanların birliğini korumayı esas almıştır. Halifelik makamının avantajlarından yararlanarak bunu gerçekleştirmek istemiştir. Ancak Kürtler hariç, Arapların ve Arnavutların yaklaşımlarıyla bu da boşa çıkmıştır. Pan-İslamizm akımı da Abdülhamit'in 1909'da iktidardan düşürülmesiyle iyiden iyiye zayıflamıştır. Bu akım Almanlar tarafından desteklenmiştir. Kendisini İslam toplumunun koruyucusu olarak adlandıran 2. Wilhelm, halifelik kurumunun etkinliğinden de yararlanarak, egemenliği altında büyük bir Müslüman nüfusu barındıran İngilizlere karşı etkili olmak istemiştir. Ancak Almanların bunun yanında esas desteklediği akım Turanizm, yani Pan-Türkizm'dir. Ya da Türk milliyetçiliğidir.

İttihat Terakki'nin en önemli isimlerinin neredeyse tümünün Alman hayranı olduğu bilinmektedir. Enver Paşa'nın bu konudaki duruşu kendini Kayzer 2. Wilhelm sanma veya ona özenme biçimindedir. 31 Mart Ayaklanması'nı bastıran Hareket Ordusu'nda Selanik'te İtalyan Mason Emanuel Karaso tarafından kurulan ilk mason örgütlenmesine üye olan pek çok subayın bulunduğu bilinmektedir. Selanik, 1492 İspanya sürgününden sonra Amsterdam, Londra ve İzmir ile birlikte Yahudilerin yoğunluklu yerleştiği yerlerdendir. Bu dönemde İttihat Terakki'nin en güçlü kolu Selanik'te örgütlü olan 'Osmanlı Hürriyet Cemiyeti' idi.

Ve bu cemiyetin içinde Yahudiler ve dönmeler yoğunluklu olarak yer almaktaydılar. 31 Mart Olaylarını bastırarak 2. Meşrutiyet'in kazanımlarını koruyan Hareket Ordusu da burada kurulur ve olayları bastırmak için buradan harekete geçer. Bu orduda görev alan Alman subay Baron Von Der Goltz'un dıştan yönlendirmeleri ve Alman hayranlığına yönelten güçlü etkisi de bulunmaktadır.

Diğer akımların imparatorluğun varlığını devam ettirmesinde yetersiz kalması sonucu gittikçe güçlenen ve günümüzde de devletin resmi ideolojisi haline gelen Türkçülük öne çıkmıştır. Bıçakla kesilir gibi birbirinden ayrılmasa da, her dönem akımlardan biri diğerlerine göre daha fazla öne çıkmıştır. Türk milliyetçiliği de daha çok İttihat Terakki Cemiyeti bünyesinde gerçekleşmektedir. Türk milliyetçiliğinin başlangıç noktası, Türk olmayanlara dayanmaktadır. 19. yüzyılda Orta Asya Türklerini inceleyen Fransız de Guignes ile Cahun ve Macar Vambéry gibi Doğubilimcilerin çalışmalarına, Rus İmparatorluğu menşeli Türklerin, özellikle de Tatarların ve Azerilerin etkilerine dek gitmektedir.

Soner Yalçın dünyada ilk Türk Derneği'nin 1908 yılında Macaristan-Budapeşte'de kurulduğunu belirtmektedir. Derneğin onursal Başkanı da Yahudi Armin Hermann Vambéry'dir. Üniversitelerde ilk Türkoloji kürsüsünü de 1870 yılında Budapeşte'de Vambéry kurmuştur. Vambéry aynı zamanda 1910 yılında ku-

ruhan Turan Cemiyeti'nin de onursal başkanıdır. Ziya Gökalp, Yahudi asıllı Fransız Doğubilimcisi olan Leon Cahun'un 19. yüzyılda yazdığı 'Asya Tarihine Giriş: Türkler ve Moğollar' adlı araştırma kitabı için, "*sanki Pan-Türkizm ülküsünü özendirmek amacıyla yazılmış.*" derken, Cemil Meriç "*Türk milliyetçiliğinin Kuran-ı Kerim'i*" diyecektir. Hüseyin Namık Orkun da aynı eser için "*milli şuurun uyanmasına birinci derecede amil olan mühim eser*" demiştir. Yalçın Küçük de Leon Cahun ile Herman Vambéry'nin '*resmi tarihin gerçek yazıcıları*' olduklarını belirtmektedir.

Yahudi asıllı olan ve milletvekiliği, senatörlük yapan Avram Galanti'nin de Türk milliyetçiliğinin geliştirilmesinde çok büyük bir etkisi vardır. Türk Yahudiliğinin geliştirilmesinde çalışmalar yapmıştır. Tevrat'a dayanarak Türklerin kökenini 'Yafes'in oğullarından Togarma'ya dayandırmıştır. Togarma'nın Yahudilere yardımcı olacağını belirterek, Türkler ve Yahudiler arasındaki bağın geçmişini inceler. Önderliğimizin bahsettiği M. Kemal'e dair teolojinin oluşturulmasında, "*Tarihi Medeniyette Musa-Mustafa Kemal ve Kumanda Ettigi Türk Ordusu,*" 'Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Heykeli Nerede Rezk Edilmeli ve Ne için?', 'Herkes Bir Gazi İstiyor.', 'Mustafa Kemal' gibi makaleler yazarak Avram Galanti de katkıda bulunur. Yalçın Küçük 'Gizli Tarih' adlı eserinde Avram Galanti'den şu alıntıları yapmaktadır: "*Otuz beş asır evvel yaşı-*

mış İbrani peygamber ile eylem yaşayan Türk peygamber arasında dünya işlerinde büyük bir müşabehet vardır. Musa, büyük bir seciye sahibi idi. Mustafa Kemal de büyük bir seciye sahibidir. Musa, Mısır'da esarette inleyen İbranileri kuvvetli pazu ile kurtardı. Mustafa Kemal de esarete alınmak istenen Türkleri dahi kuvveti pazu ile kurtardı. Musa, esaretten kurtardığı İbranilere hayatın ehemmiyetini anlatarak, hayat-ı içtimaiyelerini dünyevi kavanin ile tesbit, takviye ve tersin etti. Mustafa Kemal de esaretten kurtardığı Türklerle hayatın ehemmiyetini anlatarak hayatı içtimaiyelerini dünyevi kavanin ile tespit, takviye ve tersin ediyor. Musa, beni beşerin saadeti için çalıştı. Mustafa Kemal de beni beşerin saadeti için çalışıyor... Mustafa Kemal, peygamberlik sahasında Musa'ya benziyor." Alıntıda dile gelenler ve aşağıda belirtilenler daha çok da Türk olmayan, ama Türk milliyetçiliğinin geliştirilmesinden yarar sağlayanların tek ulus yaratma çabalarını dillendirmektedir.

Bir Selanik Yahudisi olan, Yahudilerin Osmanlı'ya getirilmesini, Yahudilerin 'Türk' ya da 'Türk Yahudisi' olarak kendilerini tanımlamalarını savunan Yüzbaşı Konstantin Polko-zic Borzecki de Türk milliyetçiliğine katkısı olanlardandır. 1849 Polonya İhtilali sonrası önce Paris'e sonra Osmanlı'ya sığınarak 'Mustafa Celaleddin' adını alan Borzecki, Osmanlı ordusunda paşalığa kadar yükselir. 1869'da 'Eski ve Yeni Türkler' kiti-

bini yazar. Soner Yalçın bu çalışmanın Osmanlı'da Türkçülük akımının başeserleri arasında yer aldığını belirtir: "Kitap, 'Türklerin ve Hunların veya Moğolların ırk olarak akraba oldukları fikri yanlıştır. Türkler ve Avrupalılar büyük Touro-Aryan ırkının üyesidir' tezini ileri sürüyordu. 'Doğu'da yalnızlaşmış Türklüğü Avrupa ile birleştirmeyi' savunuyordu" der.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Rusya çıkışlı Türkçülerin en önemlileri Azeri Hüseyinzade Ali (Turan), Azeri Ahmet Ağaoğlu ve Tatar Yusuf Akçura idi. İstanbul Harbiye'de eğitim gören ve Jön-Türk propagandalarından önemli ölçüde etkilenen, sürgünler yaşayan Akçura, Jön-Türklerin Kahire'deki gazeteleri olan 'Türk'te 1904'te yazdığı ve 'Türkçülüğün Manifestosu' olarak adlandırılan "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı makalesiyle neden Türkçülüktan yana olduğunu ortaya koyar. Bu makalesinde Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük ideolojilerini karşılaştırır. İmparatorluğun farklı unsurlarını Osmanlılık adıyla bir araya getirmenin bir yanılsama olduğunu değerlendirir. Batılı güçlerin dünya Müslümanlarının siyasal bir birliklik kurmalarına engel olacaklarını ele alarak İslamcılığın da gerçekçi olmadığını savunur. Pan-Türkizm'in bütün Türklerin desteğine sahip olacağına, bunun da sadece Rusların muhalefetiyle karşılaşacağına vurgu yapar. Tüm bu nedenlerden hareketle eğilimini Türkçülüktan yana koyar. İttihatçıların kültürel ve toplumsal örgütü olan

Türk Ocağı 1911'den sonra Pan-Türkist bir yaklaşımla imparatorluğun pek çok yerinde ek kurumlaşmalara gider.

Pan-Türkizm 1. Dünya Savaşı sırasında çok yaygın bir şekilde Ruslara karşı savaşta kullanılmış, desteklenmiştir. Almanya bu konuda hayli etkili bir rol oynamıştır. Türkçülük Rusya'nın savaştan çekilmesiyle ve aynı yıl gerçekleşen Azerbaycan işgali ile daha da canlanır, gerçekleşebilir bir olgu olarak görülmeye başlanır. Bu dönemde İttihatçı Yazar Munis Tekinalp (Serezli Moiz Kohen'in takma adı) tarafından yazılan "Türkler Bu Muhaberede Ne Kazanabilirler?" adlı eser, Pan-Türkizmin siyasal amaçlarını içermektedir. Bu eser Avrupa'da da Osmanlı savaş amaçlarını ortaya koyan bir eser olarak ele alınacak ve "Türkizm ve Pan-Türkizm" adıyla ün yapacaktır.

Türkçülüğün geliştirilmesinde önemli bir ağırlığı olanlardan biri de Soner Yalçın'a göre ilk kez "Turan" kelimesini kullanan ve bir Kürt olan Ziya Gökalp'tir. Türk kültürü üzerindeki Bizans, Arap ve İslam etkisini aşarak, Batı kültürüne yaklaşmak gerektiğini belirtir. Batı'ya doğru gerçekleşen açılımları bu yönüyle desteklemekle birlikte, bunu Türk kültüründen taviz vermeden yapmak gerektiğini belirtmektedir. Harbiyede subaylara ders veren Ziya Gökalp ve Moiz Kohen Alman modeli çerçevesinde bir 'ulus devletin' kurulmasını arzulamaktadır. Ziya Gökalp bir Kürt olmasına karşın Türk milli-

yetçisinin oluşumunda büyük bir payın sahibidir. Türk milliyetçiliğine yabancı katkılar 1930'lardan sonra da gerçekleşecektir. 'Harf ve Dil Devrimleri'nden sonra cumhuriyet sınırları içinde ge-liştirilmek istenen yeni dili halktan pek kimse anlayamaz. Arılaştırma faaliyeti halktan pek onay görmez ve zorluklar görülür. Ortaya sınırlı bir kesimin kullandığı bir dil çıkar. Kullanılmak istenen yeni dili halka benimsetmek ve Anadolu'daki diğer halklar ve dillerden daha üstün olunduğu ispat edilmek istendiğinden yeni bir teori geliştirilir. Bu, 'Güneş Dil Teorisi' idi. Bu teori, bütün dillerin ilkin Orta Asya'da konuşulan, tarihin en eski dönemlerine ait tek bir dilden çıktığını ve bu dile de en yakın olan dilin Türkçe olduğunu, tüm dillerin de Türkçeden geçerek farklılaştığını ileri sürüyordu. İşin ilginç yönü, Türk milliyetçiliğini güçlendirmek için ortaya konulan bu teorinin de bir yabancı tarafından geliştirilmiş olmasıdır. Teoriyi geliştiren bir Viyanalı Doğubilimci olan Kvergiec'tir. Bu teori Türk Dil Kurumu'nun 1936 yılında yaptığı üçüncü kurultayda resmi olarak da kabul edilerek üniversitelerde okutulmaya başlanmıştır. Aynı çerçevede bir de tarih tezi oluşturulur. Orta Asya anavatan olarak ele alınır, kuraklık nedeniyle buranın terk edildiği belirtilir. Çin, Avrupa ve Yakın Doğu'ya göç edildiği belirtilerek tüm uygarlıkların atalarının Türkler olduğu ileri sürülür. Bunu desteklemek için de Sümerbank, Etibank vb kuru-

larak, Türklerin öteden beri Anadolu'da yaşadıkları ileri sürülür. Türkler böylelikle uygarlığın gerçekleştirici gücü haline gelirler. Önderliğimiz de özellikle cumhuriyetin kurumlaşması sürecinde Türk halkı için önemli bir şahsiyet olan M. Kemal'in etrafında bir teolojinin oluşturulması suretiyle pek çok uydurmanın gerçekleştirildiğinden söz etmektedir. Öyle ki meşhur "Ne mutlu Türk'üm diyene!" sözünün de Türkler tarafından değil, Yahudiler tarafından geliştirildiğini belirtmektedir. Günümüzde de hâlâ devletin en kritik yerlerini tutan, katı ulusalcı devlet yapılanmasından taviz vermeyen, koyu Türk milliyetçiliğini savunan çevrelerin ağırlıkta Türk kökenli olmadığı gerçeği, bu tarihi gelişimi de doğrular niteliktedir.

Yakın tarihimizin milliyetçi ideologlarından olan Nihal Adsız gibilerinin savunuları ve giderek günümüzde milliyetçiliği faşizan bir zihniyetle sürdüren MHP'de partileşen yapı da bu tarihsel kökler üzerinden gelişmiştir. Türklüğü bir siyasal ve iktidar aracı olarak ele alıp kullanmışlardır. Bu kesimler hem devlet tarafından içyapıda toplumun muhalif kesimlerine karşı kullanılmış, hem de emperyalizmin komünizmle mücadele stratejisi gereği etkin bir tarzda kullanılmışlardır. MHP'nin korucusu Alpaslan Türkeş'in, 1950'li yılların başında, Türkiye'nin NATO'ya alınmasından sonra, komünizme karşı mücadelenin yürütüldüğü merkez rolünü oynayan Flurida'da, Gladyonun merkezinde eğitildiği ve Türki-

ye'ye gönderildiği, emperyalizmin genel amaçları doğrultusunda kullanıldığı artık kimse için sır değildir. Türk milliyetçiliğinin kullanılma durumuna bakıldığında da bu durum çok net olarak görülmektedir. Türk milliyetçiliğini geliştirenlerin hemen hiçbirinin Türk olmaması da bunu kanıtlar niteliktedir. Milliyetçiliğin kendisi de zaten halklara karşı kullanılan bir araç olmanın ötesinde bir şey değildir. Batı Avrupa'nın, özellikle de İngiltere'nin geliştirip dünyaya saldırdığı bu zehir ya da kapitalizm dininin amacı; halkları parçalayıp birbirine kırdırması, bu parçalanmışlıktan yararlanarak sistemin kendisini sürdürmesidir. Bu rolü en iyi yerine getiren de hiç şüphe yok ki, Türk milliyetçiliği olmuştur. Ermeni, Asuri,-Süryani, Rum ve Kürtlerin soykırım ve katliamlardan geçirilmesi, dıştan tahrik ve teşvik edilen Türk milliyetçiliği tarafından gerçekleştirilmişlerdir.

U-u

Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı: Bu hak ve buna dair tartışmalar uluslaşma süreci içinde burjuvazinin iktidarı ele geçirmesi ve kendini dayandırdığı 'ulusu' için istediği özgürlük, bağımsızlık, gelişme olanaklarına sahip olma ve varlığını özgür temellerde sürdürme hakkını, sömürgeleştirdiği diğer halkların ve ulusların bu hakkı kullanmasına karşı çıkması, diğer taraftan da sömürgeleştirilen halkların da bu hakları kullanmak istemelerin hareketle gelişmiştir.

Ulusal sorun, bir ulusun bir başka ulusun egemen sınıfları tarafından baskı ve egemenlik altında tutulmasından kaynaklanan eşitlik, özgürlük ve bağımsızlık sorunudur. Bu sorunun çözümü, günümüzde de kabul gördüğü gibi çoğunlukla egemenlik altında tutulan ulusun kendi devletini kurma hakkı olarak tanımlanmaktadır. Ezilen ulusların mücadelesi 20.

yüzyılın özellikle ikinci yarısında büyük bir gelişme kaydetmiştir. Bu mücadeleler sonucunda birçok ezilen ulus, bağımsız bir devlet kurarak bu sorunu çözmeye çalışmışlar, ancak ulusların özgür, eşit, bağımsız gelişme süreçleri ayrı devlet olmakla, ulus-devlet kurmakla eş tutulduğundan istenilen sonucu vermemiştir. Halen de ulusal sorunlarını ayrı devlet kurma hakkı çerçevesinde çözmeye çalışan birçok halk bulunmaktadır.

Bu yaklaşımların gelişmesinde Marksizm'in de katkıları olmuştur. Marksist paradigmanda ulusların kendi kaderini tayin hakkı, ayrı devlet kurma da dahil her hakkı kullanma "eşitlikçi" yaklaşımı temelinde gelişmiştir. Ancak bu yaklaşımın uygulanmasında öne çıkan hemen hemen her zaman ayrı devlet kurma olmuştur. Bu hakkın kayıtsız koşulsuz savunulması devrimciliğin ve demokrasinin bir gereği olarak da vurgu-

lanmaktadır. Ulusların kendi kaderini tayin hakkı doğru bir teorik ifade ve değerlendirme olsa da, ayrı devlet kurma biçiminde mutlaklaştırmak ciddi bir yanıltır. Kendi kaderini tayin etmeye yönelmiş bir ulus geleceğini, özgürlüğünü, bağımsız gelişimini, diğer halklarla ilişkilerini başka yönetsel formlar altında da gerçekleştirebilir. Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı kınusunda Önder APO aşağıdaki değerlendirmeleri yapmaktadır:

"Ulusların kendi kaderini tayin hakkı her şeyden önce toplumsal gelişmenin sağlanması, yaşamsal sorunların çözümlenmesi, ulusal eşitsizliğin ve sömürünün ortadan kaldırılması, ulusların oluşmalarını engelleyen nedenlerin ortadan kaldırılması; halkların gelişmesi için gerekli olan özgürlük ortamının sağlanmasıdır.

"Tanımdan da anlaşılacağı gibi esas alınması gereken toplumsal gelişmenin sağlanması, yaşamsal sorunların çözümlenmesi, eşitsizliğin ve sömürünün ortadan kaldırılması, bir ulusun gelişimi için gerekli olan özgürlük ortamının sağlanmasıdır. Dolayısıyla ayrı devlet kurma, tüm bu hususların gerçekleşmesinin tek teminatı değildir. Tersine devlet form olarak bir özgürlük ve bağımsızlık kaynağı değil, sömürü, tahakküm, iktidar aygıtıdır. İnsanlığın devletleşmeye adım atması toplumsallığıyla, doğasıyla girdiği en büyük çelişkidir. Toplumsal gelişmede devletin doğuşu bir sapmayı ifade eder. Devletin

*vazgeçilmez bir olgu, toplumsallığın sürmesinde belirleyici bir etken olarak işlenmesi bir ideolojik saptırmadır. İnsan toplumsallığının en uzun süresi devletsiz yaşanmıştır. Devlet günümüzde toplumsal gelişme ve ilerlemenin teminatı olmak şurada kalsın en büyük engeli durumunda-
dır. Özellikle ulus-devletler hem sistemin hakim güçleri tarafından hem halklar tarafından aşılması gereken sistemler olarak görülmektedirler. Hal böyleyken ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını ayrı devlet kurmaya indirgemek, egemen sınıfların yeni iktidar aygıtı oluşturmalarının ötesinde bir sonuç getirmeyecektir. Ulus-devletin aşılmakla karşı karşıya olduğu, kapitalist uygarlığın en büyük krizini yaşadığı böylesi bir dünya gerçekliğinde ulusların kendi kaderini tayin hakkı yine kutsal bir hak, her koşul altında kayıtsız şartsız savunulması gereken bir hak olmakla birlikte ayrı devlet kurma hakkı biçimindeki algıdan kurtarılması gerekmektedir. Halklar dayanışma, paylaşım, birbirlerine saygı temelinde özerk, federatif, konfederatif, komünal birlikler oluşturarak da özgürlük ve bağımsızlık sorunlarını giderebilirler. Bu devletin toplumsal gelişme önünde engel konuma geldiği günümüz gerçekliğinde hem halkların devlet dışı toplumsal örgütlülüklerini geliştirmelerinde hem de özgür ve bağımsız gelişimlerini hiçbir egemen sınıf ya da zümreye teslim etmeden, bürokrasinin, militarizmin tuzağına düşmeden sağlamalarını getirecektir."*

Ulus: Ulus için yapılan tanımlamaların hemen tümü ulusu; dil birliği, toprak bütünlüğü, ruhi şekillenme birliği ve pazar birliği çerçevesinde tarihsel olarak oluşan kararlı insan toplulukları olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamayı yapanlar 'Pazar birliği' temel kıstasından hareket ederek, ulusun 'kapitalizmin şafağında doğduğunu' söylerler. Bu tanımlama ve değerlendirmeyi yapanlar, ulusu son derece dar kalıplar içerisine hapsedmekte ve sadece sosyolojik çerçeveden ele almaktadırlar. Pazar birliği değerlendirmesi de özünde sosyolojik bir değerlendirmedir. Oysa ulus tanımlama ve gelişmesinin politik yönü en az sosyolojik yönü kadar önemli ve etkilidir, hatta belirleyicidir. Ulus kavramının politik amaç ve içeriği görülmeden yapılacak olan değerlendirmeler, en nihayetinde ulusu burjuvaziyle bağlantılı olarak değerlendirmiş olacaklar veya bu temelde değerlendirmek zorunda kalacaklardır. Ulusun politik amaçlarla bağı hakkında Önder APO şunları belirtmektedir:

"Ulus kavramı özünde sosyolojik olmaktan çok politik bir kavramdır. Politik amaçlı yaklaşılr. Daha sağlam sınırlar altında devlet olma talebini karşılar. Devletler için ulus, etnik temelinden ziyade politik temelden ötürü önemlidir. Saf ulus arayışında bile politik gerekçeler belirleyicidir. Tabii bu politikanın altında da pazar sorunu belirleyicidir. Pazar ve politika ulusun rahmidir. Sosyolojik olarak değeri etnisite kadar güçlü

değildir. Etnisite en güçlü sosyolojik olgulardan biridir. Kavim olarak etnisite ulus gibidir. Kavmin ulustan farkı, pazar ve politik değerinin henüz gelişmemiş olmasına dayanır Kapitalizm olmadan da ulus olunabilir. Ulus şekillenmesinde dil, kültür, tarih ve siyasal güç daha belirleyici rol oynar."

Yukarıda verdiğimiz tanımlamalar ulusun hangi bilince dayanarak geliştiğini ortaya koymazlar. Şüphesiz dil birliği, toprak bütünlüğü, pazar birliği ve en önemlisi de ruhi şekillenme birliği belli bir bilinci ifade eder, ancak bu tanımlama ulusu oluşturan bilinci bir yönüyle verir. Belki bu oluşum bilincinin en önemli yanı 'en güçlü sosyolojik olgulardan biri' olan etnisite ya da kavim bilincinin görülmemiş olmasıdır. Bu konuda da Önder APO şunları belirtmektedir ve bu değerlendirmeler aynı zamanda ulusu da tanımlamaktadır:

"Pazarın gelişmesiyle artan sosyal ilişkisellikte artık ulusun doğusundan bahsedebiliriz... Ulus; kabile bilinci + din bilinci + ortak siyasi otorite + pazar etrafında gelişen sosyal bir olgu veya ilişkiler toplamıdır. Buna ulus toplumu demek daha anlamlı kılabilir...Uluslaşmak devletleşmekle aynı şey değildir..."

Ulus dil ve kültür birimleri olarak genel bir tarife bağlamak öğretici olabilir. Ama yalnız dil ve kültür ulusu belirler demek çok dar ve eksik bir yaklaşımdır. Ulus, ulus olmayı sağlayan çok kaynak vardır. Siyaset, hukuk, devrim, sanatlar, özellikle

edebiyat, müzik, ekonomik pazar hepsi uluslaşmada rol oynar. Ulusların ekonomik ve siyasi sistemlerle direkt ilişkisi yoktur. Karşılıklı etkileyici olabilirler."

Ulus-Devlet: Kapitalizmin gelişmesi ve burjuvazinin çıkarları temelinde şekillenen devlet modelidir. Burjuvazi kendisini ulusun yaratıcısı sayar. 'Ulusun kapitalizmin şafağında doğduğunu' savunan düşünceler de burjuvazinin kendisini ulusun yaratıcısı olarak görmesine, değerlendirmesine güç vermiştir. 'Ulusun yaratıcısı' kurduğu bu devleti de, ulusun iradesinin icracısı devlet olarak, ulus-devlet olarak tanımlamıştır. Hollanda ve İngiltere'de görülen ulus-devletin ilk örnekleri, giderek kapitalizmin devlet modeli olarak yaygınlık ve etkinlik kazanmıştır. Fransız Devrimi ve Napoleon'un savaşlarıyla tüm Avrupa devletleri bu modeli esas almış, bu modele uygun olarak kendilerini yapılandırmışlardır. Sonrasında ise, bütün ya da neredeyse bütün modern devletlerin ona doğru ulaşmaya çalıştığı fiili bir ideal haline gelmiş, en yaygın ve etkili devlet modeli olmuştur. "Ulus-devlet kapitalist tekelciliğin gerçekleştirdiği formdur."

Ulus-devlet, ulus tanımlamasıyla yakından bağlantılıdır. Ulusun 'kapitalizmin şafağında' doğduğunu söyleyenler, ulusu; dil birliği, toprak bütünlüğü, kültürel birlikte ifadesini bulan ruhi şekillenme birliği ve ortak pazar etrafında örgütlenen kararlı in-

san toplulukları olarak değerlendirmişlerdir. Ulus tanımında burjuvaziyle bağlantı kurulan nokta, pazar birliği yaratmasıdır. Burjuvazinin ulus-devleti pazar üzerindeki tartışmasız hakimiyetini sağlamaya yöneliktir. Bu da ulus-devletin tekçi karakterde olmasının hem nedeni, hem de kaynağıdır. Burjuvazi ilk günden günümüze devletle ulusu hep birlikte ele almış, ulusun iradesini devletin egemenlik aracı olarak değerlendirmiştir. Ulusu devletle birlikte ele almayı, devletle bağlantılandırmayı pozitivizmin bir uygarlık hastalığı olarak değerlendirmek gerekir. Devlet ile ulus hiçbir zaman aynı dili konuşmamış, ortak değerleri paylaşmamışlardır. Hele de tekçi, egemenlikçi, sınıf karakterli ve sömürgeci devletle.

Ulus-devleti yukarıda verilen ulus tanımlamasını da dikkate alarak bir tanımlamaya gidecek olursak, şunları söyleyebiliriz: *'Belli bir coğrafi mekanda, yani sınırları belirlenmiş bir toprak parçasına bağlı ve ortak bir kültürü, ortak bir dili olan, ortak bir geçmişi, ortak bir tarihi paylaşan nüfusu 'ulus' olarak kabul edersek; bu ulusun feodal dönemden farklı olarak merkezi otoriteyi esas alan yeni siyasi düzenine, yani yeni devlet örgütlenmesine de ulus-devlet diyebiliriz.'*

Tekçi, farklı toplum ve toplulukları hazmedemeyen ulus-devlet hakkında Önder APO şunları belirtmektedir: "Bünyesinde tek bir ulusun bulunduğ ve tüm ulus üyelerinin milli-

Ulusal Devlet

yetçilik dini temelinde kendini devletle bütünleştirdiği devlettir. Ulusal devlet adeta tekleşmiştir. Kapitalist uygarlığın esas devlet biçimidir. Faşist denen devlet de ulus-devletin karşıdevrim veya sürekli bir kriz rejimi olarak kapitalizmde aldığı biçimi olduğundan, ikisini birbirinden ayırt etmek mümkün değildir.

"Ulus-devlet, öz itibariyle toplumun devletle, devletin toplumla özdeşleşmesi olarak tanımlanabilir ki, faşizmin tanımı da budur. Doğal olarak ne devlet toplumlaşır, ne toplum devlet olabilir. Olsa olsa topyekûncu (totaliter) ideolojilerin savları böyle olabilir. Bu sloganların faşist niteliği bilinmektedir. Faşizm, bir devlet biçimi olarak, her zaman burjuva liberalizminin başköşesinde bir yere sahiptir. Bunalım dönemlerinin yönetim biçimidir. Bunalım bünyesel olduğundan, yönetim biçimi de bünyeseldir. Adı ulus-devlet yönetimidir. Finans kapital çağının bunalımının zirve yapmasıdır. Günümüzde küresel zirve yapan kapitalist tekelin devleti de en gericici zorba döneminde genel olarak faşisttir. Her ne kadar ulus-devletin çöküşünden bahsediliyorsa da, yerine inşa edilenin demokrasi olacağını iddia etmek safsıdillik olur. Belki de hem makro küresel, hem mikro yerel faşist siyasi oluşumlar gündemdedir."

Ulusal Devlet: Ulus-devletin monolitik anlayış yapılanmasına karşı ulusal devlet çoğulcu bir yapıya sahiptir. Bünyesinde uluslaşmış top-

lumların varlığını kabul eder. Ulusal devlet de ulus devlet gibi kapitalist dönemin devletidir, ancak demokratik çağa da açık devlet modelidir. Demokrasiyle uzlaştığında ya da demokrasiye duyarlı hale geldiğinde devlet ulusal bir nitelik kazanabilir. Burjuvazinin ilk geliştiği dönemlerde eski egemen sınıfa karşı ulusun büyük çoğunluğunun desteğini aldığı da devlet ulusal niteliklere bürünmüştü. Ancak çıkar çatışmalarının keskinleşmesiyle birlikte bu yapı kısa sürede gerçek özüne döner ve ulusal olmaktan çıkar. Ulusal devlet konusunda Önder APO şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

"Temelinde uluslaşmış toplumların yer aldığı devlettir. Yeniçağın (dar anlamda kapitalist çağ) devletidir. Sadece kapitalist çağın değil, demokratik çağın da temel aldığı veya daha doğrusu uzlaşarak (devlet+demokrasi) yönetimde rol alma durumudur. İkisi birlikte olduklarında, yani devlet+demokrasi rejimi geçerli olduğunda da ulusal devlet demek mümkündür. Ulus-devletten farklıdır. Çünkü bir ulusal devlette çok ulus bulunabilir.

"Ulus olgusuyla birlikte gelişen bir eğilim de ulusal devlet anlayışıdır. Ulusal devlet, özünde olmayan bir olgudur. Nasıl tüm toplumun devleti olmazsa, tüm ulusun devleti de olunamaz. Devlet daha çok ekonomik ve sosyal olarak yönetici konumda olan sınıfın damgasını taşımaktadır. Başlangıcında tüm ulusal toplumun çıkarları eski sınıfın temsilcisi

monarşiye karşı birleştiğinde, göreceli olarak ulusal devletten bahsedilebilir. Ama çıkar ayrışmaları keskinleştikçe, devlet ulusal olmaktan çıkar; hâkim sınıfın çıkar ve baskı aracına dönüşür. Ulus kavramı da din kavramı gibi üzerinde oynandıkça, daha çok çıplak maddi çıkarları gizleyen bir maskeye dönüşmektedir."

Ulusal Kurtuluş Hareketleri:

İngiltere ve Hollanda'nın beşiklik yaptığı kapitalizm, bu ülkelerden sonra Avrupa devletlerinin büyük çoğunluğunda hızlı ve yaygın bir gelişmeyle bir sistem haline gelmiştir. Kapitalizmin ilk gelişim aşaması ticaret kapitalizmi (merkantilizm) olması ve bu dönemin temel karakteri olarak da meta ihracının sistemin temel yapısını oluşturması pazar ihtiyacını doğurmuştur. Coğrafi keşiflerin altında yatan nedenlerin başında pazarları ele geçirme yatıyordu. Ve bu sömürgeciliğin yaygın gelişmesine, devlet ve ulusların da bu kapitalist-emperyalist merkezler tarafından sömürgeleştirilmesine neden olmuştur. 1900'lerin başlarına geldiğimizde dünyada keşfedilmedik bir kara parçası kalmamak kadar, paylaşılmadık bir devlet, ulus, toprak parçası ve pazar da bırakılmamıştı. Birinci Dünya Savaşı'nın altında yatan temel neden, paylaşılmış olan dünyanın yeniden paylaşılmasından başka bir şey değildi. Kısacası 1900'lerin başında dünyanın tamamı birkaç emperyalist devlet tarafından parçalanmış, paylaşılmış, sömürgeleştirilmişti. Sömür-

ge statüsü altında yaşayan uluslar ise tüm haklarından yoksun bırakılmışlardı.

1900'lerin başı sömürge ve ulusal anlamda olduğu kadar, toplumsal anlamda da ciddi sorunların yaşandığı bir dönemdi. Emperyalist sistemin azami kâra dayalı toplumu sömürme yaklaşımı gelişmiş ülkelerde olduğu kadar Rusya gibi kapitalizmin tam gelişmediği, köylülüğün egemen olduğu toplumlarda da çelişki ve çatışmaları gündeme getirmişti. Ekim Devrimi emperyalizmin yaşadığı bunalım ve Rusya'da toplumun yaşadığı sınıfsal çelişkinin bir devrimle çözüm bulma yaklaşımından hareketle gelişmişti. Ekim Devrimi insanlık tarihinde yeni bir evreyi: Toplumsal devrimler çağını açıyordu. Ekim Devrimi aynı zamanda sömürge ulusların kurtuluş mücadelesi çağını da açıyordu. Lenin'in tez halinde savunduğu Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı, sömürge ulusların kurtuluş mücadelelerini geliştirmelerine vesile oluyordu. Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı temelinde kurtuluş mücadelesi geliştiren halklar, bu tez'i çoğunlukla ayrılmak ve ayrı devlet kurmak olarak yorumladılar. Bu dönemden sonra gelişen, sömürgeciliğe son vermek ve ulusun kurtuluşunu sağlamak amacıyla kurulan partiler ve hareketler, ulusal kurtuluş hareketleri olarak isimlendirildiler. 20. yüzyıl ulusal kurtuluş hareketlerinin etkili olduğu bir yüzyıl oldu. Ulusal kurtuluş hareketleri emperyalist egemen-

likten kurtulmak amacıyla mücadele arenasına çıkmışlardı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle de 1960 yıllarla birlikte gelişen ulusal kurtuluş mücadelelerinin büyük çoğunluğu Birleşmiş Milletler çatısı altında devletleştiler. Devletleştiler, ancak çıkış amaçlarından uzaklaştılar ve en nihayetinde kapitalist-emperyalist sistemin ömrünü uzatan birer mezhebi olmaktan da kendilerini kurtaramadılar. Önder APO bu özellikleri ve yol açtığı sonuçlarından hareketle ulusal kurtuluş hareketlerini reel sosyalizm ve sosyal demokrasinin yanı sıra kapitalist sistemin ömrünü uzatan üçüncü bir mezhep olarak değerlendirdir.

Ulusçuluk: Ulusçu düşünceler kapitalizmin gelişim döneminde gelişmeye başladılar. Ulusçuluk, burjuvazinin feodal mutlakiyete karşı yürüttüğü mücadelede toplumun ezilen kesimlerinin desteğini almak amacıyla geliştirdiği düşüncedir.

15. yüzyıl öncesi Avrupa çok parçalı bir durumdaydı. Burjuvazi ülkeyi parçalı duruma getiren feodal çitleri ortadan kaldırmak, metaların ülke sınırları içerisinde serbestçe dolaşımını sağlamak, bununla da pazar birliğini yaratarak ticarete tek söz sahibi olmak istemişti. Feodal çitlerin ortadan kaldırılması, bu çitlerden kaynaklı gümrük duvarlarının da ortadan kaldırılması ve dolayısıyla metaların herhangi bir engelle karşılaşmadan, ülkenin bir ucundan diğer ucuna serbestçe dolaşmaları anlamı-

na geliyordu. Ülke içindeki gümrük duvarlarının ortadan kaldırılması burjuvazinin karına kar katacaktı. Pazar birliğiyle tamamlanan ulus tanımını özünde burjuvazinin bu çıkar yaklaşımları temelinde geliştirmiştir. Burjuvazinin ulusa öncülük yapmasının altında yatan neden; ulusu ve çıkarlarını düşünme değildir, kendi sınıf çıkarlarını en iyi ulusçu düşüncede ve bu düşüncenin öncülüğünü yapmada bulmasından kaynaklıdır. Burjuvazinin devrimci bir rolde tanımlanmasının gerçeği de bu kadardır.

Her ne kadar İngiliz, Hollanda ve Amerikan devrimleri ve uluslaşmaları ulusçu düşüncelerin gelişmesinde belli bir rolleri olsa da, gerçek anlamda ulusçu düşünceler en fazla Fransız Devrimi'yle birlikte gelişim göstermiştir. 19. yüzyıl ulusçu düşüncelerin Avrupa çapında büyük bir gelişim gösterdiği yüzyıl olmuştur. 20. yüzyıl ise, ulusçuluğun doruğa çıktığı, ulusçuluk kisvesi altında iki dünya savaşı dahil onlarca savaşın yaşandığı, yüz milyonlarca insanın öldüğü, dünyanın bir insan mezbahasına döndüğü bir yüzyıl oldu ve ulusçu düşüncelerin neden olduğu savaşlar halen de hızından fazla bir şey yitirmeden devam etmektedir. Çağımız kapitalizmin dini olan milliyetçilik ve yine bir insankırım düşüncesi olan faşizm de bu ulusçu düşüncelerin farklı biçim ve kılıflarda gösterilmelerinden başka bir şey değildirler.

Ulusçuluk, hangi koşullarda olursa olsun, hangi tarihsel süreçte gelişirse gelişsin, ulus ve ulusun çıkarla-

rıyla alakası olmayan bir ideolojidir. Milliyetçilik ideolojisi, ulus içindeki elit bir kesimin iktidarı ele geçirmek ya da kendi çıkarları doğrultusunda bir devlet kurmak için ulusu kullanmasıdır. Bu ideoloji, ulusların birbirlerine düşman oldukları, kendi ulusunun diğer uluslardan üstün olduğu düşüncesine dayanır. Tamamen halkların birbirlerine düşman oldukları tezi üzerinden gelişir. Ekonomik çıkarlar ve iktidara ulaşmak için ulus bir metadır burjuvazi için. Milliyetçiliğin liberal, faşist, muhafazakâr ya da anti-emperyalist (anti-sömürgecilik) biçiminde olması özdeki değişiklikten kaynaklı değildir. Bunlar biçimdir. Biçimi ne olursa olsun, özü aynıdır. Kullanılan argümanlar ve ileri sürülen gerekçeler yanılmadan ibarettir. Ulusçuluk ya da milliyetçiliğin gerçek karakterini Önder APO şöyle belirtmektedir: *"Ulusçuluk ya da milliyetçilik zayıflayan dini bağların yerini tutmaktadır. Bir nevi seküler-dünyevi- dindir. Devletin en temel meşruiyet aracıdır. Dine ve milliyetçiliğe dayanmadan devleti yürütmek zordur. Din zaten devletin genidir. Milliyetçilik de onun modern biçimidir."*

Ur: Sümer dilinde 'yüksek tepe' anlamında olup, bir Sümer şehir devletinin adıdır da. Ur, diğer bir Sümer şehir devleti olan Uruk'un yıkılışından sonra önem kazanan, öne çıkan Sümer şehir devletidir. M.Ö. 3000'lerden önce kurulduğu, Uruk'un yıkılması sonrasında bölgenin en güçlü

devleti olduğu, M.Ö. 3000 ile 2000 yılları arasında I., II. ve III. Ur hanedanlıkları dönemini yaşadığı, ticaretin merkezi olduğu, Verimli Hilal'in önemli bir kısmında egemen olduğu, III. Ur hanedanlığının yıkılmasından sonra tamamen ortadan kalkmasa da etkisizleştiği ve şehir devletleri içinde arka planlara düştüğü tarihin kayıtları arasındadır.

Urfa: Doğu'sunda Mardin, Batısında Gaziantep, Kuzey'inde Adıyaman, Kuzey ve Kuzeydoğu'sunda Diyarbakır, Güney'inde Suriye sınırı ile çevrelenmiş olan tarihi bir Kürdistan şehridir. 'Peygamberler şehri' olarak da isimlendirilen Urfa'nın ne zaman ve kim tarafından kurulduğu tam olarak bilinmemekle birlikte, kuruluş tarihinin çok gerilere gittiği rahatlıkla söylenebilir. İbrahim Peygamber'in Urfalı olmasından hareketle yapılacak tarih değerlendirmesi bile en azından dört bin yıllık bir tarihi gösterir. Ancak yapılan arkeolojik kazılar bu tarihin bilinenden çok daha eski olduğunu göstermiştir. Nevala Çoli ve son olarak da Göbekli Tepe'deki kazılar, bu topraklardaki yerleşimin M.Ö. 11.000 yıllarına dayandığını göstermektedir. Bu da Urfa'nın tarihinin de İbrahim Peygamber'den çok daha gerilere gittiğini göstermektedir.

Urfa tarihi bir şehir olmanın yanı sıra, Kürdistan'ın büyük şehirlerinden biridir de. Günümüzde il merkezinin nüfusu 400.000 civarındadır. Coğrafi genişliği 14.000 Kilometre-

kareden daha geniştir. Siverek, Hilvan, Suruç, Bozova, Halfeti, Birecik, Harran, Akçakale, Viranşehir, Ceylanpınar ilçelerine sahip olan Urfa, Kürdistan'ın ortalarında yer alır. Büyük bölümü yükseltisi fazla olmayan düzlüklerden oluşmaktadır. Suriye'nin Kuzeyi'ndeki düzlüklere ve Fırat Vadisi'ne doğru gittikçe alçalan bu düzlüklere Urfa Platosu ismi verilir.

İlin topraklarını Fırat Nehri sula-maktadır. Fırat, Urfa ile komşu iller arasındaki siyasal sınırları oluşturur. Fırat Nehri üzerinde Urfa'nın toprak-larını da kapsayacak tarzda Atatürk, Birecik, ve Kargamış Barajları bu-lunmaktadır. Bu nehrin suyu iki tünel ile Harran Ovası ve çevresini de su-lamaktadır.

Önder APO'nun da doğduğu şehir olan Urfa, insanlığın gelişmesine büyük katkılarda bulunmuş, her zaman önemli bir merkez olarak rolünü oynamıştır. Büyük güçlerin sahip olmak ve bu amaçla ele geçirmek, ege-menlik altına almak istediği Urfa adeta imparatorlukların geçiş güzér-gahı olmuştur. Bu da Kültürel bir ha-line gelmesini sağlamıştır. İnsanlığın gelişmesinde çok önemli bir yeri olan Urfa'nın tarihsel gelişmelerdeki rolü hakkında Önder APO kapsamlı değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu değerlendirmelerden kısa bazı pasaj-ları aşağıya alıyoruz.

"En eski yerleşim sisteminin Urfa yörelerinde geliştiği gözlemlenmektedir. Nevali Çoli ve Göbekli Tepe'de olduğu belirlenen ilk yerleşim yerle-ri, M.Ö 11000 yıllarına uzanmakta-

dır. İlk tapınaklı yerleşimlerin de bu-ralarda gerçekleştiği kanıtlanmakta-dır. Ağırlıklı olarak bugünkü Urfa, Diyarbakır, Mardin ve komşu yöre-leri bu çağın merkezleridir. Halen sı-radan yolculuklarda bile görülen topraklık tepeler, bu dönemden kal-ma eşsiz tarih hazineleridir ve yüz-lercesi halen kazılmayı beklemek-te-dir. Dikkatli bir arkeoloji çalışması, bu tepelerde insanlığın ilk büyük devrimini ayrıntılarıyla yakalayabi-lir. Bu durum bölgenin olağanüstü-lüğünden değil, en uygun coğrafi ko-şullarından ileri gelmektedir.

"Tarıma en uygun bitkilerle, ağaçlar ve evcilleştirilecek hayvan-lar, hem dağlık hem de ovalık alanda bolca bulunmaktadır. Doğal mağa-ralar, güvenlik açısından da en uy-gun ilk yerleşim yerlerini teşkil et-mektedir. Her köşede büyük ırmak ve kollarından başka, pınar gözeleri bulunmaktadır. Yağmurlarla birlikte bu sulama olanakları bitki, hayvan ve yerleşim olanaklarıyla birleşince, ideal bir durum ortaya çıkmaktadır. Bölgenin insanlığa beşiklik etmesi bu özellikleri nedeniyle. Tarımın ge-liştirilmesi, yerleşik köy yaşamını be-raberinde getirmekte; bir nevi kent devriminden önce köy devrimi ger-çekleştirilmiş olmaktadır. Bu devrim, insanın zihniyet ve ruh dünyasında büyük değişimlere yol açmaktadır.

"Bol gıda, artan nüfus ve gelişen yerleşim alanları, bu bölge tarihinin en çarpıcı yanıdır. O kadar kök sal-mıştır ki, halen neolitik tarım kültü-rü, zihniyet ve temel insan davra-

nışlarında etkisini sürdürmektedir. Uzun bir süre anaerkil toplum kültürü yaşanmıştır. Tarım ve evcilleştirme, esas olarak kadın etrafında gelişmektedir. Yine yerleşik yaşam en çok kadın için gereklidir. Çocuk yetiştirme, tarla ve ağıl kültürü, daha çok yerleşikliği gerektirmektedir. Bu koşullar kadının rolünü çok büyütmemekte, tanrıça kültürü oluşmaktadır. İlk tanrısal simgeler erkek değil, kadının biçimlidir. Dil yapısına dişilik yapısı egemendir. Yıldızlarla simgeleştirilen ilk kadın tanrıçalara 'sterk' (yıldız) denilmesi bu dönemden kalmaz. 'Star' sözcüğü, 'Sterk'tan türemedir. İlk tapınaklar da köy yerlerinde kurulmaktadır. Kalıntılarda bunlar tespit edilmektedir.

"Urfa yöresi, bu devrimin en büyük merkezi konumundadır. M.Ö 10000 yıllarından beri, tarım ve hayvancılık için ideal konumu, onu bu uzun tarih çağları için beşiklik etme konumunda bırakmaktadır. Yüzlerce toprak tümseği ve su kenarlarındaki mağaralar, yerleşikliğin gücünü ve yaygınlığını göstermektedir. Dünyanın başka hiçbir yerinde böylesi bir yerleşim düzeni bulunmamaktadır. Denilebilir ki, Urfa ve civar yöreler, neolitik çağın 10000 yıl süren merkezleridir. Nasıl Avrupa kapitalist çağın merkeziyse, -ki o da ancak 500 yıl sürmektedir- insanlığın en uzun yerleşik çağının bu yörede yaşanması da, daha sonraki tarihi içinde silinmez izler bırakmaktadır. Sümer ve Mısır tarihi, buradaki tarihin doğal bir uzantısıdır. İnsanlık burada yer-

leşikliği, doğada tarım ve hayvancılığı teknik ve bilimiyle, ideolojik ve yönetim gücüyle iyice tecrübe ettikten sonra, daha aşağıya, verimli alüvyon topraklı nehir kıyılarına inecektir. Mısır ve Sümer bölgesine inen kültürün buradan kaynaklandığı, arkeolojik kalıntılar açığa çıktıkça daha iyi kanıtlanmaktadır. Tarım devrimi herhalde Arabistan ve Afrika çölünde gelişecek değildir. Ayrıca alüvyonlu nehir yataklarında ilk yerleşimleri başlatacak bitki ve hayvan kültürü yoktur. Bu gerçeklik, tarihi başlatan çağın neden Dicle-Fırat'ın yukarı havzası, özellikle Urfa yöresi ve çevresi olduğunu açıkça göstermektedir.

"Sümerlerde M.Ö 3000'lerde yükselen kent devrimi ve uygarlığı, yaklaşık bin yıl aradan sonra, ilk kolonilerini, ırlarını (Ur=Tepelik yerde kurulan yerleşim yeri, şehirler) Yukarı Mezopotamya'ya, 'Yüksek Memleket'e doğru yaymaktadır. Urfa, Haran, Kargamış ve Samsat, tarihte bilinen ilk önemli koloni merkezleridir. Urfa'nın kendisi tepeliktir ve bir su kenarında kurulmaktadır. Halil Rahman gölü bu kaynaktan oluşmaktadır. Su ve rahmet aynı anlama gelmektedir. Aralarında özdeşlik var. Böylelikle köy çağından kent çağına geçilmiş olmaktadır. Dolayısıyla Urfa ve yöresinin yazılı tarih dönemi, yaklaşık olarak M.Ö 2000'lerden başlamakta ve günümüze kadar gelmektedir. Tarih bundan sonra daha rahat kronolojileştirilebilir; yani zaman dilimine dayalı olarak tespit

edilebilir. Dönem dönem neyi ifade ettiği daha rahat açıklanabilir.

"Urfa'da ve yöresinde, kutsallık, yaygın bir duygudur. Her taraf kutsallıklarla doludur. Bu husus şu anlama gelmektedir: Yörenin her tarafında gıdalar fıskırmaktadır. Burada bir nevi gıda tarihi gizlidir. Gizli olan, ama öneminden ötürü toplumun hafızasında sürekli silinmez iz bırakan ve unutulmayan bir tehdittir bu. Gıdalar tarihi, 'Kutsal Urfa' kavramının özüdür. Bu gıdalarla yalnız yöre insanları değil, tüm insanlık beslendi. Halen besleniyor. Buğday, arpa, darı, mercimek, üzüm, incir ve daha sıralanıp giden gıda listemizden şimdi bile kim vazgeçebilir? Sümerlerin kutsallıkla eş tuttukları, tanrısalılaştırdıkları, bayramını yaptıkları bu gıdalardır. Bunlar kendilerinin gizli tarihleridir."

Uruk: Ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmese de, yazılı kayıtlar ve arkeolojik bulgular bu ilk Sümer şehir devletinin M.Ö 3800-3000 yılları arasında yaşadığını kanıtlamaktadır. Tarihin en eski şehir devletidir. Devletin prototipi, ana rahmidir. Sınıflaşma anlamında uygarlığı başlatan yerdir. Devlet dahil uygarlığın temel kavramlarının icat edildiği yerdir. Bir Sümer şehir devleti olmasına rağmen, Sümerlerle bir tutulması, tarihte üslenmiş ve de oynamış olduğu rol itibarıyla. Kurucu tanrıçası İnanna'dır. En önemli ve güçlü kişisi Tanrı-kralı Gılgamış'tır. Gılgamış Destanı bu karakterin yaşayışını ilk

elden anlatır. İlk ve en önemli destanların yazıldığı şehirdir. Hatta denilebilir ki, Sümer uygarlığının en önemli destanlarının yaratıldığı yerdir. İlk yazılı yasanın yapıldığı yer de Uruk şehir devletidir. Kral Urnamu yasaları yapan kişidir. M.Ö. 3000'lerin başında yıkılmıştır. Uruk'un yıkılmasından sonra aynı rolü Ur şehir devleti üstlenmiş, yürütmüştür.

Us: Felsefede aklın karşılığı olarak kullanılır. Düşünüp yargılama gücü, doğru olanı yanlış olandan ayırma yetisi. Doğru yargılama yeteneği olarak insanda var olduğu varsayılan yargı gücü. Düşünme sürecinde insanın yol gösterici ilkesi olarak olgular, olaylar, görüngüler, kavramlar, yani tüm olup bitenler arasında ilişki kurma yeteneği.

Uygarlık: Uygarlık kent'le bağlantılı olup, medeniyet anlamındadır. Hiyerarşik devletçi sistemi tanımlar ve çoğunlukla yazının icadı, devletin gelişmesiyle birlikte başlatılır.

Uygarlık, ahlaki ve politik toplumun aleyhine gelişen bir kültürdür. Kendiliğinden veya bir anda gerçekleşen bir süreç değildir. Çok sistematik bir şekilde ilk toplum biçimi olan ahlaki ve politik (doğal) topluma karşı yürütülen bir mücadele ve saldırının sonucudur. "İnsan yaşamının biricik nedeni olan özgürlüksel anlamının sürekli soykırıma tabi tutulması" ve "özgür yaşam anlamının boşaltılmasından geriye kalan" olarak tanımladığımız uygarlık övünülecek,

ileri görülecek bir gerçekleşme değildir. O, özgürlüğün kaybedilmesi pahasına gelişmiştir. Toplumu parçalayan, birilerini özne birilerini de nesne haline getiren bir zihniyetin ürünü olan uygarlık hakkında Önder APO şunları belirtmektedir:

"Uygarlık sınıf kültürü ve devle-tle ilgilidir. Kentlilik, ticaret, ilahiyat ve bilimin kurumlaşması, politik ve askeri yapının gelişmesi, ahlak ye-rine hukukun öne çıkması, erkeğin toplumsal cinsiyetçiliği yeni uygar toplumun hâkim göstergeleridir. Bir anlamda bu özelliklerin toplamına uy-gar toplum kültürü de denilebilir ."

Uygarlığın yaratımı olan devletçi toplum, kendi doğasına yabancılaşmış toplum demektir. Uygarlık daha başlangıcında toplumu ayakta tutan politika ve ahlak olgularını zayıflatmış, düşünüş tarzını saptırmış, toplu-mun bütünlüklü yapısını parçalamış, toplumu sınıflara ayırmış, bir 'üst toplum' yaratmıştır. Bu yüzden günümüz kapitalist uygarlığının zirve yaptırdığı toplumsal sorunları beş yüz yıllık kapitalist süreçle başlatmak, dar sınıf çelişkileriyle izah etmek, kaba bir ezen-ezilen çelişkisi biçiminde ele almak yetersiz kalmaktadır.

Genel olarak uygarlık kavramı gelişmenin, ilerlemenin, refah ve demokrasinin sembolü gibi ele alınmaktadır. Yani bir anlamda insanlığın ağırlıklı bir kesimi uygar olmaya, uygarlık ölçülerine ulaşmaya çalışıyor. Diğer yandan iyilik, güzellik adına ne varsa uygarlık kavramının

içeriğine mal ediliyor. Sadece günümüz değil, geçmiş de uygarlığın bu özelliği çerçevesinde ele alınıyor ve insanlığın yürüyüşü tamamen bir uygarlaşma çabası olarak görülüyor. Geçmiş ve günümüz bu fenomen etrafında değerlendirildiği gibi, gelecek de bu kavramın kodladığı anlamlara göre düzenlenmeye, geliştirilmeye, kurgulanmaya çalışılıyor. Kısacası mevcut sistemin bu kadar olumladığı uygarlığı sürdürme çabası en temel görevini oluşturuyor.

Aslında uygarlık kavramı bu denli kutsanmış olma durumunu kapitalist modernitenin son iki yüz yıl içinde sağladığı ideolojik-kültürel hegemonyaya borçludur. Aydınlanma döneminin kimi filozofları bugünkü veriler ortada yokken bile yaşanan sorunların uygarlığın yapısal gerçeğinden kaynaklandığının farkındaydılar. Rousseau'ya göre uygarlığın tarihi, özgürlüklerin gelişmesinin tarihi değil, tam tersine insanın bozulmasının tarihidir. Rousseau, uygarlığın insanı bozduğunu göstermek için, doğal ve uygar insanın özelliklerini karşılaştırır ve doğal insanı bağımsız, otonom ve özgürlüğüne düşkün olması, özgür olduğu için kendini sevmesi ve başkalarıyla ilişkisini merhamet ve dayanışma temelinde geliştirmesi nedeniyle; bağımlı, mülkiyete düşkün, bencil ve başkalarını sevmeyen, başkalarıyla ilişkisini merhamet üzerine değil, çıkar ve kıskançlık üzerine kuran uygar insandan daha üstün sayar. Ancak kendisini yaşamın her alanını denetlemek ve yönetmek üzere ku-

rumlaştıran kapitalist modernite uygarlıkla ilgili büyük bir saptırmayı hâkim kılmıştır. Tarihsel gelişmeyi sınıf çatışmaları üzerine oturtan reel sosyalizmin de katkılarıyla ortaya çıkan uygarlık tanımlaması genel kabul görme noktasına getirilmiştir.

Günümüzde artık bilimsel araştırmalar, arkeolojik bulgular ve Sümer öncesi sürece ilişkin elde edilen veriler; yeni bir tarih kurgusuna yol açarken, uygarlık fenomeni de temellerinden sarsılmaktadır. Uygarlığın gelişiminin insansal yürüyüşte bir geriye gidişi ifade ettiği ve uygarlığın, bugün altından kalkılıp kalkılamayacağı belli olmayan sorunların temel kaynağı olarak, yaklaşık 5000 yıllık tarihiyle günümüzde yaşanan sorunların yaratıcısı, geliştiricisi olduğu; toplumsallığımızı ve doğamızı tahrip eden olgular bütünlüğünü ifade ettiği daha fazla kabul gören bir gerçeklik haline geliyor. Bu gerçekliği ile kendisini kapitalist modernite biçiminde günümüze taşıran uygarlığın tarih içinde doğa ve toplumun en büyük baş belası olarak ortaya çıktığı daha fazla aydınlanıyor. Dolayısıyla insanlığın tarihi yeniden yazılıyor.

Ü-ü

Ülke: Bir toplumsal sistemin benzer ve organik bağları olan toplum kesimlerinin ortaklaşa yaşadıkları, geçmişin birikimleri kadar geleceğin umutlarını da kapsayan ve zenginliklerinden ötürü bağlılığa zemin teşkil eden coğrafi mekânlara verilen ad.

Uzun süreli yerleşimler kabile ve kavim biçiminde kimlik oluşumlarına önemli etkide bulunurlar. Katı sınırları olmamakla birlikte ortak dil, kültür ve ekonomik pazar esnek bir sınır anlayışını geliştirir. Tarımsal devrimle birlikte yerleşik köy yaşamının doğması, toprakla daha sıkı bir birlikteliği zorunlu kılar. Yer (coğrafya), artık toplum yaşamı için vazgeçilmez bir anlam kazanır. Ekilen bitkiler ve beslenen hayvanlar o yerin, o toprağın değerini daha da arttırır. Ana etrafında yoğunlaşan topluluk, aynı doğurganlığa sahip toprağa da bağlanır. Ana ile toprak benzerliği kurulur. Sayıları çoğalan topluluk ve

köylerin barındığı alanlar özgünleşir. Ülke, yavaş yavaş onsuz edilemeyecek bir kavram olarak zihne yerleşir. Birlikte ortak anılar, maddi üretim koşulları ve gelecek hayaliyle yaşanan coğrafya kutsallaştırılır. Bu temelde yurt, ülke, memleket, welat kavramı oluşur.

Sınıflı toplumla birlikte bu yönlü gelişmeler sekteye uğrar. Kutsal tapınak, kent, mülkiyet, ticaret ve hepsinin ortak yönetim aygıtı olarak devletin doğması, sorumluluğu duyulan iç ve dış sınırlar kavramına yol açar. Devlet, sınırların içini tümüyle kendi mülkü olarak ilan ederken, dışını yabancılara ve ele geçirilmesi gereken topraklar olarak görür. Böylece sınırları devletin hükümlanlığıyla belirlenen toprak parçasına ülke kavramıyla karşılık verilirken, dışına yabancı topraklar denilmektedir. Artık 'kutsal ülke' değil, elverişli kâr ve birikim alanı olarak devlet mülkiyetine

geçirilmiş, sınırları oldukça katı bir biçimde belirlenmiş ülke kavramı esastır. Kutsallık ise, toplum nez-dinde sömürü sisteminin perdelenmesi amacıyla kullanılan bir araç haline getirilmiştir. Ortaçağ'da ülke, Tanrı'nın gölgesi (zillullah) olan kral ve padişahın mülkü olurken, üzerinde yaşayan tüm topluluklar da aynı biçimde Tanrı'nın kulu olarak kralın te-baası (mülkü) sayılmıştır.

Ancak ülke kavramına en büyük darbeyi, kapitalist modernitenin ideolojik ayağı olan ulus-devlet vurmuştur. Tarihin hiçbir döneminde topluma dayatılamayan homojen dil ve kültür anlayışıyla birlikte vatan ve ülke sınırları, genel kölelik düzeyindeki gelişmeyle birlikte, büyük bir gözaltına dönüşmüştür. Bu konuda Önder APO şunları belirtmektedir:

"Sınırların katılığı, insan beynine ve iradesine geçirilmiş kölelik zincirinin gücünü temsil eder; küçük zindandan ülkesel zindana dönüşümü ifade eder. Zaten bu denli katı sınırlar insanların mülkleştirilmesi, dilenildiği gibi kullanılması, metalaştırılması ve ordulaştırılması anlamına gelir ki, genelleştirilmiş gözaltı yeri veya hapishaneden farkı kalmaz. Ulus-devlet tarzı sınırlar geliştirilmeden toplumdan bireyler kopartılamaz, proleterleştirilemez. Bu gerçekler ancak 'kutsal vatan sınırları' olarak dinselleştirilip meşrulaştırılmaya çalışılır. Hâlbuki devlet sınırları coğrafyanın gerçeğine ters olduğu kadar, insan toplumunun çeşitliliğine ve hareketliliğine de terstir.

"Yaşamın kendisi sürekli çeşitlilikle anlam kazanır. Kaldı ki, onca kutsallaştırılmalarına rağmen, en hızlı değişen toplumsal icatların başında siyasi sınırlar gelir. Bugünkü devlet sınırlarını yüzyıl öncesinden tahayyül etmek bile imkânsızdır. Bu kadar kurgusal çizilmiş coğrafyaları sanki ezeli kutsal varlıklarmışçasına yurttaşlara emaneti gibi belletmek, sorunların en büyüğünü inşa etmektedir. Nitekim son beş yüz yılın ulus-devlet sınırları için yürütülen savaşlarda yüz milyonlarca insanın ölümü, sınırsız maddi ve manevi kültür değerlerinin yıkımı yol açılan sorunların büyüklüğünü kanıtlar."

Bu tarihsel gelişim süreci sonucunda ulaşılan ülke kavramının komünal toplumsal gerçeğe uymadığı açıktır. Farklılık ve çeşitlenme üzerinden anlam kazanan toplumsal gerçeğin özgür varoluş biçimi demek olan ahlaki ve politik toplumların yaşam alanları, ulus-devlet kaynaklı tek tipleştirici, farklılıkları ortadan kaldıran, tüm çeşitlenmelerin önünü kesen ve katı sınırlarla ifade edilen ülke kavramıyla karıştırılmamalıdır. Eğer 'kutsal ülke' kavramına tekrardan dönmek isteniyorsa, tüm kurumsal ve ideolojik iktidar yapılarından arındırılmış bir toplumsal sistemin ahlaki politik toplum birimi temel alınarak kurulmuş demokratik konfederal bir kurumlaşma içerisinde, farklılıkları gözetken ve çeşitlenmelere fırsat veren bir tarzda örgütlendiği ve katı sınırlarla kendini kapatmayan toplumsal mekanlar olarak tanımlanmalıdır.

Ümmet: Bir dine bağlı olan toplulukların hepsi. Arapçada kök anlamı "bir din ve ya mezhebe bağlı cemaat" olan millet sözcüğünden türemiştir. Ortaçağın dini toplumlarını tanımlar. İslam ve Hristiyan toplumları aynı zamanda İslam ve Hristiyan Ümmeti olarak tanımlanırlar. Her iki dinde de kavim ayrımı yapılmaz. Ancak ümmet çoğunlukla İslamiyet'i benimseyenler için kullanılmaktadır, dolayısıyla İslamiyet'le özdeşleşmiş gibidir. Hatta daha da özgülleştirilerek Hz. Muhammed'le bağlantılandırılır ve O'na inanarak, yaptıklarını ve söylediklerini uygulayarak çevresinde toplanan Müslümanları ifade etmek için de kullanılır. "Muhammed'in ümmeti" ile kastedilen İslamiyet'e inananların tümüdür. Ümmet, din ideolojisi etrafında birleşmiş kavimler üstü toplumsal örgütlenmeyi ifade eder. Daha çıkışları itibarıyla din içi kavmiyetçilik ve üstün kavim anlayışının yol açabileceği tehlikelerin önüne ümmet yaklaşımıyla geçilmeye çalışılmıştır. Her dinin ümmet anlayışı, farklı halk ve kültürleri kendi bünyesinde barış içerisinde yaşatmasına olanak sağlar. Hatta daha ileri bir biçim olarak İslamiyet'teki "Ehli Kitap" anlayışı ümmet üstü birliğe de imkân veren bir yaklaşıma kapı aralamaktadır. Bu konuda Önder APO şunları belirtmektedir:

"Hem Hristiyanlık, hem Müslümanlık devletleştikten ve kişilerle hanedanların rolü arttıktan sonra ümmet sosyalizminden uzaklaşmışlardır.

Gelişen özel mülkiyet başlangıçtaki sosyalist karakteri yozlaştırmış, basit ve içi boş bir ideolojik kabuk haline getirmiştir. Bu özelleştirmeye tepki olarak birçok mezhep ve tarikat ideolojik saflıklarını ve kolektif yaşam düzenlerini uzun süre sürdürmüşlerdir. Ortaçağın birçok dinsel görüşlü hareketlerinde yaşanan şey, aslında ezilenlerin egemen ve sömürücü düzene karşı kolektif düzenini temsil etmektedir."

Yaşanan sınıflaşma sonucunda oluşan üst tabaka Hristiyanlıkta 'kilise devleti', İslamiyet'te 'Halife ve Hilafet' biçiminde kendini örgütlerken, geniş inanan topluluğu da ümmet olarak egemenlikleri için temel dayanak kılmışlardır. Ümmet iktidarın elinde din içi sınıflaşmayı ve tekelleşmeyi perdelemek için kullanılan bir araca dönüştürülmüştür. Ancak bunlara karşı duran kesimler açısından ümmet anlayışı, direnişte birleştirici ve güçlendirici bir rol de oynamıştır. Rönesans'la birlikte gelişen ulus ve ülke kavramları, dinin ümmet'e dayalı toplum üzerindeki etkisi kırılmıştır.

"Ulus, ümmet anlayışının dil sınırlarına çekilmiş anlamını ifade eder. Dinler bile kavmiyetçiliğin tehlikesini bildiklerinden, oldukça tutarlı ve enternasyonalist (ümmetçi) tutum takınmışlardır. Uygarlık tarihi bu konuda en kirlili dönemini kapitalizmde yaşamıştır."

Üniter Devlet: Devletin ülke, millet ve egemenlik unsurları ile ya-

sama, yürütme ve yargı organları bakımından teklik özelliği gösteren devlet şeklidir. Kapitalizmin pazar hakimiyetinden kaynağını alan ulus-devlet anlayışının temel devlet biçimidir. Günümüzde sınırlı sayıda ulus-devletin örgütlenme modeli olarak varlığını sürdürmektedir. "Tek devlet", "tekçi devlet" veya "basit devlet" olarak da tanımlanmaktadır. Üniter devletin tekçi unsurları ve bu unsurları ele alış tarzı şöyledir:

1. Devletin Unsurlarında Teklik;

Üniter devlette; tek ülke, tek millet ve tek egemenlik vardır. Diğer bir ifadeyle üniter devlet, tek bir ülke üzerinde, tek bir milletin, tek bir egemenliğe tâbi olduğu devlet şeklidir. Bu nedenle, üniter devlette, devleti oluşturan unsurlar tek ve bölünmez bir bütündür. Bu unsurlar:

a) Ülke; tek ve bölünmez bir bütündür. Şüphesiz ki, üniter devletin ülkesi de "il" ve "ilçe" gibi birtakım bölümlere ayrılabilir. Ancak bunlar, basit idarî bölümlerlerdir. Bu birimlerin sadece idarî yetkileri vardır. Yasama ve yargı yetkileri yoktur. Bunların hepsi aynı egemenliğe tâbidir. Bunların hepsinde aynı anayasa ve aynı kanunlar, yani aynı hukuk düzeni uygulanır.

b) Millet; tek ve bölünmez bir bütündür. Milleti teşkil eden insanların millet unsurunu oluşturmalarında din, dil, etnik grup vb. bakımlardan ayırım yapılamaz. Üniter devlette "toplum"lar veya "cemaatler" temelde egemenlik yetkilerinin kullanılmasında farklılık yaratılamaz. Üniter

devlet sadece coğrafi bakımından değil, etnik yapı ve cemaatler bakımından da federalizme, yani "korporatif federalizm"e de karşıdır.

c) Egemenlik; tek ve bölünmez bir bütündür. Tek olan egemenliğin sahası bütün ülkedir. Bu egemenliğe tâbi olan da bütün millettir. Egemenliğin kaynağı bakımından da ayırım yapılamaz.

2. Devletin Organlarında Teklik;

Üniter devlette; yasama, yürütme ve yargı organları bakımından da teklik söz konusudur.

a) Tek yasama organı vardır. Ülkenin bütünü için geçerli kanunlar, merkezde bulunan tek bir yasama organı tarafından yapılır.

b) Yargı organı üniterdir. Yargı organı niteliği, örgütlenmesi ve işleyişi gereği birçok mahkemeden oluşur. Ancak, ülkenin her yerinde aynı tür mahkemeler vardır ve bunların üst mahkemeleri aynıdır. Bir üniter devlette, birden fazla ceza mahkemesi, birden fazla idare mahkemesi olabilir; ama iki Yargıtay, iki Danıştay olmaz.

c) Yürütme organı bakımından da bir "bütünlük" vardır. Yürütme organının başında parlâmenter hükümet sistemlerinde "bakanlar kurulu" ve bu bakanlar kuruluna başkanlık eden bir başbakan, başkanlık sistemlerinde ise, "başkan" ve kabinesi vardır. Bakanlar kurulu-başbakan veya başkan "merkezî idare" olarak ele alınır. Üniter devletlerde yürütme yetkisi esas itibarıyla, bu "merkezî idare"de toplanır.

Biçim olarak üniter devlet bu şekilde tanımlanabilir. Ancak sadece biçimsel bir tanımlama üniter devletin özünü tanımlamaktan uzaktır. Kapitalist modernite döneminde toplumun bütünlüğüne yayılmış iktidar aygıtları toplamı olarak tanımlanan ulus-devlet için en sonuç alıcı biçim üniter devlet biçimidir. Unsurları ve organları bakımından oluşturulan teklik daha çok toplumda yaratılmak istenilen tep tipleşmeyle bağlantılı olarak siyasal alandaki tekliğin ifadesi olmaktadır. Aşırı merkezi bürokratik yapılanmadaki amaç, toplumu gözeneklerine kadar denetim altında tutarak, her türlü demokratik komünal gelişmenin önüne geçmek ve devleti bir tekel örgütü olarak kullanmaktır. Tekeller, üniter devletin hukuki ve siyasal maskesi altında ve milliyetçilik ideolojisiyle kendisini meşrulaştırmaya çalışırlar. Oluşturulan her türlü teklik aynı zamanda teolojik bir anlama da sahiptir. Tanrı ve tanrısallık kavramlarının yerine artık kutsal tek devlet ve tek millet anlayışı oturtularak aşırı perdelenen iktidar, toplumu ulus-devlet sınırları içerisinde bir zindana sıkıştırır. Farklı bir düşünceye, farklı bir siyasal oluşuma ve devlet dışında bir toplumsal yaşam tarzına hiçbir biçimde yer verilmez. Üniter devlet hakkında Önder APO aşağıdaki değerlendirmeleri yapmaktadır:

"Üniter yapı olarak da adlandırılan devletten (merkezi devletten) kasıt, demokratikleşmenin temel koşullarından olan kendi farklılıkları

temelinde siyaset yapmayı olanaksızlaştırmaktır. Bunu devletin bütünlüğüne tehdit sayar. Yerel yönetimlere asgari yetkilerin tanınmasını bile bu kapsamda kuşkuyla değerlendirir. Merkezi bürokrasi ana gücünü ve gövdesini oluşturur. Üniter devlet modern bürokrasinin yarattığı devlettir. Tüm toplumu demir kafeste gözaltında tutar. Partiler ve sivil toplum konusundaki temel şartı, devlet politikalarıyla özdeş hareketleridir. Dolayısıyla demokrasinin vazgeçilmez bir ilkesi olan çoğulculuk gereği farklı siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik örgütlenmelerin gelişmesi tehdit nedeni olarak hep takipte tutulur. Seçenek oluşturmalarına, böylelikle yönetimde yer bulmalarına olanak tanınmaz. Ulus-devlet, yapısı gereği siyasi çoğulculuğa karşıt olduğundan antidemokratiktir."

Bu biçimiyle iktidar topluma yayılarak aslında devlet dışı toplum seçenekleri tamamen ortadan kaldırılmaya çalışılır. Toplum-devlet, birey-devlet ayırımı ve mesafeleri sıfıra indirgenerek toplum tüm unsurlarıyla tek bir devlete bağlanır. Pozitivist düşünce sisteminin bir ürünü olan milliyetçilik ve laiklik de kullanılarak zihinlere vurulan kelepçeler sayesinde yaratılan sanal devlet-toplum bütünlüğü gerçek sömürünün perdelenmesinden başka bir anlam ifade etmez. Üniter devlet biçimine dayalı ulus-devlet ve onun her türlü ideolojik yapılanması aşılmadıkça hiç bir toplum özgür bir yaşam olanığına kavuşamayacaktır.

Üretim: İnsan topluluklarının yaşamlarını idame etmek amacıyla gerekli olan maddi ve manevi ihtiyaçları, çeşitli araç ve gereçleri, değişik yol ve yöntemleri kullanarak kolektif bir çaba sonucu karşılama faaliyetidir. Üretim süreci olarak tanımlanan toplumsal ihtiyaçların karşılanması kastedilen; emek, üretim araçları ve üretim konularını kapsayan bir alana denk gelmektedir. İnsanın, insan ve toplum biçiminde varoluş sürecinde en belirleyici unsur olan üretimin tanımlanması insan ve toplumun da tanımlanması açısından kilit bir noktadır. Araç kullanımının insanın fiziki gelişiminde oynadığı rol, kolektif emeğin dil ve zihin üzerindeki geliştirici etkisi, üretim ilişkileri ve konularının toplumsal varoluştaki yeri antropoloji ve sosyal bilimlerde temel araştırma ve ayrışma konuları olmuştur.

Toplum bilimin açıklanmasında önemli bir tez olan Tarihsel Materyalizm'de, K. Marks ve F. Engels bu konu üzerinde derinlikli bir yaklaşım göstermişlerdir. Nasıl ki, evreni diyaletik açıklamalarında madde birinci veri, ruh maddenin bir yansıması ve ikinci veri olarak ele alınmışsa, aynı biçimde toplumun ele alınışında da maddi ilişkiler, yani altyapı, ekonomik bağlantılı ilişkiler birinci veri, maneviyat olarak da değerlendirilebilecek olan ideolojik yapılanmalar da dahil üstyapı ikinci veri olarak ele alınmış, toplum bu yaklaşımlar temelinde çözümlenmiştir. Mutlaklık ve kesinlik arz eden bu yaklaşımlar

büyük yanlışlıklara kapı aralamış, toplumun salt ekonomik bir yapı olarak ele alınmasına neden olmuştur. Ekonomizm de denilen bu yaklaşım, bugün kapitalist moderniteye güç veren önemli argümanlardan biri haline gelmiştir.

Toplum, sadece beslenme ve korunma ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bir araya gelmiş insan yığınlarından oluşmamaktadır. Toplum olmak, bundan çok daha fazlasını gerektirmektedir. Kendi içinde ve çevresiyle bir ruh, duygu ve düşünce birliği kurması, bu amaçla sürekli bir hareket ve değişiklik içinde olan bir canlı organizma olarak toplum tanımlanabilir. Bu, en az maddi üretim kadar manevi üretimi de gerekli kılar. Manevi üretimden kastedilen; toplumsal birliği sağlayan, işlevselliği arttıran ve ortaklaşmayı geliştiren her türlü duygu ve düşünce yaratımlarıdır. Yani ideolojik, felsefik, siyasi, dini, kültürel ve sanatsal her türlü faaliyet manevi üretim kapsamına girmektedir. Üretim bu her iki durumun birbirlerini gerekli kıldıkları, biri olmadan diğerinin sürdürülemeyeceği toplam bir alanı ifade ediyor. Önder APO üretimi, ahlaki politik toplumda, politik alanın konusu olarak değerlendirir.

"Politikanın rolü, özünde toplumla gerekli ahlaki kuralları sağlamak ve bununla birlikte temel maddi ve zihni ihtiyaçları gidermenin yol ve yöntemlerini sürekli tartışarak kararlaştırmaktır. Toplumsal politika, bu gerekçeler temelinde sürekli tar-

tışma ve karar gücünü geliştirerek toplumu zinde ve açık görüşlü kılar; kendini yönetebilme ve işlerini çözme yeteneğine kavuşturarak onun en temel varlık alanını oluşturur. Politikasız toplum, başı kopmuş tavuk gibi, daha can vermeden sağa sola savrulan toplumdur. Bir toplumu işlevsiz ve güçsüz bırakmanın en etkili yolu, kendi öz varlığı, temel maddi ve manevi ihtiyaçları için zorunlu tartışma ve karar organı olarak politikasız (siyasetsiz, İslami deyimle şeriat-sız) bırakmaktır. Hiçbir yol bu denli sakıncalı olamaz."

Nasıl ki politika, temel maddi ve zihni ihtiyaçları gidermenin yol ve yöntemlerini sürekli tartışarak ortak akla ulaşma, kararlaştırma süreci ise, üretim de bu kararların uygulama aşamasını ifade etmektedir. Bu da toplum için değer üretme faaliyeti olmaktadır. Yani üretim ortak akla ulaşılan kararlar sonucu toplumsal değer oluşturma faaliyeti olarak da tanımlanır. Değer oluşturma, salt metaya bağlı bir durum olmanın ötesinde, toplumun maddi ve zihni ihtiyaçlarının karşılanması sürecinde ortaya çıkarılan tüm yaratımlar olarak bir anlam ifade etmektedir. Bir annenin çocuğu doğurma, besleme ve eğitme sürecinde harcadığı emeğin klasik ekonomist anlayışta yeri yoktur. Yine toplumun gelişimi adına değer yaratmış onca kâşif, bilim adamı, filozof ve düşünür hiç görülmez. Yine tarihten akıp gelen ve toplumu toplum yapan temel kültürel değerlerin yaratıcıları neredeyse hasıraltı

edilmiştir. Bu ve benzeri birçok toplumsal değer yaratıcılarının hakkının klasik ekonomik anlayışlar çerçevesinde verilemeyeceği açıktır.

Emek; üretim süreci için gerekli olan yararlı ve kolektif insan çabasıdır. İnsanın her türlü toplumsal değer yaratma çabasını ifade eder. Emek sadece insana özgü, sürekli ve gerekli çabalar olarak insan yaşamının ilk koşuludur. Engels'in deyişiyle; *"İnsanı yaratan, emektir"*. Yani, *"İnsan ve toplum, emek sonucu oluşmuş en büyük değerdir"*. Bunun yanında ortak akılla girilen toplumsal üretim sürecinde harcanan her emek bir değer yaratır. Bunda belirleyici olan değer değişimdeki pahası değildir, toplumda yarattığı anlamdır. Emeğin gerçek değeri, ancak toplum için üstlendiği anlam ile ifade edilebilir. Maddi ve manevi ihtiyaçlar açısından bir emeğin toplumda sağladığı özgürlük düzeyi, o emeğin değerinin de ifadesi olabilir. Hem maddi, hem de manevi açılardan özgürlük anlamına yol açmayan emek, emek olmadığı gibi, emek ve üretim karşılığı bir faaliyet olarak anti-değer anlamına gelir. Günümüzde devletli uygarlığın pratik sürdürücüsü konumundaki finans kapital, toplumlar açısından en fazla emekten kopuşun ve yabancılaştırmanın yaşandığı bir dönemi ifade etmektedir. Eğer insanı ve toplumu yaratan emek ise, o halde emeğe yabancılaştırma da insana ve topluma yabancılaştırma, bunun başka anlamı ve izahı olamaz. Bu da en büyük değersizliktir.

Üretim araçları olmaksızın üretim süreci düşünülemez. İş konuları üzerinde etki yapan ve onların görünüşünü değiştirmekte insanlara yardımcı dokunan her şey üretim aracı kapsamındadır. Makineler ve donatım, araç ve gereçler, işletme binaları, tünel ve köprüler, bütün ulaştırma araçları, kanallar, elektrik tesisleri vb. üretim araçları olarak sayılırlar. İlk toplumsallaşma aşamasında da insan taşı, sopayı üretim aleti olarak kullanmıştır. Günümüzde insan, güçlü makinelerin yardımıyla iş yapmaktadır. Marx, ekonomik dönemlerin, geçmiş zamanlarda üretilen maddi varlıklara göre değil, maddi varlıkları üreten iş aletlerine göre birbirinden ayrıldığını belirler. Kaba Taş, Yontma Taş, Cilalı Taş, Bakır, Tunç ve Demir Çağları gibi.

İlk toplumsallaşma süreçlerinde insan için anlamı fark edilen üretim ve üretimi ilgilendiren bütün konulara kutsallıklar atfedilmiştir. Üretim süreçlerine ilişkin ritüeller geliştirilmiş, bütün üretim çalışmaları birer ayin havasında gerçekleştirilmiştir. Bu anlayış üretim araçlarına yaklaşımda da belirleyici olmuştur. Özellikle dönemin düşünüş biçimi olan animizmden de kaynaklı, her üretim aracı üretimin nesnesi değil, en faal bir öznesi olarak görülmüştür. Dönemin ahlak düzeyindeki birçok yazılı olmayan toplumsal yasasının, bu araçların korunması ve kullanımına ilişkin olması bu gerçeği ifade etmektedir. O dönemlerden Sümerlere aktarıldığını varsaydığımız İnanna-

nın 99 Me'sinde kazma, kürek, saban vb. üretim araçları hakkında da maddelerin olduğunu biliyoruz.

Yine o dönemlerde böylesi kutsallık atfedilen araçların mülkiyet konusu yapılması en büyük felaket olarak görülmüştür. Üretimin araçları topluluğun tümüne ait sayılmıştır. Gerek araçlar, gerekse ürünler üzerinde bir mülkiyet iddiası gelişmiştir. Üretim sadece toplumsal ihtiyaçlar temelinde gerçekleştiğinden üretim fazlası ya olmamaktaydı, ya da olsa bile sınırlıydı ve oda kıtlık gibi doğal nedenlerden kaynaklı zamanlarda toplumun ihtiyaçlarını karşılamak üzere depolanırdı ve oda yine toplumun mülkiyetindeydi. Ancak zaman içerisinde üretim tekniklerinde ve üretim araçlarındaki gelişme ve değişimler, üretim sürecinde ihtiyaçtan fazla ürünün elde edilmesini sağlamıştır. Artı-ürünün ilk oluştuğu dönemler de bile bunun tehlikesi fark edilmiş ve ihtiyaç fazlası ürünün elde tutulmaması için armağan, hediye, toplu tüketim etkinlikleri vb. uygulamalar geliştirilmiştir. Ancak daha sonraki süreçlerde artı-ürün ve üretim araçları üzerinde topluma rağmen ve zora dayalı olarak geliştirilen mülkiyet, toplumun devletli uygarlık aşamasına geçişine yol açmıştır. Bu, sonuçta toplum içerisinde sömürü ve talana dayalı bir üretim ilişkileri sisteminin yerleşmesine ve buna bağlı kurumlaşmaların gelişmesine yol açmıştır.

Marks, insanların üretim araçları karşısındaki durumlarının üretim

ilişkilerindeki yerlerini belirlediğini, toplumdaki sınıflaşmaların da buna dayalı olarak oluştuğunu belirtir. Bunun üzerine toplumu üretim araçlarını elinde bulunduran elit ve sayıca sınırlı sömürücü sınıf ile asıl toplumu oluşturan ve üretim araçlarını kullanarak üretime aktif katılan emekçi-işçi sınıfı biçiminde iki temel sınıfa ayırır. Tarihsel Materyalist kuram toplumları üretim ilişkilerine dayalı olarak beş aşama olarak tanımlar. Bunlar; ilkel komünal, köleci, feodal, kapitalist ve sosyalist toplumlardır. Ancak köleci, feodal ve kapitalist toplum tanımlamaları özgün, kendi başına birer toplum formu olarak değerlendirilemezler. Bu biçimler daha çok üretim süreci üzerinde zor, sömürü ve talana dayalı olarak kendini egemen kılan ve toplumsal gelişmede gerici bir durumu teşkil eden devletli uygarlığın devamlılığı olarak birbirine yol açan süreçler olabilir. İlkel komünal toplum tanımlamasındaki illellik görece bir sıfattır. Kendinden sonra gelen devletli uygarlık aşamasının yol açtığı yıkım, sömürü ve katliamlar göz önüne getirildiğinde, bu süreç ilkel demek komünalizme en büyük haksızlık olmaktadır. Üretimde toplumsal ihtiyaçları önde tutan, gönüllü ve ortak katılımı esas alan, tekele izin vermeyen, ilişkilerini özgürlük temelinde kuran, kendini doğanın dışında ve üstünde tutmayan bu toplum biçimi ilkel değil, topluma özgü en yetkin örgütlenmedir. İnsanlığın "Altın Çağ" hayalinin gerçekleştiği zamanlardır.

Üst Toplum: Tarihsel gelişmenin belli bir aşamasından sonra ortaya çıkan ve toplumun egemen kesimini tanımlar. Sınıflaşma ve devletleşme gelişmeden önce toplumu farklılıklarına göre tanımlamak gibi bir durum söz konusu değildi. Ancak üretimdeki artış, artı-ürünü sahiplenme yaklaşımı hem sınıflaşmanın, hem de devletin gelişmesinin ortam ve koşullarını yaratmıştır. *"Egemen sömürgeci sınıf ideolojisi artık bir üst toplum, devletçi toplum olma yoluna girmiştir. Bu yönlü atılacak her adım tüm toplum adına atılacak, ona mal edilecektir. Doğal toplumdan kalma ana-tanrıça ideolojisi giderek sömürülerek, içeriğinden boşaltılıp asimile edilerek erkek-tanrılar düzeninin hizmetine koşturulacaktır."* Nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan insanlar toplumun bir kesimini oluştururken, üretim fazlalığını bireysel olarak sahiplenilen, üretim araçları üzerinde bireysel mülkiyet kuran nüfusun az bir kesimi de toplumun diğer bir kesimini (bu kesime toplum bile denemez) oluşturmuştur. Bu azınlık kesim "devletli toplum" ya da "üst toplum" olarak adlandırılmaktadır. Önder APO toplumun ayrıştığı ve içinden üst toplum ile alt toplumun çıktığı toplumsal parçalanmayı şu şekilde değerlendirmektedir:

"Dünya halklarını tanımlarken biraz daha açıklayıcı olmak gerekir. Devlet dışı kalmış veya çıkarları itibarıyla dışlanmış çok sayıda kategori -kesim- vardır. Kapsamları devletten devlete, dönemden döneme de-ği-

şir. Halk dinamik -hızlı değişen- bir kavram olarak anlaşılmalıdır. Devlet etrafında maddi ve manevi -ekonomik ve bilme- çıkar grupları olarak kümelenen kesimlere üst toplum, oligarşi veya daha amiyane -genel kamuoyu- tabirle 'devletli' kesim denilebilir. Buna karşılık, diyalektik ikilemin diğer ucunda yer alan tüm gruplara -ezilen sınıflar, baskı altındaki etnik, kültürel, dinsel, cinsiyet-halk diyebiliriz. İçerikteki değişkenlerin durumu değiştikçe, halk kapsamı içindeki gruplar azalır veya çoğalır. Uğranılan baskı ve istismarın içeriği de değişiklik arz edebilir. Sınıfsal, ulusal, etnik, kültürel, ırksal, dinsel, düşünsel, cinsiyetçi baskı katliamdan tacize kadar çeşitli biçimler altında kendini gösterebilir. İstismarın da benzer yönü vardır. Maddi, manevi, asimilasyonist, inkârcılık, talan, hırsızlık yasal ve yasal olmayan, zorla veya aldatılarak yapılan birçok sömürü tarzı belirlemek mümkündür. Tarih boyunca bu kategoriler sistemden sisteme değişerek günümüzdeki daha karmaşık toplumsal gruplara doğru evrim göstermiştir."

Önder APO "Devleti toplum içinde toplum veya birinci toplum içinde ikinci toplum, diğer bir deyişle alt toplumun üst toplumu olarak genel bir kavramlaştırmaya tabi tutmak yararlı olabilir." demektedir. Devletle bağlantılı olarak değerlendirilen bu üst toplumun mekanı da doğal olarak devletin gelişip merkezileştiği mekanlar olmaktadır. Yani kentler-

şehirler üst toplumun varlık bulduğu mekanlar olmaktadır. Önder APO:- "Medeni, sivil, uygar toplum da denilen bu mekân insanlığın zihniyetinde olduğu kadar maddi üretim yapısında da büyük devrimci değişiklikler getirmektedir. Daha doğrusu, doğal topluma göre büyük bir karışdevrimin temelini teşkil etmektedir." dediği üst toplumun mekanı olarak da "kentleri" işaret etmektedir.

Üstyapı: Toplumdaki, zihniyet kaynaklı tüm ideolojik, felsefi, siyasi, hukuki, dini, kültürel kurum ve yapıların hepsi için yapılan adlandırmadır. Toplum ve toplumsal ilişkiler iki temel yapıdan oluşan bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Bunlar üretim ve ekonomi kaynaklı "altyapı" ile zihniyet kaynaklı "üstyapı"dır.

Bugüne kadar yapılan birçok felsefi ve sosyolojik izahlarda toplum, bu iki kavram ekseninde tanımlanmış ve bunlardan birine verilen öncelik veya ortaklıklar üzerinden ayrılmalara gidilmiştir.

Hegel kendi felsefesinde toplumun ve toplumsal ilişkilerin temelde üstyapı (devlet ve hukuk) tarafından oluşturulduğunu ve yürütüldüğünü, altyapı, yani üretim ve ekonominin de bu yapı tarafından belirlendiğini ileri sürmüştür. Marks ise "baş aşağı" duran Hegel felsefesini ayakları üzerine oturtma iddiasıyla altyapıyı toplumsal varoluş ve sürekliliğin temeline koyarak, üstyapının da altyapı tarafından oluşturulduğunu savunmuştur. Daha sonraki birçok Tarihsel

Materyalist yaklaşım da bunun takipçiliğini yapmıştır. Ancak her ikisinde de batı bilimciliğinin aşırı parçalara bölerek olgu bütünlüğünü yitirme hastalığının izleri görülmektedir. Toplumsal yapıların bütünlüklü ele alınma zorunluluğu bulunmaktadır. Toplumsal yapıları parçalayarak birilerine öncelik vermek ve diğerlerini ona bağımlı kılmak, toplumun anlaşılmasında bir handikaba yol açmaktadır. Alt ve üstyapı kurumları açısından da durum böyledir. Bir unsur temeldir, diğeri ikinci veya belirlenendir şeklindeki tanımlamalar öznesne ayrımının kaba mantığına düşmektir.

Bu anlayıştan kaynaklı olarak üstyapıyı altyapı tarafından belirlenen bir olgu olarak ele almak üstyapının toplumlar için önemini küçümsemek anlamına gelir. Bu da toplumu eksik tanımlamak olur. Her iki yapı da insanın oluşum süreciyle beraber iç içe gelişen, birbirini besleyerek, biri diğerine yol açarak topluma yön veren bir konumda olmuşlardır. İnsan içerisine girdiği üretim faaliyetlerinde belli bir soyutlama gücüne ulaşmış, bu soyutlama gücü insana yeni üretim araçları, teknikleri ve tarzları sağlamıştır. Zihniyette kurulmamış hiçbir yapının toplumsal alanda gerçekleşme olanağı olamaz. Kendisini toplumda yaşamsal kılmak isteyen her yapı öncelikle ideolojik, siyasi, kültürel vb. alanlarda meşruiyetini sağlamak zorundadır. Bu konuda Sümer Rahipleri en açıklayıcı örnek durumundadırlar. Ziguratlar-

daki zihinsel faaliyetler tamamen, inşa edilmek istenen yeni uygarlık için bir üstyapı oluşturma çalışmalarıdır. Neolitik dönem üretim tarzının ulaştığı düzey yeni bir aşama için uygun bir ortam yaratmıştır. Ancak devletli uygarlık aşamasına geçiş, Sümer rahiplerinin ziguratlarda inşa ettikleri üstyapı kurumlarının topluma benimsenmesiyle mümkün olmuştur.

Bu durum bütün uygarlıksal değişimler için böyledir. Tüm uygarlıklar uzun süreli ideolojik inşalar temelinde oluşmuştur. Hiçbir insan topluluğu, bir zihniyet formunu uzun süre tanımadan, denemeden, maddi hayat (ekonomik yaşam) tarzını inşa edip sistemleştiremez. Verili hakim sistemler öncelikle bu hâkimiyetlerini zihniyet ve siyasi kurumlaşmayla garantiye alırlar. Maddi hayat ise ancak bu çerçevede düzenlenebilir.

Bunun yanında toplumsal alt ve üstyapı kavramlaştırmalarında yaşanan diğer bir sapırma da toplumsal olguları birbirinden koparma ve sınıflandırma yaklaşımıdır. Herhangi bir toplumsal olguyu (siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel vb.) kendi başına incelemek ciddi sakıncalar içerir. Tarihsel bir bütünlük halinde sürekli oluşumu yaşayan toplumların tüm alt ve üstyapı sistemleri bir saatin parçaları gibi bütün halinde çalışır. Ekonomi salt bir altyapı olmadığı gibi, ahlak ve politika da salt üstyapı unsurları değildirler. Bu konuda Önder APO şunları belirtmektedir:

"Toplumsal doğada ekonomi her zaman topluluklar halinde yürütül-

müştür. Tek birey veya devletin ekonomiyile tekercilik dışında işlişkisi yoktur. Ekonomi daima grupların işidir. Ahlakı ve politik toplumun gerçek bir demokratik alanıdır. Ekonomi demokrasidir. Demokrasi en çok ekonomi için geçerlidir. Bu anlamda ekonomi ne altyapı ne üstyapı olarak yorumlanabilir. Toplumun en temel demokratik eylemi olarak yorumlanması daha gerçektir. Bu noktada toplumu ekonomik alt ve ahlakı üstyapı gibi bölme kavramları saçma gelmektedir. Ahlak ekonominin, daha doğrusu yaşamın temel ihtiyaclarının elde edilmesinin en iyi yolu olarak tanımlanabilir. Töre ve usul olarak ahlak, ekonominin veya temel ihtiyacların elde edilif tarzıdır. Dolayısıyla altyapı-üstyapı ayrımları açıklayıcı kavramlar olmaktan uzaktırlar. Ahlak, başta ekonomik çabalar olmak üzere, tüm toplumsal eylemliliklerin iyi tarzında gerçekleştirilmesini ifade eder. Dolayısıyla toplumsal olan her şey ahlakıdır. Ahlakı olan her şey de toplumsaldır. Örneğin ekonomi ahlaksal olduğu gibi, din de ahlaksaldır. Doğrudan demokrasi olarak siyaset ahlakın kendisidir."

Bu tartışmalar ışığında üstyapı ve altyapıya da bütünlüklü bir yaklaşım göstererek bunların iç içe geçmiş, biri diğersini yadsıyan, dışlayan veya biri diğersinin üstünde, belirleyeni olarak ele almamak toplumu daha gerçektir kavramak açısından önemlidir. Ahlakı ve politik toplum biriminin varoluş tarzındaki diyalektiği

çözmek açısından bu gerekmektedir. Bu toplum biriminde üstyapı ne elit, toplum üstü (devlet, hiyerarşi) bir kesim tarafından yürütölen topluma ve altyapıya hâkim olma çabaları ne de yalnızca altyapı tarafından belirlenen, istenildiğinde değiştirilebilecek basit idealist kurum ve yapılarıdır. Alt ve üstyapı bütünselliği, ahlakı ve politik toplumun kendini var etme ve sürdürme çabalarının toplamıdır.

Üstün Irk: Fransız Devrimi ile birlikte kapitalist modernitenin temel devlet formu olan ulus-devlet biçiminin gelişmesiyle gündeme gelen milliyetçilik bir ırkın üstünlüğü anlayışına dayanır. Irk üstünlüğü, bir ırkı diğers ırklardan üstün görür. Üstünlüğünü kabul ettirmek için de diğers ırklara mensup insanlara baskı yapar. Doğduğu andan itibaren milliyetçilik kendisini üstün ırk teorisine dayandırmıştır. Bu anlayışta özellikle Yahudilikteki 'Seçilmiş Kavim' anlayışının belirgin izleri bulunmaktadır. Yahudi Dini'nde İbranilerin 'Seçilmiş Kavim' olarak belirlemesi, milliyetçiliğe ve üstün ırk teorisine de ideolojik ilham kaynağı olmuştur.

Bu anlayış en iyi Nazi Almanyasının uygulamalarında görülür. Alman ırkının üstünlüğünü savunan Nasyonal Sosyalist Parti ve lideri Adolf Hitler, 1933'te seçimle iktidara gelmiş, ilk iş olarak demokrasiyi ortadan kaldırarak kendi diktatörlüğünü kurmuştur. Ardından hızlı bir silahlanmaya giderek Avrupa'da alternatif bir güç haline gelmiş, 1 Eylül

1939'da Polonya'yı işgal etmiş, İkinci Dünya Savaşı bu gelişmeler üzerine başlamıştır veya Polonya'nın işgali savaşı başlatan kıvılcım olmuştur. Hitler Almanya'sı Polonya da dahil Avrupa'yı "yaşam alanı" olarak değerlendirmiş, işgallere de bu temelde yönelmiştir.

Hitler bir taraftan Alman ırkının üstünlüğünü savaş meydanlarında ispatlamaya çalışırken, diğer taraftan gerek Almanya'da gerekse işgal edilen ülkelerdeki Yahudi ve Çingene-leri, Alman ırkının en büyük yozlaştırıcıları olarak görerek toplama kamplarına sürmüş, krematoryum adı verilen fırınlarda, gaz odalarında sistemli bir şekilde yok etmiştir. Hitler bununla da yetinmemiş, insanlar üzerinde bilimsel deneyler yaptırmış, insanları kobay olarak kullanmıştır. Alman bilim adamları üstün ırk teorilerine uygun olarak bir Alman insan tipini oluşturmuş ve bu prototipe uygun bir Alman ırkı yetiştirme çabalarına girişmişlerdir. Bu amaçla insan üreten çiftlikler kurmayı bile planlamışlardır.

Hitler'in ırkçı milliyetçilik anlayışı İkinci Dünya Savaşı'nın sebebi olmuş, günümüzde tespit edilen rakamlara göre 78 milyon insanın ölümüne neden olmuştur. Milyonlarca Yahudi ve Çingene krematoryumlarında, gaz odalarında yok edilmişlerdir. Hitler tarih boyunca insanın insana yaptığı eziyeti doruk noktasına çıkarmıştır. Hiç şüphe yok ki, İkinci Dünya Savaşı'nın nedenleri sadece bu söylenenlerle sınırlı değildir. Ve sa-

dece Hitler'in Yahudi ve Çingene halklar karşıtı yaklaşımlarıyla, üstün ırk yaratma arzusu nedeniyle geliştiği söylenemez. Bunun çok çeşitli nedenleri vardır. Üstün ırk anlayışı da nedenlerden sadece biri olarak sayılabilir. Temel nedeni kapitalist modernitenin yaşadığı derin kriz ve çelişkilerin yanı sıra, azami kâr hırsını, toplum ve doğa karşıtlığını görmek gerekir. Ki nihayetinde Alman faşizminin kendisi de kapitalist modernitenin, ulus-devletin bir ürünü ve sonucudur.

Üstün ırk anlayışı açısından en bariz ve çarpıcı örnek Nazi Almanya'sı olmasına karşın, ulus-devletin ideolojik dayanağı olarak milliyetçilik bu anlayış üzerinden topluma yeni bir din biçiminde benimsetilmiştir. Bu 19 ve 20. yüzyıllarda kapitalist modernitenin küresel hegemonya haline gelmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Girdiği tüm alanlarda ulus-devlet kurumlaşması için gerekli olan milliyetçiliği şahlandırmıştır. Ortaçağın üstün din anlayışı yerini üstün ırk anlayışına bırakmıştır. Milliyetçilik bütün ulus-devletlerde, içte yoğun baskı ve sömürüyü gizlemede, dışa doğru ise saldırganlığı teşvik etmede büyük bir rol oynamıştır. Dışa doğru saldırganlık toplumların bir arada yaşama imkânlarını neredeyse ortadan kaldırmaktadır. Bu toplumsal doğanın reddi anlamındadır. Toplumlar doğal olarak çeşitlilik üzerine gelişmiş ve kendilerini var etmişlerdir. Bunu ortadan kaldırmaya veya herkesi bir potaya yerleştirmeye ça-

Ütopik Sosyalizm

lışmak toplumsal doğanın reddi olmaktadır. Yine içte de bu anlayış sapkınlık düzeyine varan bir tek tipleştirilmeciliği ortaya çıkarmıştır. En bariz örneği Alman faşizminde görüldüğü gibi, bir ulusa mensup insanlar fiziki açıdan bile tek tipleştirilmeye çalışılmıştır. Bilimin gücü de kullanılarak adeta bir ırk yaratılmak istenmiştir. Tüm bunların insanın hem fiziki, biyolojik hem de toplumsal doğasına sapkınlık düzeyinde bir tezatlık içerdiği ortadadır.

Ütopik Sosyalizm: 18. yüzyılda ortaya çıkan toplumcu öğretileri sıfatlandırmak için kullanılmaktadır. Ütopik Sosyalizme Fransız Sosyalizmi de denilmektedir. Bunun nedeni; toplumcu öğretileri savunan düşünürlerin büyük çoğunluğunun Fransa kökenli olmalarından hareketledir. Ütopik sosyalistlerin en tanınmış olanları Saint-Simon, Charles Fourier ve İngiliz kökenli Robert Owen'dir. Fransız Devrimi'nin önemli simalarından Babeuf'u da bu sıfatla değerlendirilebilir.

Şüphesiz ütopycı olarak değerlendirilebilecek olan başka tanınmış kişilikler de vardır. Platon, Tomasso Campanella, Thomas More bunlardan bazılarıdır. Ancak bu şahsiyetler ütopik sosyalistler safında değerlendirilmemektedirler. Daha başka benzer ütopya sahipleri de vardır ve düşünsel gelişim açısından olduğu kadar, insanlığın gelişmesi açısından da bunlar büyük değerlerdir. Düşüncelerinin toplumcu olduğu da söylene-

bilir, ancak Saint-Simon, Charles Fourier ve Robert Owen gibi bu şahsiyetler Ütopik Sosyalist olarak tanımlanmamaktadırlar. Bunun nedeni, yaşadıkları zaman kadar dile getirdikleri düşüncelerdir. (Bkz. Ütopya)

Bu dönem sosyalizminin ütopik olarak tanımlanması, henüz olgunlaşmayan ekonomik ve sosyal koşullar içinde ortaya çıkmasına ve erken kapitalizm koşullarının bütünlüklü çözümlenememiş olmasına dayandırılır. Marksizm'in üç temel esin kaynağından biri olarak bu dönem sosyalizmini ütopik olarak tanımlayanlar Marks ve Engels'tir. Kapitalist sistemi bütünlüklü çözümlediklerine inandıkları ve bunun üzerine düşünsel sistemini yeniden kurdukları kendi sosyalizmlerinin dayandığı maddi koşullar bakımından bilimsel farkını ortaya koymak için, kendinden önceki düşünsel ve pratik çabaları bu biçimde nitelendirmişlerdir. Bu değerlendirmeye karşın kendi sosyalizmlerinin dayandığı maddi koşullar kadar, her teori gibi öncelikle kendinden önceki zihinsel birikime bağlanmak zorunda olduğunu da belirtirler. Bu nedenle başta Fransa olmak üzere, gelişen sosyalist nitelikli düşünce ve mücadele mirasından büyük oranda yararlanırlar. Bu yönüyle ütopik sosyalizm, Marksist öğretinin temel yapı taşlarından birini oluşturmuştur.

Ütopik sosyalistler "vahşi kapitalizm" döneminde ortaya çıktılar. Kapitalizmin toplumcu değerler adına ne varsa her şeyi silip süpürmesinin

ilk şok dalgasının etkileri görünmeye yüz tuttuğunda, buna karşı toplumcu değerlerin ilk savunucuları olarak ütopyacıları tanımlamak daha gerçekçidir. İngiltere ve Fransa başta olmak üzere yeni gelişmekte olan sanayi kapitalizminin toplumun tüm sosyal dokusunu parçalayarak aşırı bir sosyal dengesizliğe yol açtığını ütopyacılar daha o dönemde gördüler. Bir yandan aşırı bir yoksulluk ve bir yandan da aşırı bir bolluk ortamını sağlayarak korkunç bir sömürü geliştirilmektedir. Kapitalist sistemin rekabetçi döneminde yaşamış olmaları itibarıyla ilk elden bunun sonuçlarını eleştirmekle işe koyuldular.

18. yüzyıl Fransa'sında toplumsal eleştiri ve bu eleştirinin üzerine inşa edilen ütopyalar, belirleyici olarak feodalizmin izlerini taşıyan, temel çelişkinin büyük toprak sahibi asillerle topraksız köylüler arasında oluştuğu toplumsal temeller üzerinde geliştirdi. Önemli sorunlar, büyük toprak mülkiyeti, tarımdaki çalışma koşulları, tahıl fiyatları gibi noktalarda yoğunlaşıyordu ve bu sorunlar yaratılan ütopyalara ve toplumsal eleştiriye de damgasını vuruyordu. Dönemin toplum eleştirmenleri için ideal toplum, geçmişin izlerini taşıyan toprak ve tarım alanındaki ilişkilerin ideal bir devlet tarafından düzenlendiği ve esas olarak tarımsal üretimin herkesin yaşamasına yetecek kadar bir miktara ulaştığı ve yine herkese yaşamasına yetecek biçimde pay edildiği bir toplumdur. Bu ütopyalarda sınıfların üretim el sanatları yoluyla ve

küçük atölyelerde gerçekleştiriliyordu. Var olan ve haksızlıklara dayanan düzen, doğa yasalarına uygun bir biçimde ve mantık yoluyla dönüştürülecek ve böylece insanların mutluluğa eriştikleri nihai toplum düzeni sağlanacaktı. Kendilerine esas aldıkları mantık yolu ise daha çok pozitivist bilim yoluydu.

Bu eleştiri ve ütopyalar arasında iki ana akım öne çıkıyordu. Birincisi; özel mülkiyeti tamamen ortadan kaldırmayı, toplumsal alanda var olan mülkiyeti eşitlik ilkesi çerçevesinde yeniden paylaştırmayı öngörüyordu. Daha radikal olan ikinci akım ise özel mülkiyeti tamamen ortadan kaldırmayı ve komünist bir toplum kurmayı hedefliyordu.

Zamanın toplumsal yapılarını ve asiller sınıfının toplumu yönetme biçimini eleştiren ilk ütopyalar ağırlıklı olarak roman türünde 17. yüzyılın sonrasında geliştiler. Romanların genel konusu eşitlikçi toplum ve yönetim üzerineydi. Genelde bu romanların konusu, Avrupa'nın dışında, uzak adalarda geçiyordu. Romanlar diğer düşünsel yazım türünün, eleştirilerin, siyasal değerlendirmelerin gelişmesini de tetikliyordu. Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi adlı eserinin Fransız Devrimi'nin 'El Kitabı' olması içeriğinden dolayıydı.

Bu düşünsel faaliyetler aslında 1789 Fransız Devrimi sonrasında toplumun sosyalist dönüşümünün gerçekleşebileceğine olan inancı güçlendirmişti. Ki devrim öncesi bu düşünsel çabalar içerisinde olan bir-

çok yazar ve düşünür hem pratik olarak devrimde yer almış, hem de devrimden sonra toplumda sosyalist mücadelenin bizzat yürütücüleri olmuşlardır. Burjuvalardan değil, devrimin gerçek sahibi olan halkın mülksüz büyük kesiminden, köylülerden ve işçilerden yana olduğunu ilan eden Babeuf bunların başında gelir.

Bu düşünsel ve pratik çabaların kapitalizmin erken döneminde ortaya çıkmaları nedeniyle, hem kapitalizmi ve hem onu açacak olan toplum biçimini nesnel olarak ortaya koymamaları, bu nedenle de bir ütopya olmaktan öteye pek bir başarı şanslarının olmadığı önemle vurgulanır. Yeterli düşünsel ve nesnel koşullara dayanmadıkları için başarıya ulaşmaları pek mümkün değildi denilir. En temel bir etmen olarak işçi sınıfının henüz gelişmeyişi bağlanır. Ancak tüm bunların yanında, içerisinde çıktıkları Aydınlanma Çağının pozitivist zihniyet yapısıyla kapitalist moderniteyi yeni bir toplum mühendisliği ile aşabileceklerini sanmaları, ardıllarının da içerisine düşmüş olduğu en büyük yanılgıdır. Şüphesiz ütopya sosyalistler belki sistemi bir bütün olarak tanımlayıp çözümleyemediler. Düşünsel bir miras olarak temel oluşturdıkları 'Bilimsel Sosyalizmin' de sistemi ne kadar çözümleyebildiği, işçi sınıfına dayandırılarak kapitalizmi ne kadar aşabildiği tartışmaya değerdir. Bunun daha köklü tarihsel-toplumsal nedenlere dayandırılarak ortaya konulması gerektiği de açıktır. Her şeye

rağmen ütopya sosyalistlerin kapitalist sistemin erken döneminde ortaya çıkmalarını tarihsel demokratik-komünal değerlerin bir başarısı olarak değerlendirmek büyük bir önem taşır. Onlar, kapitalist sistemin toplumcu değerler adına ne varsa onu dağıtma ve parçalama eğiliminde olduğunu, buna karşın ise bu değerler adına bunu hissetmenin ve kapitalist dönemde bunun ilk refleksini ortaya koymanın çabasını sundular. Bu, komünal-demokratik değerler adına kendi döneminde yapabildikleri en değerli bir miras olarak değerlendirilmelidir.

Ütopya: İdeal bir toplum düzenini ya da yönetim biçimini ortaya koyan bir tasarım olarak, yaşayanlarına kusursuz bir düzen içinde var olma olanağı sağladığı kabul edilen ideal ülke. Sözcük olarak Yunanca "hiçbir yer" ya da "olmayan yer" anlamına gelir.

Bilinen ilk ütopya örneği, Platon'un Devleti'dir. Platon'un Devlet ve Yasalar adlı eserlerinde olduğu gibi, bazı düşünürler, içinde yaşadıkları toplumsal düzenin iyileştirilemeyeceğine inandıkları için, gerçekleşme şansı fazla olmayan, ideal, hatta düşsel bir toplum düzeni tasarlamışlardır. Bu çerçevede içinde düşünürler, insanlar için her bakımdan ideal olduğuna inandıkları, yetkin bir toplumsal düzen tasarlamış, insanın, dolayısıyla toplumun kurtuluşunun da, ancak bu ideal düzen yaşama geçirildiği takdirde mümkün olabileceğini

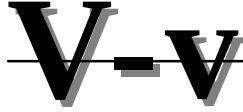
savunmuşlardır. Başka bir deyişle, uygulamadaki toplum düzeni, bu ideal ve yetkin toplum düzenine göre şekillenmelidir. Ne var ki, söz konusu ideal ve yetkin toplum düzeninin hayata geçirilme şansı olmadığı, ya da onun zamanı ve koşulları olmadığından tahayyül edilen toplum düzeni bir ütopya olarak kalmış ve bu isimle anılmıştır. Zaten ütopyanın diğer bir karşılığı da 'hayal'dir ve o da buradan, yani gerçekleşmesi zor veya imkansız olandan alır.

Ütopya, her ne kadar gerçekleşmesi zor ve hatta imkansız gibi görünse de, belli bir takım akli ve ahlaki ilkelere, insana ve tarihi değer yargılarına dayanarak ya da bir takım teknolojik imkânlar tasarlamak suretiyle, insanı var oluşu mümkün, en iyi şekli ile gerçekleşmesini sağlayacak, alternatif dünyalar ortaya koyan, eleştirel ve yaratıcı bir düşünce olarak, sosyal eşitsizliği, cinsel baskıyı, ekonomik sömürüyü ve benzeri diğer baskı ve hâkimiyet formlarını aşmayı amaçladığı için, var olan mevcut statükoları da şiddetle eleştirir. Ütopyalar, yaşanan toplumsal adaletsizliğe karşı eşitliği savunan toplum düzenlerini esas alırlar. Bu ütopyaları zaman ve mekan bağlamında değerlendirmek gerekir.

Düşünce tarihinin belli başlı ütopyaları; Platon'un İdeal Devlet'i, Tommaso Campanella'nın Güneş Ülkesi', Thomas More'un Ütopya'sı, ve F. Bacon'un Yeni Atlantis'i sayılabilir. Robert Owen, Saint Simon, Charles Fourier'in savunmuş oldukları

eşitlikçi toplum düzeni sosyalizm olarak tanımlamışlardır. Ancak, Marx ve Engels bu sosyalizm tanımlamalarının koşullardan, zaman ve mekandan bağımsız değerlendirilmesinden hareketle "Ütopik Sosyalizm" olarak tanımlamışlardır. Şüphesiz bu yaklaşımın doğrusal, ilerlemeci tarih anlayışından kaynağını alan yanları eleştiriye değerdir

Önder APO'nun ütopyalar hakkında çok kapsamlı ve uzun değerlendirmeleri mevcuttur. Bunlar içerisinde aşağıya aldığımız kısa pasaj, ütopyaların insanlık tarihindeki yerleri ve önemlerini gözler önüne sermektedir: *"Ülke yurt kavramına ilişkin büyük atılımı, kapitalist toplumun doğuş koşullarında görmekteyiz. Thomas Moore'un Utopia'sı, Campanella'nın Güneş Ülkesi, çağlar boyu dünyevi yaşamı cehenneme çeviren ve bir günahkârlık alanı olarak değerlendiren dogmatik ideolojilerin gölgesinden sıyrıp, bu dünyayı ve içinde yaşadıkları toplumu ideal yaşam alanına çevirme idealini canlandırmaktadır. Her iki aydın da büyük acılar yaşamalarına rağmen, yeni insanlık ütopyalarından taviz vermemişlerdir. Rönesans'ın ideolojik kimliğinde dünyevileşme, ideal toplumu kurma ve birey özgürlüğü iç içedir. Cennet hayali tekrar dünyaya iade edilmektedir. Sümerler kadar yeni yaşam karşısında bir heyecanlanma, şiirleşme durumu yaşanmaktadır."*

Vaad Edilen Topraklar: Yahudi toplumunun İbrahim Peygamberle Haran'dan başlayan göçü sonraki nesillerle Mısır'a kadar uzanır. Uzun yıllar Mısır'da yaşayan Yahudiler dışlanıyorlar, baskıya maruz kalıyorlar. Tam bir kölecilik olmasa da, yaşadıkları yarı esaret koşullarıdır. Musa Peygamber zamanına kadar da yaşanan böylesi bir durumdur. Musa ile birlikte Yahudilerin Mısır'dan çıkışları ve yurt arayışları başlıyor.

Musa Yahudi toplumunu baskılardan kurtarma ve yurt vaadiyle Mısır'dan çıkarıyor. Tanrı'yla konuşmaları, Tanrı'nın Yahudi toplumunu kendisi için seçtiğini, onlara bir yurt 'vaad' ettiğini, kendisini takip etmelerini, 'vaad edilen topraklara' gitmelerini, Mısır'ın esaretinden kurtulmalarını topluma yansıtarak ikna ediyor ve bu temelde Mısır'dan çıkış, 40 yıllık yürüyüş, Kenan diyarına geliş, bu topraklarda yaşayanları etkisiz-

leştirme ve burayı yurt ediniş başlamış oluyor. Vaad edilen topraklar da bu göç içerisinde oluşuyor ve bu Tanrı'nın Yahudi toplumuna vaad ettiği topraklar anlamına geliyor.

Musa vaad edilen topraklara ayak basmadığı, ancak uzaktan gördüğü ve kendisiyle birlikte yürüyüş halinde olan topluluğa gösterdiği Tevrat tarafından iddia edilir. Musa ile birlikte yürüyüş halinde olan topluluk 40 yıl gibi uzun bir süre çölde dolaştıktan sonra Eriha Nehri'nin kenarına ulaşırlar. Bu göç sürecinde topluluğun Musa Peygambere inançlarının kırıldığı, Musa'nın Sina Dağı'nda Tanrı'yla buluşmaya gittiğinde kardeşi Harun da dahil geride kalanların yeni dinlerini ve Tanrılarını terk ettiklerini, Musa'nın yokluğundan hareketle eski dinlerine, puta tapıcılığa döndüklerini, bu amaçla altından bir buzağı yaptıkları ve buna taptıkları, Tanrı'yla buluşmalarından döndü-

günde Musa'nın bu durumla karşılaştığı ve bundan dolayı da Tanrı tarafından cezalandırıldığı, cezalandırılmasının da, "Vaad edilen toprakları göreceksin, ama oraya gidemeyeceksin" biçiminde olduğunu da yine Tevrat kaydeder. Sonrasında gerçekleşenler de Tevrat'ta geçen bu yaklaşım temelinde olur. Musa Peygamber kendisiyle birlikte hareket eden grubu Eriha Nehri'nin kenarına getirir ve burada durdurur. Onlara Eriha Nehrinin öte yakasını vaad edilen topraklar olarak gösterir. Onlara kendisinin vaad edilen topraklara gelemeyeceğini, topluluğun inançsızlığından dolayı Tanrı tarafından cezalandırıldığını, nehrin bu yakasında kalacağını, Tanrı'nın verdiği cezayı çekeceğini, onların gidip 'Tanrı'nın seçilmiş kavim' olarak kendilerine Tanrı tarafından vaad edilen topraklara yerleşmelerini, o topraklar üzerinde yaşayanları sökülüp atmalarını, Mısır'ı unutmadan birlik içinde yaşamalarını vb. söyler ve Eriha Nehri'nin öte yakasında ölüme yatar.

Tevrat'ın 'vaad edilen topraklar' olarak işaret ettiği Kudüs ve çevresi merkez olmak üzere günümüzde İsrail ve Filistin'in olduğu alandır. Yeşu komutasındaki Yahudi topluluğu nehrin öte yakasına geçerek orada yaşayan insanları sökülüp atar ve vaad edilen toprakları yurt haline getirirler ve o topraklar üzerinde devletler kurarlar. Asur sürgünlüğüne kadar da burada yaşarlar. Asur, ardından Babil, Roma sürgünlerini yaşayan devletsizleşen ve dünyaya dağılan Yahu-

di toplumunun hafızasında Tanrı'nın kendilerine verdiği ve uzun süre üzerinde yaşadıkları vaad edilen topraklara dönme her zaman canlı bir imge olarak varlığını korumuştur. Kurulan İsrail Devleti bu hayalin gerçekleşmesi olmuştur. Bu da Filistin halkının Yahudi toplumunun tarih boyunca yaşadığı akıbeti uğrama pahasına gerçekleştirmiştir. "Vaad edilen topraklar" üzerinde savaş süren ve paylaşamayan topraklardır. 3000 yıldır süren kanlı boğazlaşma çözümsüzlüğüyle beraber devam etmektedir.

Vaad edilen topraklar farklı biçimlerde de tartışma konusu olmuştur. Dünyaya dağılan Yahudi toplumunun Siyonist kanadı vaad edilen toprakları Nil'den Fırat'a kadar olan topraklar olarak tanımlamıştır. Siyonist kongresinde yapılan değerlendirme ve alınan karar da bu yönlü olmuştur. Şüphesiz bu tanımlamanın Tevrat'ta vaad edilen topraklarla bir bağı, ilişkisi yoktur. Gerçekleşebilme durumu olmamasına rağmen, böyle bir planın gündemleşmesi demek, onmilyonlarca insanın ölmesi demektir. Dolayısıyla bunun gerçekleşmesi gibi bir şansı yoktur. Ancak İsrail'in değişik kişiler adına Kürdistan'da, GAP'ta geniş topraklar satın alması, 'vaad edilen toprakların Nil'den Fırat'a kadar' olduğu iddiasını bir kez daha gündemleştirmiş, İsrail'in Kürdistan'da toprak alması da bunun işareti olarak değerlendirilmiştir. Bu kurgu da, İsrail Devleti'nin Filistinlilerden para ile alınan topraklar üzerinde kurulmasına dayandırılmakta-

dır. Her halükarda bu niyet, yaklaşım ve değerlendirmeler tehlikelidir.

Vaad edilen toprakların Nil'den Fırat'a kadar olan toprakları ifade etmesinin, Tevrat'taki tanımla bir bağı yoktur. Bu sonradan geliştirilen suni bir tanımdır. Yahudi şövenistleri tarafından dile getirilmiştir. Reel duruma uymaz ve gerçekleşme şansı da yoktur. Yeniden bunun tartışılmış olması ve özellikle de anti-semitikler tarafından gündeme getirilmesi de anlamlıdır. Bölge halklarının -Nil'den Fırat'a kadar yaşayan halklar- dinsel kimliklerinden hareketle Yahudi toplumuna ve Tevrat'a karşı kıskırtma amaçlı olduğu da değerlendirilmektedir. İsrail'in geniş ve verimli topraklar satın alması böylesi bir değerlendirmeye zemin yaratmıştır. Bunlar dikkat edilmesi gereken tehlikeli şeylerdir. (Bkz. Yahudilik)

Vaha: Çöllerde çoğu kez yüze çıkan yer altı sularının yarattığı ve önemi suyun niceliğine bağlı olarak değişen tarım veya yerleşim bölgeleri için yapılan isimlendirme. Bütün ve geniş çöllük alanlarda yer altı suları nadiren yeryüzüne çıkarlar. Suyun çok sınırlı olduğu çöllerde, yeterli suyun yeryüzüne çıktığı yerler tarıma açılmak kadar, yerleşime de açılmışlardır.

Geçmişte vahaların önemi çok daha fazlaydı. Ticaret kervanlarının çölü aşmalarında su ihtiyaçlarının karşılandığı, konakladıkları tek yer vahalardı. Vahalar olmadan kervanlarla yapılan ticaretin çöl aşırı yapıl-

ması mümkün olmazdı. Ticareti denetimlerinde bulunduranlar bu öneminden dolayı vahaları denetim altında bulundurmak isterlerdi. Vahaların savaşılarla gerekçe yapıldığı da tarihen sabittir. Hz. Muhammed'in Bedir Kuyuları'nın başında yaptığı Bedir Savaşı da böyle bir savaştır. Çöllerdeki tek yol güzergâhları vahalar üzerinden geçerlerdi. Mecazi anlamda çölü cehenneme benzetenler, buna karşılık olarak da vahayı cennete benzetirler. Günümüzde ticari anlamda fazla rolü kalmamış olsa da, çöle sahip ülkelerde vahalar en önemli toprak parçalarıdır. Yerleşime açıldıkları gibi, tarıma da konu olmaktadır.

Vahiy: Peygamberlere gelen tanrısal haber, emir, kanundur. Bir düşünce ya da buyruğun Tanrı tarafından elçisine ilham edilmesi; Tanrının yüksek öneme haiz mesajlarını kendi varoluşu, sıfatları, iradesi vb. ile ilgili temel bilgileri Peygamberi aracılığıyla insanlığa iletme yoludur.

Vahiy, İslam Dini'nde, Kur'an'ın bildirdiğine göre, 'Oku' anlamına gelen 'ıqra' ifadesiyle başlamış, Kur'an tamamlanınca da son bulmuştur. İslam inancına göre, bilimin konusu dışında kalan, yalnızca inanç alanına giren vahyin niteliği, sadece onu yaşayan peygamberler tarafından bilinir. Tanrı ile peygamberi arasındaki bu olay hakkında öteki insanların bilebildikleri şeyler, vahyin geliş esnasında peygamberde gözlenen dış belirtilerle, peygamberin vahiyle il-

gili açıklamalarından ibarettir. Kısa-
ca vahiy; Tanrı ile insanlar arasında
melekler aracılığıyla kurulan ve Tan-
rı'nın buyruk ve yasalarını içeren
Tanrısal tebliğdir.

Vakıf: Belli bir amaç ve hizmeti
yürütmek amacıyla kurulan dernek
benzeri kurum. Kişi adına kurula-
bildiği gibi, belli bir amaç ve hedefle
farklı kişiler tarafından bir kurum
olarak da kurulabilir. Kişinin düşün-
ce ve inancını yaşarken ve yaşamın-
dan sonra da yaşatmak amacıyla ku-
rulurlar. Giderleri ve gelir kaynakla-
rı, adına kurulan kişinin bıraktığı
akarla gerçekleştirilir ki bu akara da
vakıf denmektedir. Vakıf, gelecekte
de yapılması için belli şartlarla ve
resmî bir yolla ayrılarak bir kimse ta-
rafından bırakılan mülk veya para
demektir.

Varlıkbilim: Yunanca varlık an-
lamındaki ontos ile bilgi anlamında-
ki logos kelimelerinin bileşiminden
hareketle (ontology-ontoloji) oluştu-
rulmuştur. İlk kez Aristoteles tarafın-
dan kullanılmıştır. Aristoteles Varlık-
bilimi (onyoloji) ilk felsefe olarak
"var olanların özü üzerine bilim" an-
lamında kullanmıştır, Aristo'dan son-
raki Antik Çağ Yunan felsefecileri de
aynı anlamda kullanmışlardır.

Varlıkbilime yüklenen anlam;
"varolanı varolduğu gibi, başka her
tür türlü belirlenimi dışlayarak incele-
meye" biçimindedir. Kavramı ta-
mamlayan ikinci kısım olan bilim de,
bu yaklaşımın bir bilim olarak değer-

lendirildiğini göstermektedir. 17.
yüzyıldan sonra kavram yeniden tar-
tışılmaya başlanmıştır. 'Kant, Schel-
ling ve Hegel gibi Alman idealistleri
kavrama, varlıkbilime karşı çıkmış'
yerine Kant 'deneyüstü felsefeyi',
Schelling 'aşkın düşünceliliği, Hegel
de 'mantık'ı önermiştir. Buna karşı
savunanlar da olmuştur. Husserl,
Heidegger, Hartmann bunlardan ba-
zılarıdır.

Varoluşçuluk: J. P. Sartre, K.
Jaspers, M. Heidegger ve G. Marcel
gibi düşünürler tarafından savunul-
muş olan felsefe akımı. İnsanın var-
oluşuyla doğal nesnelere özgü varlık
türü arasındaki karşıtlığı büyük bir
güçle vurgulayan iradesi ve bilinci o-
lan insanların, irade ve bilinçten yok-
sun nesneler dünyasına fırlatılmış
olduğunu öne süren felsefe okulu.

Varoluşçuluk, varoluşu hep tikel
ve bireysel, yani benim, senin veya
onun varoluşu olduğunu öne sürer.
Bundan dolayı, o insanı mutlak ya da
sonsuz bir tözün varlık kazanması
olarak gören her tür öğretiyeye, gerçek-
liğin Tin, Akıl, Geist, Bilinç İde ya
da Ruh olarak varolduğunu öne sü-
ren idealizmlere karşıdır. Varoluşun
öncelikle bir varlık problemi, varolu-
şun kendi varlık tarzıyla ilgili bir
problem olduğunu dile getirir ve bu
çerçevede bilimci, nesnel ve analitik
yaklaşım karşı çıkan Varoluşçuluk,
varoluşun zamansal yapısına ilişkin
analiz yoluyla, Varlık'ın genel anla-
mıyla ilgili ontoloji üzerinde yoğun-
laşır. Bu çerçevede Varoluşçuluk,

epistemolojik açıdan dünyanın insanın ilgi ve eylemlerinin etkisi ya da müdahalesinden bağımsız, bütünüyle ve mutlak olarak nesnel bir tasvirin olabileceğini yadsır. Dünyanın varoluşundan kuşku duymaz, ama dünyayı da mutlaka insanla olan ilişkisi içinde betimlenmeyi veya araştırması esas alır.

Varoluşçu felsefe, geleneksel felsefedeki bazı akımların öne sürdükleri gibi, özün varoluştan önce değil, varoluşun özden önce geldiğini öne sürer. İnsanın önce varolduğunu, daha sonra kendisini tanımlayıp, özünü yarattığını dile getirir. Yani, Varoluşçuluğa göre insanların, insan diye nitelenebilmeleri için, kendisine uymak durumunda oldukları sabit ve değişmez bir öz yoktur. İnsan bilinci, fiziki nesnelerin varlık tarzından bütünüyle farklı bir varlık tarzına sahiptir. O sadece bir şey (beden) olarak varolmaz, fakat aynı zamanda hiçbir şey, yani bir bilinç ve boşluk olarak varolur. Bilinci onun her ne ya da kim olacaksa, onu seçebilmesinin önkoşuludur. Bu bağlamda, insanın kendisine yabancı bir dünyaya fırlatılmış bulunduğunu, kendisini nasıl oluşturursa öyle olacağını; varoluşunu kendisinin belirleyeceğini öne sürer. Determinizm-zorunlulukçuluğa karşı çıkan varoluşçuluk, bireylerin mutlak bir irade özgürlüğüne sahip bulunduğunu, insanın özgürlüğe mahkum olduğunu ve tümüyle olduklarından farklı biri olabileceklerini dile getirir. Yani kendi varoluşunu kendi bilinci ve istenciyle kendisinin

varedebileceğini savunur. Varoluşçuluk, nesneden yola çıkan ve nesnel doğrulara ulaşmaya çalışan görüşlere karşı, öznenen hareket eder ve öznel hakikatlerin önemini vurgular. *"Felsefenin, varlık ve tümeller gibi konularla uğraşıp, nesnelliği araması yerine, korkuyu, yabancılaşmayı, hiçlik duygusunu, insanlık halini ele alıp, öznellığe yönelmesi gerektiğini; hakikatin tümüyle öznel olup, hiçbir soyutlamanın bireysel varoluşun gerçekliğini kavrayamayacağını ve ifade edemeyeceğini söyler."*

Varoluşçuluk evrenin akılla anlaşılabilen bir gelişme doğrultusu olmadığını, özü itibarıyla saçma ve anlamsız olduğunu, evrenin rasyonel bir tarafı bulunmadığını, evrene anlamın insan tarafından verildiğini öne sürer.

Varsayım: Avrupa dillerinin hepsi hepsinde karşılığı; hipotezdir (hypothesis). Anlamı; henüz kanıtlanmamış, geçici olarak benimsenen önermedir. Deneyle henüz yeter derecede doğrulanmamış olan düşünce, önermedir. Önerme deneyle doğrulanmazsa geçiciliği sona erer, önerme olmaktan çıkar, ancak deneyle doğrulandığı zaman da, varsayım ve önerme olmaktan çıkar gerçeğe dönüşür ve kalıcı hale gelir. Olan artık bir önerme değil, bir teoridir, yani hipotez'den çıkıp tez haline gelir.

Veciz/vecize: Kısa, vurgusu güçlü, anlatımı etkili söz için kullanılır. Önder APO'nun veciz olarak

değerlendirilebilecek söylemleri çoktur. *"Tarih günümüzde, biz tarihin başlangıcında gizliyiz", "Sosyalizmden kuşku duymak, insandan ve onun geleceğinden kuşku duymaktır", "Burada yargılanan an değil tarih, birey değil toplumdur", "Toplumsal gerçeklikler inşa edilen gerçekliklerdir"* bunlardan bazılarıdır. Önder APO'nun Savunmaları'nda hayati ve hakikati kavratıcı nitelikte benzer veciz sözleri çoktur. (Bkz. Aforizma)

Vehamet: Kuruntu anlamındadır. Kökünü vehimden alır. Şüpheler ve kurgular üzerinden hareket eder. Bireylerde psikolojik durumlarının bir yansıması olarak ortaya çıkar. Olmamış olay ve olguları da şüpheden hareket ederek kuruntu haline getirir ve kendisine karşıymış gibi algılar. Bireyde yaşanan yanı psikolojide hastalık olarak da tanımlanır.

Veliaht: Hükümdarın ailesinden gelen, olası hükümdarın ölümü veya tahttan çekilmesi durumunda yerine geçmeye hazırlanan hükümdar, kral, sultan vb. adayı.

Devletçi uygarlığın topluma yansıttığı, devletin sürekliliğidir. Bu Tanrı'nın iradesiyle gerçekleşen bir durumdur. Kral, sultan ya da aynı anlama gelen hükümdar Tanrı'nın yer-yüzündeki temsilcisi, gölgesi olarak devletin sürekliliğini temsil etmekle yükümlüdür. Bir an bile boşluğun olmaması gerekir. Birincisi bu anlamda, yani devletin sürekliliğini sağla-

mak anlamında hükümdarın yedeği olarak veliaht her zaman elde hazır tutulur. İkincisi ve gerçek olan da; iktidar boşluğunun doğmaması, iktidarın hanedan ya da ailenin elinden çıkmaması, başkalarının boşluktan yararlanarak iktidara el koymalarını engellemeye yöneliktir. Veliahdın niteliği, vasfı, karakteri, yaşı, yeterliliği fazla önemli değildir. Yaşını doldurmamış veliahtların iktidara getirilmelerine, kral, sultan, melik vb. yapılar örneklerine tarihte çokça rastlanır. Önemli olan Tanrı adına devletin bir temsilcisinin olmasıdır. Yoksa hiyerarşik devletçi yapılanmalar-daki kurumlar bir veliaht olmadan da devletin işlerini kusursuz yürütürler. Onlar açısından veliahdın kim olduğu da önemli değildir. İktidar boşluğundan kastedilen; diğer siyasal yapı veya kişilerin devletin kurumlarını ele geçirebilecekleridir.

Versiyon: Değişik, farklı biçim. Aynı malın değişik biçimde üretilmesi, aynı düşüncenin farklı biçimde sunulmasıdır.

Vidhan: Dini gibi görünse de, ahlakla bağlantılı bir kavramdır. Kişinin herhangi bir kural ve yasanın zorlamasına dayanmadan kendi inanç ve değer yargıları temelinde karar vermesi, hareket etmesini sağlayan güçtür. Kişiyi herhangi bir kâr-zarar hesabına girmeden, kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kendi ahlak değerleri temelinde dolaysız ve kendiliğinden yargılama

Vulger

yapmasını sağlayan güçtür. Şüphesiz kişinin bağlı olduğu ve vicdanının yapıp-yapmamasını emreden ahlaki değerler de toplumsal kaynaklı olan değerlerdir. Vicdan toplumun ahlak değerleri temelinde hareket etmeyi bireye sağlatan güçtür.

Virüs: Bulaşıcı hastalıklara yol açan mikrop. Koşulları oluştuğunda üreyen ve hızla çoğalarak yayılan virüs, bedenin güçsüz ve zayıf düşmesine ve ortadan kalkmasına neden olur. Toplum yararına olmayan bazı düşünceler de virüs gibi toplumda gelişip yayılarak olumsuz sonuçlara yol açar. Milliyetçilik, cinsiyetçilik, dincilik vb. toplumsal hastalıklar buna örnek olarak gösterilebilirler.

V

Vulger: Latince bir deyin olan Vulger kaba, bayağı, sıradan olan anlamındadır. Kullanıldığı felsefe akımını da aynı nitelik ve sıfatla değerlendirmek için kullanılmaktadır. 'Vulger materyalist' deyişi, 'kaba materyalist' anlamındadır.

W-w

Weber Max (1864-1920): Weber bir toplumbilimcidir. Düşünceleriyle dönemini etkileyen kişilerden biridir. Yetersizliklerine rağmen düşünceleri halen de etkilerini korumaktadırlar. Sosyolojinin ya da toplumbiliminin gelişmesinde ve sistemli hale gelmesinde önemli bir rolü vardır. Max Weber'e göre toplumbilim; toplumsal eylemi anlamaya, oluş biçimi ve sonuçları bakımından nedensel olarak açıklamaya çalışan bir bilimdir. *"Eylemleri yalnızca pratik biçimde anlamak iyi değildir. Onları aynı zamanda nedenleri açısından da anlamak gerekir. Ancak bu şekilde bir anlayış açıklayıcı nitelik taşıyabilir."* Toplumsal eylemleri açıklarken nedenler açısından almak gerektiğini söyleyen Weber, nesnel hareket edilmesi gerektiğini savunur ve tavsiye eder ve aynı yaklaşımını bilimi değerlendirmeye ölçüsü olarak da verir. Weber'e göre bilim akılcılaştırmanın bir parçası olmakta ve iki nitelik göster-

mektedir. Birincisi; toplumsal gerçekler zaman içinde sürekli değiştiklerinden tamamlanmamıştır. İkinci niteliği ise bilim nesneldir, değerlerle değil gerçeklerle uğraşmalıdır.

Westphalia Antlaşması: Avrupa tarihinin önemli antlaşmalarından biridir. Ulus-devletlerin gelişmesinde ve Avrupa'da yaygınlık kazanmasında önemli bir rol oynamıştır. Din Savışları'nı sona erdiren ve ulus-devletin gelişmesinin temellerini atan bu antlaşma 1649 yılında gerçekleşmiştir. Avusturya'nın Avrupa üzerindeki imparatorluk hülyalarına İngiltere'nin Prusya Almanya'sını destekleyerek engel olduğunu belirten Önder APO, bu antlaşmanın yarattığı bir sonuç olarak ulus-devletlerin Avrupa çapında yaygınlaşmaya başladığını belirtmektedir.

Ulus-devlet Avrupa'sı bu antlaşmayla kraliyet Avrupa'sına karşı önemli ve ilk zaferini kazanmıştır.

Y-y

Yabancılaşma: İnsanın çevresinden, işinden, emeğinin ürününden ya da benliğinden uzaklaşma ya da ayrılma duygusunu dile getirir, bir şeyin özünden ve hakikatinden uzaklaşılması anlamına gelir. Hakikat çarpıtıldığı oranda öze yabancılık gelişir. Bir tür tanınmazlık halidir. İnsanın doğasından, benliğinden, toplumundan, kimliğinden, tarihinden, emeğinden kopması, uzaklaşması halidir. Yabancılaşma ideolojik-felsefik içerikli bir kavram olup, bir kurum olarak da değerlendirilmektedir.

Psikiyatride, normalden sapma olarak değerlendirilirken, modern psikoloji ve sosyolojide, kişinin kendisine, içinde yaşadığı topluma, doğaya ve başka insanlara karşı duyduğu yabancılık hissine işaret eder. Felsefede ise, şeylerin, nesnelerin bilinç için yabancı, uzak ve ilgisiz görünmesi, daha önceden ilgi duyulan şeylere, dostluk ilişkisi içinde bulunan insanlara karşı kayıtsız kalma, ilgi

duymama, hatta bıkkınlık ya da tiksinti duyma biçiminde ele alınır. Hegel, yabancılaşmayı "saltık" aracılığıyla kavranmamış insan yaşamının kolaylıkla doğaya yabancılaşacağını vurgulamak üzere kullanır. Karl Marx ise yabancılaşmayı, insansal ürünlerin insanı boyunduruğu altına alan karşıt güçler haline gelmeleri ve bunun sonucu olarak da insanı insan olmayana dönüştürmeleri süreci olarak tanımlar. Ekonomik ilişkiler ortamında yabancılaşmanın makineli üretime geçişle birlikte başladığı da değerlendirilmektedir. Manifaktörel üretimden önce bir metanın üretimi baştan sona bir emek işçisi tarafından yaratılırdı. Üretilen teknik anlamdaki hemen her meta üreticisiyle yakın bir bağ içerisinde olur, onun adıyla tanınırdı. Makineli üretimden sonra aynı metanın üretimindeki işbölümüyle birlikte, üretilen hiçbir metanın bir üreticisi, yaratıcısı kalmamıştır. Aynı metaya birden fazla

üreticinin emeği geçmiş olur ve metanın kimliksizliği kadar, üretici emekçinin de ürettiklerine yabancılaşması yaşanır. Önder APO Ortadoğu Savunmasında çok yalın bir dille hakikat ve yabancılaşma gerçeğini özetlemiştir. Ekonomideki bu yabancılaşma sadece ekonomik alanda kalmaz, esas yansımaları toplumda, insan ilişkilerinde bulur. Yabancılaşma konusunda Önder APO aşağıdaki değerlendirmeleri yapmaktadır:

"Sınıflı ve devletli toplum sistemi olarak uygar toplum hem içinde hem dışında tahakküme uğradığı ve yarıldığı için anlam ve hakikat olarak da parçalanır. Mitolojik ve dinsel anlatıma tahakküm karıştığından hakikat yabancılaşır. Yabancılaşma uygar toplumun özüne, varlığına ilishkindir. Sadece söylemle dayanmaz. Tahakküm örgütlenmeleri içerdikleri anlamları, hakikat olarak sunduklarında toplumsal yaşam paradigmaları köklü değişimler geçirir. Toplumda çelişkili yaşam biçimleri ve ona yön veren paradigma biçimleri oluşur. Yabancılaşma hakikati kemirerek, yontarak, eriterek yaşanır. Yabancılaşmanın hakikat olarak değeri çarpıtılma, bastırılma ve karartmaların kabulü için girişilen çabaların sonucu sürekli azalır. Savaşılacak bir hakikati kalmadığında yabancılaşma anlamsız bir yapılar yığını haline gelir. Toplum için sadece bir yüküdür. Bir nevi toplumsal hastalıktır. Tutuculuk, softalık, faşizm biçiminde patolojik adlarla anılır. Yabancılaşma hastalığı halindeki toplumsal gerçeklik olarak

artık anlamsızdır. Anlam yitimi en tehlikeli toplum haline yansıtır.

Bir toplumun öz ahlak ve politik dokusu gelişmemiş veya kötürümleştirilmiş, saptırılmış ve felç edilmiş halde ise, o toplumun sermaye, iktidar ve devlet olarak çeşitli tekellerin işgalini ve sömürgeciliğini yaşadığını söylemek mümkündür. Fakat bu biçimde varlık sürdürmek, varoluşuna karşı öz-ihanet ve yabancılaşmadır; sürü, eşya ve mal-mülk olarak tekellerin egemenliğinde var olmaktır. Toplum bu durumda öz doğasını yitirmiş, doğal toplum yeteneklerini ya kaybetmiş, ya dumura (kadük) uğratmıştır."

Yahudilik: Tek tanrılı dinlerin ilkidir. Musa Peygamber tarafından geliştirilmiştir. Bu yüzden Musevilik olarak da isimlendirilir. İbrahim Peygamber'in soyundan geldikleri, Tevhit dinini ilk kez mitolojiden kopardıkları, sistemli hale getirdikleri, yasa ve kurallarını koydukları, sonraki tek tanrılı dinlerin gelişmesinde de ön açıcı ve yol gösterici bir rol oynadıkları söylenebilir. Yahudilik ırki ve kavmi esaslara dayanan bir dini inançtır. Yahudi toplumuna hitap eder, Tanrı'yı özelleştirir. Kutsal kitabı Tevrat'tır. Tevrat'a Ahdi Atik, Kitabı Mukaddes de denir. Tevrat değişik bölümlerden oluşur. İlk beş bölümün Musa Peygamber zamanında yazıldığı, diğer kısımlarının da değişik zamanlarda ve şahsiyetler tarafından yazıldığı iddia edilir. Tevrat'ın derlenip-toparlanması, yazılı hale

getirilmesi M.Ö. 700'lü yıllardan sonraya dayanır. Mısır'dan çıkış 1300-1250 olarak değerlendirilecek olursa, Tevrat'ın yaklaşık 600 yıllık sözlü aktarımlardan sonra derlendiği görülüyor. Tevrat'ın ilk kez Hezekiel'in iktidarı-peygamberliği döneminde derlenmiştir. Önemli bazı bölümlerinin sonradan, Mezopotamya sürgününden sonra yazıldığı, bu alandaki dinsel yapılanmalardan (Zerdüştilikten) etkilendiği de iddialar arasındadır. Buna örnek olarak da Neşideler Neşidesi, İşaya vb. bölümleri gösterilmektedir. Tek tanrılı dine yönelmede de, Musa'nın Mısır'da Akhenaton (Eknaton) tarafından geliştirilmek istenen tek tanrılı dinden etkilendiği iddialar arasında olmak kadar, bir gerçeği de yansıtmaktadır.

Bir kültürün başka kültürlerden etkileneceği kaçınılmaz bir durum değildir. Daha doğrusu tarih *'Bir ana nehrin akışı'* gibi ve *'evrensel-tikel'* ilişkisi ve bağı temelinde ele alınırsa, kültürlerin birbirlerinden etkileneceklerinin kaçınılmaz olduğu da görülür. Tarihin bütünlük oluşturan gerçeği de bu temelde oluşmaktadır. *'Ne evrenselden kopuk bir tikel tarih anlayışı, ne de tikelden kopuk bir evrensel tarih anlayışı'* doğru değildir. Yahudi Dini ve kültürü de bu anlamda kendisinden önceki uygarlıklardan etkilenecektir. Tevrat'ın incelenmesi bu sonucunu verir. Yahudi Dini ve kültürünün etkilendiği uygarlıklara ilişkin olarak Önder APO şunları belirtmektedir:

"Yahudi kültürünün oluşumunda ilk başlarda tarihsel iki büyük kültü-

*rün, Sümer ve Mısır kültürünün derin izleri vardır. Ahdi Atık, Tevrat İbrani kabilesinin bu iki kültürden özümse-
diklerinin kabile dilinde ve vicdanındaki yansımasıdır. Yansıma çok açıktır. Bu iki kültürün ilk versiyonlarından-
dandır. Adem-Havva hikâyelerinden tutalım, dünyanın yedi günde yaratıl-
masına kadar, Allah kavramından tutalım peygamber kavramına kadar böyledir. Unutmayalım, Hz. Nuh Tufanı bir Sümer efsanesidir. Eyüp, İdris peygamber efsaneleri de hakeza! Tek tanrılı din kavramı ilk defa Mısır'da Firavun Eknaton döneminde büyük reform olarak denenmek istenmiştir."*

Yahudi kültürü, diğer kültürlerden etkilendiği kadar, etkilemiştir de. Yahudi kültürü olmadan bugünkü uygarlıktan bahsetmek mümkün olmazdı. Diğer tek tanrılı dinler başta olmak üzere 'uygarlığı' etkilemesi hakkında da Önder APO şunları belirtmektedir: *"Açık ki, Hristiyanlık ve İslam, İbrani Musevi dininin daha çok Greko-Romen ve Arap toplumlarının ihtiyacına göre uyarlanmış iki mezhebi durumundadır. Aynı kaynaktan beslendikleri açıktır. Bu iki mezhebin Musevilikle ilişkisi Museviliğin derin kabilevi özelliğinden ileri gelmektedir. Musevilik ilk başlarda İbrani kabile topluluğunun, ortaçağların başlarından itibaren (diaspora ile birlikte) Yahudi kavminin milli dini olarak şekillenmiştir. Daha doğrusu, karşımızda net bir özdeşlik vardır: İbrani kabilesi = İbrani dini = İbrani veya Yahudi kavmi. Baştan iti-*

baren Yahudi ideolojisi dinsel bir içerikte, o da tamamen kabilevi ve kavmi niteliktedir. İslam ve Hristiyanlık ise, Yahudilikle köklü ilişki ve çelişkileri bulunan yakın kavim topluluklarının maddi ve manevi kültürel ihtiyaçlarına göre inşa edilmiştir. Dolayısıyla hem çok etkilenmişler, hem de sık sık çatışma durumlarında kalmışlardır."

Yahudilik bir kavim dini olarak gelişir. Tanrı'nın hitabı Yahudi toplumudur. Yahudi toplumu Tanrı tarafından seçilmiştir, ayrıcalıklıdır. Tevrat'ın hitabı da evrensel olana değil, özgün ve özel olanadır. Ancak buna rağmen On Emir gibi evrensel değerler içeren hükümler de geliştirmiştir. İbrani-Yahudi ulusu bu anlamda denebilir ki, dini temelde yaratılmıştır. Musa Peygamber için 'ulus yaratan peygamber' denmesi bundandır. Musa Peygamber'in gerçekleştirdiği devrimsel girişim, firavun otoritesini temsil eden kültüre karşı, benzer iz üzerindeki yarı-köle, ama kurtulmayı amaç edinen Hz. İbrahim geleneğindeki toplulukların direniş kültürüdür. Bunun toplamı Kitab-ı Mukaddes geleneğini oluşturmaktadır. Tanrı-krallar olarak simgelenen Nemrut ve Firavunlara karşı kendini yeni bir kültür olarak oluşturan uzun soluklu bu gelenek, Babil ve Asur despotizminden kaçmış, kendilerine yaşam alanı olarak düşündükleri Mısır'dan da umduklarını bulamamıştır.

Diaspora, yani dünyaya dağılma denebilir ki, Yahudi toplumunun yaşadıklarıyla literatüre girmiştir. Milat

öncesi önce Asurlular, sonra Babilliler, ardında da Romalılar tarafından diasporada yaşamaya zorlanmış, ağır baskı ve katliamlara maruz kalmışlardır. Her ne kadar Babil sürgünlüğünden sonra Yahudi toplumu birlik oluşturmuş ise de, Roma İmparatorluğu tarafından sürgüne uğramalarıyla birlikte bu birlikleri bir kez daha dağıtılmıştır. Bu baskı, katliam ve soykırımlar Yahudi toplumunda 'dönme' olarak da ifade edilebilecek bir yaklaşım geliştirmiştir. Sebatay Sevi tarafından geliştirilen ve Sebataycılık olarak tanımlanan bu yaklaşıma göre, içten Yahudi kültür ve ahlakına göre yaşamak, ama bulundukları alanlarda da din değiştirmiş, yaşadıkları yerin dinini benimsemiş gibi bir görüntü kendilerine vererek yaşamaktır. Hem o topluma dahil olmak, yaşamlarını garantiye almak, ekonomik ilişkilerini sürdürülebilmek ve hem de içten içe kendi dinini yaşamak Sebataycılığın esasını oluşturmuştur.

Yahudi toplumu sürgün edildikleri alana göre isim almışlardır: Batı'ya sürgün edilenlere İbranicede Batı Yahudileri (İspanya ve Portekiz'deki Yahudiler) anlamında 'Seferat'; Doğu'ya sürülenlere İbranicede Doğu Yahudileri (Rusya, Doğu Avrupa ve Almanya Yahudileri) anlamına gelmek üzere 'Aşkenazi (Eşkenazi)' denilmektedir. Ortadoğu'da kalan, Kuzey Afrika'ya sürgün edilenlere de 'Mizrahim Yahudileri' denir.

Harran'dan Kenan diyarına göç, buradan Mısır'a yönelik, Mısır'da

kaçtıkları baskılarla yeniden karşılaşma ve Mısır'dan da çıkış, kendi dinlerini yaratmaları, 'Vaad edilmiş topraklar'a yönelmeleri, devletleşmeleri, işgale uğramaları, Asur, Babil ve Roma tarafından diasporaya uğramaları, dünyaya dağılmaları, dini farklılıklarından dolayı gettolara sıkıştırılmaları, İspanya'dan kovulmaları, bir kez daha dünyaya dağıtılmaları, İngiltere, Hollanda ve Osmanlı İmparatorluğu'na sığınmaları, devletler üzerinde etkili olmaları, pogromlara uğramaları ve son olarak da Hitler Almanya'sının soykırımına maruz kalmaları uzun Yahudi tarihinin kısa ana başlıkları olarak ifade edilebilir. Günümüzde ise bölge halklarıyla yaşadıkları çelişkiler, küçük bir devlet olma, ama dünyayı yönetmeye kalkmaları, ideolojik, bilimsel ve maddi olarak dünyanın en önemli güçlerinden biri, belki de en önemlisi olmaları, 'uygarlığın' en önemli kültürü olmaları Yahudi tarihinin tamamlayan özellikleridir.

Şüphesiz Yahudi toplumu, Yahudi Dini ya da Yahudilik çok uzun ve kapsamlı tarih ve değerlendirmeleri gerekli kılar. Uzun ve 'uygarlığın' süzülün tarihidir. Din, bilim, felsefe vb. insan zihniyetinin oluşmasında çok önemli bir rolleri vardır ve bu, bugün de devam etmektedir. Üst paragrafta belirttiklerimiz uzun Yahudi tarihinin kısa başlıkları olabilir. Yahudiliğin tarihsel ve toplumsal çözümlemesini Önder APO Demokratik Uygarlık Manifestosu ve Özgürlük Sosyolojisi adlı eserlerinde kapsamlı olarak ele

alıp çözümlemiştir. Önder APO'dan alacağımız kısa pasajlar Yahudi toplumunu, özelliklerini ve yaşadıklarını ve ne yapmaları gerektiğini de izah etmektedir.

"Yahudilik ideolojik olarak etnik ve dini özelliğin iç içe geçtiği tarihsel-toplum kimliklerinin belki de ilk örneklerindendir. Hz. İbrahim'den günümüze kadar bu özelliğini korumaktadır. 'Seçilmiş kavim' inancı da eklenince, kendilerini tüm toplumların üstünde görmeleri ideolojilerinin üçüncü önemli özelliği olarak belirlemektedir. Tarih boyunca bu üstünlük anlayışı kendilerini diğer -öteki toplumlarla karşı karşıya getirme potansiyelini hep taşımış ve çoğunlukla soykırıma dek varan çatışmalara da yol açmıştır. Yahudilik bu çelişkiyle bağlantılı gelişen bir ideolojik toplum özelliğini hep korumuştur. Yahudilikte büyük önem taşıyan manevi unsur olarak dinin stratejik rolüyle maddi unsur olarak paranın stratejik rolü, kurtuluş amacıyla birleşen vazgeçilmez iki ana kaynak oluyorlar. Neden Yahudi'de para ve din-mana egemenliği sorusuna yanıt ararsak, cevap bellidir: Başka çareleri yoktur. Yaşam tarzları sürekli direnmeyi gerektiriyor. Yok olmamak ve üstün kalitede (Çünkü tanrının seçkin kulları olduklarına inanıyorlar) yaşamak için bu şarttır. Direniş ise, kurtuluş stratejileri (ideolojik öncülük) ve maddi stratejik olanak olarak para (maddi öncü) olmadan, sürdürülmesi zor bir sanattır. Bunun için ya çölde (Araplar gibi) ya dağ-

da(Kürtler gibi) olacaksınız. Yahudi-lerde ikisi de yoktur. Geriye ideolojik ve maddi olanak kalıyor.

(...)

"Açık ki, Yahudilik her iki moder-nite dünyası açısından da önemlidir. Tarihin önemli kısımlarında ve günümüzde bu önemlerini korumuşlardır. Buna rağmen, Yahudi sorunu tarihte olduğu gibi günümüzde de varlığını korumaktadır. Başta da belirttiğim gibi, Yahudiliğe tanrının seçkin topluluğu olarak bakmak da, günah keçileri olarak görüp değerlendirmek de, çokça örneği görüldüğü gibi, vahim yanlışlıklara ve oluşumlara yol açar. Öneme binaen konuya taslak düzeyinde eğilme gereği duymam bu nedenledir. Hem yerel hem küresel çözümlemeler, Yahudi gerçekliği göz önüne getirilmeden, yeterince doğru ve sonuç verici olamazlar.

"Konuyu bağlarken, K. Marks'ın bir sözünü tekrarlamak isterim: Marks, "Proletarya kendini kurtarmak istiyorsa, bu işin dünyayı kurtarmadan gerçekleştiremeyeceğini bilerek hareket etmelidir" demişti. Ben de diyorum ki, Yahudilik eğer kendini kurtarmak istiyorsa, bunun dünyayı kurtarmadan gerçekleştiremeyeceğini bilerek, stratejik olan ideolojik ve maddi gücünü bu temelde kullanmalıdır. Demokratik modernite bu temelin başında gelmektedir." (Bkz. Vaad Edilen Topraklar)

Yargı: 'Hukuk kurallarının bağımsız ve tarafsız mahkemelerce belli bir olaya uygulanmasına denir'

dense de, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme, yargı kurumu yoktur. Her mahkeme ya da yargı kurumu hangi ideoloji ya da sistem tarafından kurulmuş ise, kendisine hangi sıfatı takınırsa takınsın, o kurum ya da ideolojinin mahkemesi ya da yargı kurumdur ve o ideoloji ya da kurumun savunusunu yapmakla yükümlüdür. "Bağımsızlık", "tarafsızlık" gibi yakıştırmalar mahkeme ya da yargı kurumunun işlevini toplumdan gizlemek amaçlıdır. Yargı, yasalara göre mahkemece bir olay ya da olgunun doğuşuna etken olan nedenlerin de göz önünde bulundurarak değerlendirilmesi sonucu karar veren organdır, aynı zamanda yargı organının verdiği karardır-yargıdır. Yargının hukuksal alandaki tanımını bu kavramsal içerikle bağlantılıdır. Yargı, hukukun devlet ve toplum adına uyulması zorunlu saydığı ve hak bildiği kural ve kanunların ihlali durumunda verilecek cezaların ölçülerini tayin eden ve bunları uygulatan örgütsel sistemdir. Her sistemde yargının bu genel tanımını ve işlevi aynıdır, değişmez. Bu tanımlama, soyut olarak her sistemde geçerli bir tanımlama değildir. Yani yargı, işlenen suçlara karşı önceden tanımlanmış, belirlenmiş ceza usullerine göre uygulama yapan ve bunları pratikte denetleyip yerine getiren kurumdur.

Yargıyı oluşturan üç temel olgu veya bileşen vardır. Bunlar suç, ceza ve mahkemelerdir. Bu her üç olgu, yargının bütünlüğünü oluşturur. Bunlardan biri olmadan, yargı denilen ör-

gütsel sistemin işlevi kalmaz. Yani suç olmadan ceza, ceza olmadan mahkeme ve infaz kurumlarının oluşması bir ihtiyaç olarak gerekli hale gelmezler. Yargının bu genel tanımında hemfikir olunmasına rağmen, işlevi, amacı ve geleceğine ilişkin birbirilerine zıtlık arz eden görüşler bulunmaktadır. Bu görüş ve yaklaşımlar kendi içinde çok çeşitlilik göstermektedir. Bu görüşleri esasta iki temel kategoriye indirgemek mümkündür. Bunlardan birincisi; günümüzde yürürlükte bulunan yargı kurumunun gerekli olduğuna dair görüştür. Bu görüş, yargı sisteminin gerekli ve zorunlu olduğunu, yargı olmadan devleti ve toplumu ayakta tutmanın ve bir arada uyumlu yürütmenin mümkün olamayacağını, yargısız bir dünyada kaos ve kargaşanın doğacağını savunur. Kapitalist sistem bu iddiaya dayanarak yargıya daha ileri bir rol atfeder. "Kuvvetler Ayrılığı" prensibinden hareketle, yargıyı, devleti oluşturan üç kuvvetten biri olarak görür. Kuvvetler Ayrılığı ilkesi yasama, yürütme ve yargı kurumlarının farklı, bağımsız ve bağılantısız ellerde merkezileşmesi ve karşılıklı birbirlerini denetlemeleleriyle iktidarın tek elde toplanmasını engellemeyi ifade eder. Böylece yasama ve yürütmenin yanı sıra yargı da önemli kuvvetlerden biri olarak devletin vazgeçilmezleri arasında yer alır. Dolayısıyla hiyerarşik devletli sistem bünyesinde, hele de kapitalist modernitede 'yargı bağımsızlığı, hukukun üstünlüğü, hukuk devleti' kav-

ramlarının bir aldatmacanın ötesinde bir anlamları yoktur.

Buna karşılık diğer alternatif görüş ise; hukuk ve yargının halka ve topluma devredilerek demokratikleştirilmesi, topluma hükmeden bir aygıt olmaktan çıkarılmasıdır. Burada hiç hukuk ve yargı olmasın gibi anarşistçe bir iddia söz konusu değildir. Ancak yargı halktan kopuk, onun üzerinde yer alan, baskıcı ve buyurgan bir kurum olamaz. Şüphesiz ahlakın yönlendirdiği toplum, hukukun yönlendirdiği toplumdan daha değerlidir ve esas olan da budur. Bu anlamda hukuk, yargı ve kuralların olmaması, onların yerini ahlakın doldurması en iyisidir. İnsanların hiç suç işlemeyen ve hata yapmayan varlıklar olduklarını varsaymak gerçekliğe ters düşmek olur. İyilik, güzellik, yardımlaşma ve erdemli yaşamak kadar, hiyerarşik devletçi sistem bünyesinde insanların kötülük üretme potansiyeli de bulunmaktadır. Kendi başına soyut olarak insan ne iyi ne de kötüdür. Bu insanın içinde yaşadığı şartlar, zihniyet ve ahlak durumuyla ilgidir. Toplumsal sistem, insanı suç üreten bir duruma itmeden, doğru bir yaşam ve ahlak ölçülerine kavuşturabilirse, insanların suçlu konuma düşmeleri ve başkalarına zarar vermeleri önlenmiş olunur. Önemli olan böyle bir toplumsal sistemi ve ortamı oluşturmaktır. Bunun demokratik komünal bir sistemde gerçekleşme imkânları mevcuttur. Hukuk ve yargının doğru ele alınarak çözümlenmesi, bu sistemin başarısı için hayati öneme

sahiptir. Çünkü demokratik komünal sistem diğer sistemlerle farkını ve temel kıstaslarından birini bu alanda ortaya koymak zorundadır.

Pozitif hukuk ya da kurallar ve yasaklarla toplumu yönetmek, insanlığın uzun tarihinde çok kısa bir döneme tekabül etmektedir. Hukuk kurallarının doğuşu devletli uygarlıkla birlikte başlar. Yargı bu hukuk kurallarının işletilmesini ifade eder ve hepsi de sınıfsal bir renk ve niteliktedirler. İlk yazılı yasa olarak gösterilen Hammurabi Kanunları (öncesinde Urnamu Yasaları vardır) köleci dönemin temel yargılama araçları olmuştur. Bu yasanın ve yargının çerçevesini oluşturan da mülkiyetin korunmasına dayanır. Hangi mülkiyetin? Bireysel özel mülkiyetin. Ki bu da sınıflı devletli uygarlığın nedenidir. Pozitif hukukun uygulandığı tüm zaman, insanlık tarihinin ancak yüzde ikisini oluşturmaktadır. O zaman sormak gerekir: Doğal toplumda onca uzun zaman nasıl hukuksuz yaşayabilmişler ya da hukukun yerine neyi koymuşlardır? Doğal toplum uzun süren sorunsuz yaşamında hukuk yerine ahlakı esas almış ve uygulamıştır. Ahlakın egemen olduğu toplumda pozitif hukuka ihtiyaç olmayacağı gibi, çözülemeyecek sorunlar da ortaya çıkmaz. Toplumsal ahlak gelişebilecek olan bu sorunların önüne geçer. Ahlakın egemen olduğu dönemde sınıfsallık, hiyerarşi ve devlete yer yoktu. Sorun çözücü gibi kendisini gösteren devlet, aslında sorun yaratan bir araçtır. Oluşturduğu

yargı olsa olsa ancak devletin yarattığı bu sorunları çözme kabiliyetinde olabilir. Dolayısıyla öne çıkarılması gereken pozitif hukuk değil, ahlak olmalıdır. İnsanın vicdanından daha etkili hiçbir kural ve yasa yoktur, hiçbir hukuk da bunun gücünde olamaz.

Hiçbir yargı sistemi ürünü olduğu devletin hukuk sisteminden ayrı değildir. Yargı ile hukukun, yine hukuk ile devletin ilişki biçim ve düzeyleri adaletin gerçekleşmesi açısından son derece önemlidir. Yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı bu ilişki etrafında şekillenmektedir. Yargının önceden belirlenmiş hukuk kuralları ve müeyyideleri karşısında önüne gelen bir davada taraflara aynı mesafede kalması ve kararlarını yürürlükteki normlara uygun olarak vermesi onu kendi sistemi açısından tarafsız ve bağımsız kılabilir. Ama dava adalet ölçülerine vurulduğunda kendi içerisinde son derece tarafsız ve bağımsız görünen yargının adalet terazisinde bir tarafa bağımlı olduğu söylenebilir. Bu durum hukuk sisteminin adil olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle yargının tarafsızlık ve bağımsızlığını değerlendirirken, onun sadece kendi kriterlerine uygun davranıp davranmadığına değil, aynı zamanda adaletle de uygun davranıp davranmadığına bakmalıyız.

Devletçi yargı sistemlerinin tam olarak adaletle uygun davranmaları doğaları gereği mümkün değildir. Çünkü devletin kendisi ve onu kontrolünde tutan üst toplum veya egemen sınıf devletin gücüne dayanarak

toplumu tahakküm altında tutup sömürmektedir. Tahakküm ve sömürü eşitlik ve özgürlükle ifade edilen adaletin yadsınmasıdır. Dolayısıyla devletin varlığı kendi başına bir adaletsizlik durumuna denk düşmektedir. Hukuk sistemi de devletle içli-dışlı olduğu oranda adalet olgusundan uzaklaşır. Bunun tersi de doğrudur. Hukuk devletten uzaklaşıp demokrasiyle ilişkilendikçe adaletle yakınlaşır.

Devletçi yargı sistemleri esasta ürünü oldukları devletin çıkarlarını koruduklarından siyasi muhaliflerin tasfiye edilmesini meşru saymışlar. Tarihteki birçok özgürlükçü liderin muhalefet ettikleri devletlerin mahkemelerinde yargılanırken en temel taleplerinin adil yargılanma hakkı istemiş olmaları çok anlamlıdır. Bu durum her kesin hakkını teslim edeceği bir yargı sisteminin egemen bir güce bağımlı değil, adalete bağımlı olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Merkezden yönetimin esas alındığı ve tek bir yasama organı bulunan üniter devlet sistemlerinde yargı mekanizmaları görev sahaları bakımından ayrışsalar da, mahkemeler merkezden en alta doğru hiyerarşik bir biçimde kendilerini örgütlemektedir. Yerel yönetimlerin de yasa yapma yetkisinde olduğu federal sistemlerde en az iki ve daha fazla yargı sistemi kurulabilmektedir. Bu yargı sistemleri meşruiyetlerini federal ve federe yasama organlarından alıp, görev ve yetki sınırları da bu organlarca belirlenmektedir. Bu sistem

hem hukuk ve yargının uygulandığı sahanın gelenek ve değerleriyle uyumlu olması, hem de yargılama sürecinin hızlı işleyip insanların mağduriyetlerinin kısmen giderilmesi açılarından üniter sisteme göre daha olumlu bir muhtevaya sahiptir. Bunların dışında devletlerarası anlaşmalarla kurulmuş yargı mekanizmaları da vardır. Lahey Adalet Divanı, Uluslararası Ticaret Mahkemesi, BM Savaş Suçları Mahkemesi ve AİHM bunlardan bazılarıdır.

Yargı kavramının diğer bir karşılığı da; bir olay, olgu ya da konu hakkında kişinin net bir fikre, karara-yargıya varmasıdır.

Yasa: Olayların gidişinde olağan dışına yer vermeyen, değişmezlik ve mecburiyet gösteren kural. Yasa; hukuk, doğa, bilim, din ve felsefi açıdan farklı boyutlarda değerlendirilmek durumundadır. Yasa, farklı alanlarda değerlendirilip ayrışsa bile, öz olarak aynı mantığa sahiptir. Tanrı tarafından konan ve vahiy yoluyla insanlara bildirilen, insanların birbirleriyle ve yaratıcılarıyla olan ilişkilerini düzenleyen yasaya Tanrısal yasa denmektedir. İnsan iradesinin tüm insanlar için geçerli olacak şekilde buyurduğu evrensel ahlâk kuralları bütününe ahlâk yasası; bir toplumda yasama organı tarafından çıkarılan, toplumsal yaşamı ve insan etkinliklerini düzenlemeyi, denetlemeyi amaçlayan bağlayıcı kurallara hukuk yasası; doğal olaylar arasındaki sürekli ve düzenli ilişkilere doğa yasası; do-

ğa bilimlerinin konu aldığı sürekli düzenliliklere de bilimsel yasa adı verilmektedir.

Yer çekim kuvveti bir doğa yasasıdır. Doğadaki yasa, doğadaki olaylar arasında hüküm süren sürekli ilişki belirleyen yasadır. Varlıkları insan iradesinin dışındadır. Şeyleri belirlediği kabul edilen ilkedir, doğal olayları birbirine bağlayan zorunlu ilişkiyi ortaya koyan genel prensiptir. Ahlak yasası; toplumsal hayat içinde kendiliğinden oluşan ve toplumda yaşamak için uyulması zorunlu olan alışkanlıkların bütünü olarak ifade edilir. Hukukta, toplumsal yaşamı ve insan eylemlerini düzenleyen normlar, kurallar; belli bir otoriteye dayandırılarak konan ve birtakım yaptırımlarla desteklenen ilkeler bütünüdür. Bilimde ise; çok sayıda deney ve gözlemlerden sonra, aynı şartlarda aynı sonuçları verdiği kesin olarak belirlenen durum, bilimsel yasa değerindedir. Bir bütünü meydana getiren öğelerin işleyişini yöneten zorunlu ve sürekli bağıntıdır. Felsefede ise, düşünme yasaları olarak tanımlanır. Yani düşüncenin mantıksal bir değeri olması için uyulması şart olan temeldir. Bu bağlamda, en iyi bilinen ve en çok kullanılan açıklama türü olarak, açıklanma ihtiyacı duyan nesne ya da olgunun bir yasaya uyduğunu göstermekten oluşan açıklama türüne de yasayla açıklama adı verilir. Önder APO yasa hakkında kapsamlı değerlendirmelerde bulunmaktadır.

"Yöntemsiz, yasadışı evrenlerin varlığını düşünmüyorum. Ama evreni

sadece matematik bir düzene sahipmiş gibi ele alan Descartes mekanizminin temel olduğuna da inanmıyorum. Matematik ve yasa mantığının hastalıklı olduğuna dair derin kuşku-larım vardır. Fizik yasalarına aşırı bağlılık, toplumun yıkımı ve çözülüşünden kendini alıkoymamaktadır.

"Temel doğa yasasının karşılıklı bağlılık biçiminde geliştiği artık tüm bilimlerin fark ettiği bir özelliktir... Toplum sistemlerini değerlendirirken yapmak istediğim bir değişiklik, zorunluluk ve rastlantınlık konusundaki yaklaşımlara ilişkindir. Kökenini tanrısal yasa anlayışında bulan ve Batı düşünce sisteminde sıkı bir nedensellik ve düz çizgide kesintisiz ilerleme anlayışı, başta açıklamaya çalıştığımız kuantum ve kozmos fiziğindeki gelişmelerle artık geçerliliğini yitirmiştir. Dinleşme iki yönlü değer taşır. Mantıkta 'kesin düşünce' kavramına yol açar. Böylelikle yasalık fikri gelişir. Tanrısal yasa giderek doğa yasasıyla bütünleşir. Diğer yandan doğada ve toplumda diyalektik hareketlilik düşüncesi daha doğmadan engellenmiş olur. Bu yönüyle idealist düşünmenin yolu açıılır. Düşünce, alabildiğine olgulardan koparak kendi başına kontrolsüz bir gelişmeye uğrar. Kendi içinde bitmez tükenmez bir serüvene giren idealist düşünce, toplumsal zihniyeti bir kat daha gerçekler aleminden uzaklaştırır. Dinsel düşüncenin gelişmesi giderek hukuk, siyaset, ekonomi, ahlak, sanat gibi birçok temel alanda katı dogmalar haline gelir. Yasa niteliği

Yerel Yönetimler

kazanır. Aslında yükselen devletli sınıfa muazzam bir yönetim kolaylığı sağlamaktadır. Dinin her kuralına kanun değerini vermekle hem yasallık, hem meşruiyet birlikte hal edilmiş oluyor. İlk ve ortaçağlarda dinin bu kadar yüceltilmesinin temelinde sağladığı bu yönetim kolaylıkları gelmektedir.

"Mutlak doğrulardan bahsetmek evrensel oluşum ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Doğa mutlaklar ile gelişmez. Mutlaklık değişmezlik, aynılık demektir. Böyle şeylerin olmadığını varoluş tarzımız kanıtlamaktadır. Doğadaki yasallığın kaos aralıklarına dayalı, insana doğru gelişiminde gayet esnek bir halde olduğu fizik, kimya ve biyoloji bilimlerindeki yasa (kanun) özelliklerinden çıkarılabilmektedir. İnsan toplumunda ise yasallık son derece esnek bir karaktere sahiptir. Bunun anlamı, yasa aralıkları sık ve çok sayıda yeni yasaların gelişim kaydedebileceğidir. Bununla bağlantılı olarak özgürlük düzeyinin gelişkin olması, insan toplumundaki muazzam çeşitliliği açığa çıkarmaktadır. Esneklik özgürlüğü, özgürlük ise çeşitliliği doğurmaktadır. İnsan bu anlamda kendi yasallığını en çok ve en sık yapan doğa harikası bir varlıktır. Dolayısıyla insan toplumu da aynı zenginlikte bir sıklık ve çoklukla kendi sistem yasalarını oluşturabilmektedir."

Yerel Yönetimler: Evrensel bir tanımlamayla; belirli bir coğrafi alanda (köy, kent, kasaba, il, ilçe vb.)

yaşayan yerel topluluğun bireylerine, bir arada yaşamak nedeniyle kendilerini en çok ilgilendiren konularda hizmet üretmek amacıyla kurulan, karar organları (kimi durumlarda yürütme organları) yerel toplulukça seçilerek göreve getirilen, yasalarla belirlenmiş görevlere ve yetkilere, özel gelirlere, bütçeye ve personele sahip, merkezi yönetimle olan ilişkilerinde yönetsel özerklikten yararlanan kamu tüzel kişiliğidir. Yerel yönetim anlayışı ve uygulaması, yalnızca yerel topluluğun ortak gereksinimlerinin karşılanması değil, aynı zamanda merkezi devlet anlayışının sakıncalarına karşı demokratik sivil toplum yönetim ve uygulamasının geliştirilerek sürdürülmesi ve her şeye karşı yaşıtılmasıdır. Bunun sonucu olarak yerel yönetimler içinde, özellikle de belediyeler, halka dayalı kurumlar olmak durumundadır. Yerel yönetimlerin işleyişi, çalışması ve denetlenmesi, belirli bir grubun tekelden çıkması ve kentte yaşayan her kesimden insanlar aracılığıyla gerçekleşmesidir ve bunun için gerekli koşulların sağlanmasıdır.

Bu bakımdan genelde yerel yönetimler ve onun özü niteliğini taşıyan belediyeçilik, özelde ise kentleşme ve kentin oluşum sorunlarını ele alıp çözümleyici bir düşünce üretmenin çağın temel toplumsal, siyasal ve yönetsel sorunlarından ayrı düşünülmeyeceği kanısı, çalışmanın içeriğini ve kapsamını belirleme perspektifi olmaktadır. Yerel yönetimlerin her ne kadar kentlerle özdeşleşen ve özünün

de belediyecilik olduğu söylenmekte ise de, bütün yerleşim alanlarının sorunlarını kapsayan özellikte olması, bütün dünyada değişik sistemlerin ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir.

Yerel yönetimlerin günlük yaşamın üretimini sağlayan hizmet üretimi ile sınırlı bir işleve hapseden yaklaşım merkezi yönetime gereğinden fazla rol veren ve bunu kendi çıkarına gören zihniyetin ürünüdür. Demokratikleşmeye paralel bu denge- nin yerelin lehine değişmesi de bu gerçeğin kanıtı durumundadır. Ancak mevcut sistemler, yerel-merkez ilişkisini yetki ve inisiyatif, imkan ve temsil düzeyi konularında sistemi zorlamayacak, çoğunlukla bir restorasyon, en fazla da bazı sıradan reformlarla sürdürmek çabasındadırlar. Yerel yönetim anlayışının yeni uygarlıksal gelişmenin özelliklerine uygun yeniden ele alınması gerektiği her geçen gün daha fazla yakıcılığı hissettirmektedir. Bu değişimin, zihniyet dönüşümüne dayalı olarak gerçekleşmesi mücadelesinde sonuç alıcılık mevcut sistemlerin tanınmasına ve çıkmazlarının ortaya konmasına bağlı olmaktadır.

Toplumsal gelişmenin sürekli merkezileşme ve bütünleşme yönünde gelişmesi, yerelin bunun parçası olarak daima ikincil planda kalmasına neden olmuştur. Bu, tarihsel bir gelişim seyri olarak böyle iken, en son ulus devlet kuruluşunda merkezizetiği daha da ileri götürmesi mantığının sonucu olarak devletin

merkezi yönetim inisiyatifi karşısında yerel yönetimler bir gölge durumunda kalmıştır.

Yerel yönetimler, kendi bölge- lerindeki ihtiyaçların neler olduklarını ve miktarlarını merkezi idareye oranla daha akılcı bir biçimde saptayabil- me olanaklarına sahiptirler. Bu du- rum, kaynakların israf edilmesini azaltır. Aynı hizmetlerin üretilmesi halinde; yerel yönetim, merkezi idareye oranla daha fazla verim elde eder. Kitlelerin ekonomik taleplerini iletmeleri ve bu konuda etkinlikte bulunmaları açısından yerel yöne- timler, merkezizetiği otoriteye göre daha fazla avantajlı konumdadırlar. Kısacası, yerel yönetimler ekonomik açıdan aynı verimi, merkezi idareye oranla daha az kaynakla sağlamakta- dırlar. Bu nedenle, merkezi idarenin yanında bir de yerel bir yönetimin bulunması ekonomik açıdan zorunlu- luğu olarak ortaya çıkmaktadır.

Yerel yönetimlerin varoluşunun siyasal gerekçesinin öünde demok- rasi inancı ve yerel demokratik de- ğerler yatmaktadır. Günümüzde de- mokrasi anlayışının gelişmesi ve yerleşmesine koşut olarak, yerel yöne- timlerin önemi de artmıştır. Toplum- sal yaşamın demokratik bir şekilde düzenlenmesinde yerel yönetimler vazgeçilmez siyasal enstrümanlar haline gelmişlerdir. Toplumsal yaşa- ma ilişkin bütün kararları merkezden almak rasyonel bir tutum değildir. Çünkü günümüzde merkezi idare git- tikçe işlevini yitirmekte ve acil bir biçimde yerel yönetim sistemine ih-

tiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda merkezi idare bölgenin yerel koşullarını o bölgede yaşayan insanlar kadar iyi bilemez, değerlendiremez. Bu nedenle bu konuda yapılması gereken şey, bölgesel sınırlar içerisinde insanların kendi seçtikleri temsilcileri aracılığıyla ihtiyaçlarını belirlemeleri ve bu belirlemeler doğrultusunda yürütmede bulunmalarını sağlayacak hukuksal zemini oluşturmaktadır.

Merkezden yönetim, bir ülkede merkez memurlarının daha geniş yetkilere sahip olduğu ve alt kademe memurlarının yetkilerinin ve takdir haklarının azaldığı bir yönetim biçimidir. Yerinden yönetim ise, kamusal güçlerden bir kısmının merkezi otoriteden alınarak daha az yetkili bir otoriteye aktarılmasıdır. Yerel yönetimlerin niçin var olması gerektiğini savunan görüşlerin gerekçesinin hukuki dayanağı da, yerinden yönetim kavramıdır.

Yönetim: Kaynağını hukuktan alan, ulusal, bölgesel ya da yerel düzeyde otoriteye sahip olan idari sistemdir. Yönetim yapısı anayasayla tanımlanan sistemin yürütmesi adı kanunlarla gerçekleştirilmektedir. Demokrasi, otokrazi, diktatörlük, monarşi vb. farklı yönetim biçimleri vardır. Daha genel anlamda ise; birinin birilerini ya da bir şeyleri çekipçevirmesi, bir işi idare etmesi de yönetim alt başlığı altında tanımlanabilir.

İnsan toplumunun gelişim tarihinde bilginin belirli ellerde toplanıp

yeniden topluluğa dağıtılması gibi toplumsal bir zorunluluğun sonucunda gelişmeye başlayan insanlar arası statü farklılaşmasının ilk biçimi, jrontokrazi olarak tanımlanan yaşlılar yönetimidir. Artık-ürünün paylaşımıyla yönetenlerin baskısı artar, yöneticilik bir meslek haline getirilerek yönetilenlerin yaşamını örgütleme eğilimi hız kazanır. Topluluklar arası ürün değış tokuşunun ve ticaretin örgütlenmesine dayalı işbölümünün yeni bir aşamaya girmesi, yöneticiler lehine doğrudan üretimle ilgili olmayan yaşam alanının açılmasıdır. Bu da kabile yöneticilerinin yerini kraların hükmetmeye dayalı yönetim tarzının almasının başlangıcı oldu. Yönetim sadece zor ve hileyle ele geçirilen konum olmayıp, ekonomik gelişmenin temelinde yatan artı ürünün bir elde toplanmasının ve bunun ideolojik söylemle birleşmesinin sonucudur.

Sonuç itibariyle tecrübe birikiminin kazandırdığı bilgi ve öngörü gücüyle topluluğu zor zamanlarda yönetip yönlendirme işini yapan doğal şefler ve kâhinlerin yerini yöneticiliği profesyonel iş haline getirenlerin almasıyla yönetme, iktidar sahipliği üzerinde en çok kavga yürütülen ve insana kendi soyuna yabancılaşması özelliğini kazandıran iş bölümü olarak toplum yapısına girmiş oldu. Yönetme-yönetilme ilişkisinin sınıflı toplumlar boyunca özü insanın araçsallaştırılması ve çok küçük bir azınlığın hizmetine koşulmasıdır. Yöneten belirleyen olarak yönetilenin nes-

neleşmesini kendi niyetinden bağımsız olarak gerçekleştirmiş oluyor.

Yöneten-yönetilen ilişkisi günümüz dünyasında da bir ihtiyaç olarak varlığını sürdürmektedir. Toplumun demokratikleşme düzeyi yöneten-yönetilen ilişkisinin de demokratiklik düzeyini belirlemektedir. Bu belirleme, aşılması gerekenle olması gerekenin kesişme noktasıdır. Demokratik yöneticilik, uygulamalarından dolayı yönetilenlerin-halkın karşısında sorumlu olan, halkın denetimine açık olan yöneticiliktir. Yönetimin sürekliliği veya sürdürülebilirliği konusunda kaygının başladığı yerde gericiğin beslenme ortamı doğmuş demektir. Bu durumda yöneticilik yapmanın kaygısı, konumunu koruma kaygısı haline gelir. Bu ise mevcut olanı muhafaza etmek için bütün argümanların kullanılmasını teşvik eder. Konumun korunması kaygısı muhafazakârlığın, tutuculuğun başlama zemini. Yöneticilik bir meslek, bir profesyonellik alanı olarak kaldığı sürece üzerinde titizlikle durmayı gerektirir. Demokratik yönetsel duruş yöneticiliği, hizmet ve emek üretme imkanı ve alanıdır. Aynı zamanda değişebilir ve değiştirilebilirdir. Halkın tercihlerinin değişmesi gelişmenin ve ilerlemenin sonucu olarak ortaya çıkmışsa, bunda yöneticinin kendi emeğini görerek onur duyması kadar bu gelişmeye ayak uyduramayan yönetimin değiştirilebilirliğinin de halkın tercih hakkı olarak yine aynı ölçüde kabul edilmesini gerekli kılar.

Yurttaşlık: Kelime anlamı Latince 'civitas'tan gelme olup, yurttaşların oluşturduğu birlik anlamındadır. City (kent), citizen (yurttaş), civilization (uygarlık), citizenship (yurttaşlık) aynı kökenli kavramlar olup, yurttaşlıktan türemişlerdir. Başka bir deyişle, genel kanının tersine, kentli anlamında yurttaş kent kavramından değil, kent kavramı yurttaşlar topluluğundan türetilmiştir. Kent, bütün yurttaşların yaşadığı yere denilmeye başlanmış ve nüfus üzerinden yerleşim yeri tanımlanmıştır. Daha sonra yurttaşların oluşturduğu yere kent, o kente bağlı olana da o kentin yurttaşı denilerek karşılıklı bağ kurulmuştur. Yani Atina polisinin citizen'i (yurttaş) şeklinde tanımlanmıştır. Yurttaş; aşiret bağlarından kopan, siyasal bir bağla devlet idaresine bağlanan bireye denilmektedir. Yurttaşlık ise; yurttaş olmayı, bir yurtda doğmuş, büyümüş veya yaşamış olmayı ifade eder.

Yunanlılar kadar net ve tarihe geçecek şekilde olmasa da Sümerler, Mısırlılar, Akadlılar da yurttaşlık tanımlamasını yapmışlardır. Bu dönem kent devletleri de üyesini tanımlıyor, onun temel haklarını, görevlerini, sorumluluklarını yasalaştırıyordu. Şüphesiz bu site devletleri kölecî sistemin sürdürücüleriydiler ve dolayısıyla yurttaşlık tanımlamaları da kölecîlikle iç içeydi, kölecîlik tarafından kuşatılmıştı. Dolayısıyla bu site devletlerinde yaşayan insanlar aynı yurttaşlık hakkına, görev ve sorumluluğuna sahip değillerdi. Örneğin, en

gelişmiş demokrasiyle yönetilen devlet olarak Yunan site devletlerinde bile yurttaşların tam bir katılımı söz konusu değildi ve site devletinde yaşayan herkes de yurttaş değildi. Köleler, yabancılar (mostralar) ve kadınlar yurttaş değillerdi. Bunu belirtmemizin nedeni; site ya da kent devletlerinin yurttaş tanımlamalarının, tanımladığımız yurttaş kavramından son derece uzak olduğudur. Site devletlerinin yurttaşlık kavramında kölecilik, ataerkillik, kadına karşıtlık vardır. Esas alınması gereken; demokratik, özgür, eşit yurttaşlık olmalıdır. Önder APO Yurttaşlığa ilişkin şu belirlemelerde bulunmaktadır:

"Devleti amaçlamak köleliği amaçlamaktır. Tarihsel gelişme içinde baktığımızda, ilk kabile üyeliğinden tutulim ilk kent devlet üyesi olmaya, oradan imparatorluk vatan-daşlığına ve aynı din ve tarikat üyeliğine kadar farklı üyelik konumlarını yaşayan birey, ancak burjuva devlet düzeninde en kapsamlı uygulamaya tabi tutulmuştur. Cumhuriyet yurttaşlığı olarak yaygın bir biçimde kullanılmaya başlayan bu kavram, özünde bir devlet üyeliği anlamına gelmektedir. Doğrusu da budur. Yurttaşlık kavramı, devletle olan bağ ifade eder. Bir nevi devlete üye olmak anlamına gelir. Bu siyasi bir kavramdır. Herhangi bir etnik veya ulusallık değeri içermez. Yoksa aşiret üyesi olma, bir din ümmetinden sayılma, bir imparatorluk kulu olma yurttaşlıkla bağdaşmaz. Yurttaşlığın

asgari bir gereği, en azından hukuki eşitliği varsayar. Diğer tüm toplulukların üyeliklerinde bu eşitlik kolay kolay tanınmamaktadır. İçeriği özgürlük doğrultusunda fazla gelişme göstermemiş de olsa, yurttaş olmak son derece ileri ve olumlu bir adımdır. Sorun, bunun içeriğini cumhuriyet değerleriyle doldurmaktır. Bunlar bireysel özgürlük, aydınlanma, siyasal katılım gibi temel konularda kendini yetiştirmeye sağlanır. Halk için demokrasi, birey için özgür yurttaşlık en temel kavram olarak güncel siyasi önemi artan kurumların başında gelmektedir".

Yurttaşlık bir toplumsal kimliktir, geniş toplumsal kesimleri içine alan bir kimliktir. Fakat tüm toplumsal kimliklerde olduğu gibi, anlam ve içerik olarak her süreçte değişime uğramıştır. 20. yüzyılda da en yalın ifadeyle devlet üyeliği düzeyine indirgenen yurttaşlığı çıkış kaynağından itibaren ele almak önemlidir. Yurttaşlığın tarihini doğru belirlemek kavram olarak çözümlenmesini kolaylaştıracığı kadar, tanımının derinlikli yapılması da tarihinin doğru belirlenmesini sağlayacaktır. Bunun için her şeyden önce yurttaşlığa anlam kazandıran temel ayakları belirlemek gerekiyor.

Bunlardan birincisi ve öz olarak daha çok anlam ifade edeni, toplumsal yaşamın düzenlenişi ve birey ile toplum arasındaki ilişkinin sınırlarını hak ve sorumluluklar temelinde belirleyen boyuttur. Birey ile üretim ilişkisi arasında bir yabancılaşma

oluşmamış, direk emeğinin ürünleri ile yaşamını sürdürmekte ve düzenlemektedir. Aynı oranda yaşadığı topraklar ve doğa ile kendisini özdeşleştirmekte ve bir görmektedir. Yurtluk ve onun üretimleri ve tüm ürünleri ile bir ortaklık içinde yurttaş yaşamını sürdürmektedir. Üretimin bu hali birey-toplum veya birey-birey arasında hiyerarşi ve tahakküm oluşturmamıştır. Kısacası yurttaşlığın birinci ayağı olarak tanımlayabileceğimiz yurttaş-yurt ve yurttaşlık-toplumsallık-doğasallık ayağı sağlıklı oluşmuştur. Yurttaşlık tanımlamamızın ikinci ayağı ise daha çok birey-yurttaşın kamu yönetimi ile olan ilişkisidir. Klan formuna dayalı doğal toplumun en büyük kamu yönetim otoritesi olarak da ifade edebileceğimiz 'totem' aslında ortak bir yurttaşlık kimliğidir. Kendileri tarafından yaratılmıştır, gönüllü tabidirler. Üstten yöneten ve cezalandırıcı bir güç değildir, onların ortak kimlikleridir. Kamu yönetimi ile yurttaşlık derin uçurumlarla ayrılmanın tersine bir iç içerliği yaşarlar. Yurttaşlık ahlaki toplumsal yaşamın her alanında belirleyici ve hakimdir. Bu durum aynı zamanda ana tanrıça kültürünün belirleyici olduğu neolitik toplum yaşamı için de geçerlidir. Burada belirleyici olan yurttaşlık bilinci doğal, eşit, özgür, adil ve ahlaki katılımı esas alan bir bilinç düzeyinde seyretilmektedir. Hiyerarşik dönemde bile ilk başlarda yurttaşlık toplumsal ve kamusal iş bölümüne dayalıdır. Önemli oranda gönüllülüğü ve verim-

liliği esas almaktadır. Ancak hiyerarşik devletçi toplumda başlayan süreçte birlikte yurttaşlık gittikçe "uygarlıksal" anlamına kavuşacaktır. Yurttaşlık kavramının ilk oluşum evresinde kavramın içeriğini dolduran yurtlu olma, kamu yönetimine bir hukuk ile bağlı olma ve bir birey olarak toplumsal ahlakın gerektiği katılım ve toplumsal bir örgütlülük içinde yaşıyor olma özellikleri, en iyi şekilde doğal toplum yurttaşlığında yerine geldiği için "en iyi yurttaşlık doğal toplum yurttaşlığıdır" diyebiliyoruz.

Hiyerarşik ve ataerkil sisteme geçişle birlikte yurttaşlık anlayışı ve bilinci niteliksel bir değişime uğramıştır. Birey toplumsal üretime yabancılaşmaya başlamış ve ürünler giderek kamu yararından çıkıp 'erkeklerin' elinde birikmeye başlamıştır. Kadın-erkek, genç-yaşlı, birey-toplum, toplum-doğa olumlu dengeleri bozulmaktadır. Başka bir deyişle ifade edersek, bireyin yurttaş olarak doğal toplumdaki eşit, özgür katılımını sağlayan toplumsal düzen ortadan kaldırıldığı için yurttaşlığın niteliğini belirleyen özgürlük olgusu da ortadan kaldırılmıştır. Artık istediği her şeye karar verip, istediği her şeyi yapamayacaktır. Kendisi için örgütlenemeyecektir. Evliliği, gelenekleri, ahlakı, yurt sevgisi, doğaya yaklaşımı, yaşam hukuku hep birileri tarafından belirlenecektir. Aynı zamanda bir toplumsal kimlik olarak yurttaşlığın üst toplum haline gelen kamu yönetim ve otorite gücü olarak -

devlet ile ilişkileri sınıfsal temelde geliştiği için, gerileme yurttaşlık aleyhine olacaktır.

Doğal toplumda yaşamın yaratıcısı ve toplumsal ahlakın uygulayıcısı özgür yurttaş, toplumsal yaşama öylesine hakimdir ki, onun rengini ve kimliksel özelliklerini en iyi şekilde yansıtabilmektedir. Ancak uygarlıkla birlikte başlayan süreçte, üstünlüğü ele geçiren devlet, tüm yurttaşları kölelik temelinde kendisine bağlayarak kendi kimliğini tüm yurttaşların kimiksizleştirilmesi temelinde yaratmaktadır. Devlet lehine iktidar ve tahakküm içerikli tek taraflı bir hukuk işleyecektir. Sonuçta bununla başlayan süreç, toplumsal kimlik olarak yurttaşlık açısından bir baş aşağıya gidiş dönemidir. İlk olarak kendini Yunan site devletlerinde kavramlaştıran yurttaş ve yurttaşlık olgusu böyle bir maddi ve düşünsel gerçekliğe dayalı olarak oluşmuştur.

Grek uygarlığı, Yunan site (şehir) devletlerinde sınıf demokrasisi biçiminde de olsa bir demokratik gelişme içine girmiştir. Bunda farklı uygarlıklardan beslenen Grek uygarlığının yaşamış olduğu felsefi-bilimsel gelişmelerin zihniyet ve sosyal alanda yaratmış olduğu değişmelerin önemli etkisi olmuştur. Yunan site devletinde aynı toprak parçası üzerinde yaşayan herkes yurttaş olarak tanımlanmamıştır. Yine yurttaşlıkta soya dayalı bir anlayış da yoktur. Özgür birey olanlar, yurttaş olarak kabul edilmiş, bu da "eşitler arası bir eşitliğin" uygulanmasına yol açmış-

tır. Hiçbir hakkı olmayan kölelerin, yine kadınların ve bazı medeni haklara sahip olsa da yabancıların yurttaş olarak görülmediği bir yurttaşlık anlayışıdır. Yurttaşlık devlet erkiyle karşılıklı ilişki, görev ve yükümlülükler göre anlam kazanmış; sosyolojik, kültürel, siyasal, tarihsel boyutlar içermiştir. Yunan site yurttaşlarının kendi ekonomik, sosyal, siyasal, inançsal yaşamlarını planlama hakları vardır.

Rönesans'ın yaratmış olduğu zihniyet devrimi, bir grup düşünürün yarattığı ve faydalandığı bir aydınlanma hareketi olmaktan çıkarak, tüm topluma mal olmuştur. Katolik Kilisesi ve krallık devletleri bu yönlü toplumsal gelişmelerin önünü almayla çalışmışlarsa da başarılı olmamışlardır. 1640'da İngiltere'de, 1776'da Amerika'da, 1789'da Fransa'da insanlık tarihi açısından büyük önem taşıyan devrimler yaşanmıştır. Bu devrimler ilk yazılı anayasanın Amerika'da geliştirilmesine, ilk çağdaş yurttaş tanımı ve ilk modern yurttaşlık haklarının Fransız Devrimi'nin İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirgesi'nde dile gelen "eşitlik, özgürlük, kardeşlik" yaklaşımıyla geliştirilen hak ve özgürlüklerin evrensel normlar olarak da kabul görmesini sağlamıştır.

Her ne kadar Fransa'da yayınlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi bireyin özgürlüğü açısından önemli bir gelişme olsa da, ulus devletin üyeliği anlamında bir yurttaşlık olgusunun oluşması bunun Fransız

ulusu arasında eşitlik ve özgürlük kavramına dönüşmesini engellemiştir. Yine yasalarda tüm yurttaşların eşitliği, özgürlüğü savunulsa da, farklı din, dil, kültür, renk, cins gibi olgularla birlikte birey ve azınlık hakları konusunda gereken duyarlılık gözetilmemiştir. Eşit statü olarak anlaşılan yurttaşlık zamanla ekonomik, toplumsal, kültürel ya da cinsiyetçi eşitsizlikleri gizlemenin bir aracı haline dönüşmüştür. Öte yandan kapitalizmin gelişimiyle birlikte ilk kez yurttaşın devlet ile olan ilişkisi resmileşmiştir. Kuşkusuz ilk uygarlıkların doğuşundan itibaren bireyin hak ve özgürlüklerinin sınırlarını belirleyen kurallar sürekli olmuştur. Ancak hem kamusal üretim aracı hem de baskı ve zor aracı olarak devlet aygıtı ile bireyin ilişkilerinin anayasal ifadeye kavuşması bu sürecin bir sonucudur. Bu durum, anayasal vatandaşlık ile özgür yurttaşlık arasında özde farklılığın gelişmesine yol açmıştır. Yurttaşlığın anlam ve yapı olarak bozulması, modernitenin yurttaşlık anlayışının giderek daha fazla bunalım yaşaması bu durumla yakından ilgilidir.

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra hızlı bir şekilde yaşanan bu gelişmeler, yurttaş ve yurttaşlık kavramlarının da yeniden ele alınmasının gerekliliğini açığa çıkarmıştır. Tarihsel süreç içinde siyasal alandaki gelişmelerle bağlantılı olarak içerik kazanan yurttaşlık kavramı, Fransız Devrimi'yle ulus-devlet yurttaşlığı biçiminde bir ifadeye kavuşurken;

günümüzde giderek ulus üstü yurttaşlık anlayışının geliştiği ve aslında dünya yurttaşlığı biçiminde kendisini tanımlayabilecek bir süreci yaşıyoruz. Bu anlamıyla yurttaşlık tanımı, küresel kapitalizme karşı küresel demokrasi mücadelesinin geliştirilmesi yönünde, dünya insanlığının ortak sorunlarına karşı ortak mücadele bilincini gerekli kılan bir zihniyet ve bunun sorumluluğuyla hareket edebilecek insan gerçeğini ifade ediyor. Küresel kapitalizmin insan-doğa-evren dengesini bozacak derecede yol açtığı tahribatlara karşı bunun bilinçli mücadelesini yürütebilecek, kendi özgünlüğünü ve aidiyet değerlerini de reddetmeden toplumsal sorunların çeşitliliğini de göz önüne alarak yerel ve evrensel değerlerin birlikteliği içinde *"ne kadar yerel o kadar evrensel, ne kadar evrensel o kadar yerel"* anlayışıyla mücadele edecek insan gerçeği, günümüzde birey yurttaş olabilmenin ölçüsü olarak gelişmektedir.

Z-z

Zagros Dağları: Van ve Urmiye gölleri arasındaki coğrafyanın Kuze-yi'nden başlayarak Fars Körfezi'nin Umman Denizi'ne açıldığı Hürmüz Boğazı sahillerine kadar uzanan sıradağlar. Uzunluğu 1500-1700 km. arasındadır. En yüksek noktası, İran sınırları içerisinde kalan ve yüksekliği 5.098 metre olan Dena Tepesi'dir. Dicle ve Fırat havzası olarak bilinen Mezopotamya'nın Doğu sınırını oluşturur. Karasal iklim özellikleri hakimdir. Kışları soğuk ve yağışlı, yazları ise sıcaktır. Yağışlar tarım için doğal bir sulama işlevi görür. Dört mevsimin en hissedilir biçimde yaşandığı nadir alanlardan biridir. Bitki örtüsü zengin bir yapıya sahiptir. Zeytin, fıstıkgiller, palamut (meşegiller), ardıç (meyvegiller), bağ (üzümgiller), tahıl (buğdaygiller) bu alanın temel bitki yapısını oluşturur. Bunların yanında bugün insanların kullandığı birçok tarımsal ürünün çı-

kış yeri ve ana toprağı olduğu botanik araştırmalar sonucu kanıtlanmıştır. Ayrıca sebze türlerinin hemen hepsi bu alanda yetiştirilmektedir. Yine alanda yaşayan hayvan türleri hem avlanmaya (tavşan, geyik, yabani domuz, sansar, balık, çeşitli kuş türleri vb.), hem de evcilleştirilmeye (koyun, keçi, sığır, domuz, köpek, kedi, at) uygundur. Arazi olarak oldukça sarp ve korunaklı bir yapısı vardır. Derin vadiler, geniş ve toplu mağaralar açısından doğal bir korunak rolündedir.

Zagrosların bu coğrafik özellikleri insanlık tarihi açısından en önemli alanlardan biri olmasına yol açmıştır. Özellikle Doğu Akdeniz'den başlayan Toroslar'la birleşip oluşturduğu ve Altın Hilal olarak adlandırılan bu alan, Neolitik Tarım Devrimi'nin geliştiğı ve insanlığın gelişmesine büyük katkılar yaptığı bir alandır. İnsanlığın primatlıktan bir üst evreye

geçiş aşamalarında, Doğu Afrika Rifi'nden çıkışla beraber bu alanlara yöneldiği arkeolojik kazılarla da bulgulanmıştır. Bu uzun yol boyunca yapılan araştırmalarda bu hattan Zagros-Toros kavisine doğru ilerleyen bir dizi primat örnekleriyle karşılaşmıştır. Ayrıca Rif hattının sonunun Zagros-Toros kavisine açılıyor olması göçün bu alana doğru olma olasılığını da güçlendirmektedir. Klanlar halinde göç eden proto insanların böylesi verimli bir alanla karşılaşmalarının bazı toplumsal ve biyolojik değişimlere yol açması beklenmesi gereken bir durumdur. Öncelikle biyolojideki değişiklikler ve yeni alanlardaki koşullarla gelişen zihni yapılanmalar dilde önemli bir gelişime kaynaklık etmiştir. Simgesel dilin ve analitik zekânın bu alanlarda gelişme kaydettiğini düşündürecek argümanlar fazlasıyla vardır. Simgesel dilin gelişimi insanlık açısından şimdiye kadar gerçekleştirilenleri geride bırakacak bir devrim niteliğindedir.

Bu alanlarda, insan topluluklarının klan aşamasından daha geniş ve karmaşık bir yapıya sahip aşiret ve kabile yapılanmalarına geçtikleri gözlemlenmektedir. Bu ise ancak yerleşik yaşama geçmeye uygun bu alanlarda gerçekleşmektedir. Bu alanda Mezolitik döneme (M.Ö. 20-15 bin yılları arası) ait kalıntılara rastlanmıştır. M.Ö. 15.000 yıllarından sonra ise tarıma dayalı yerleşik yaşamın geliştiği ve Neolitik döneme geçildiği bilinmektedir. Neolitik'e

geçiş köy devrimiyle mümkün olmuştur. Bu geçişlerin ya da toplumsal ilerlemenin coğrafik koşullardan bağımsız düşünölemeyeceği açıktır. Şehir Devrimine dayalı devletli uygarlığın da bu coğrafyada yaşanan gelişmelerden beslenerek geliştirdiği ve kurumsallaştırdığı Sümerlerden kalan belgelerden de anlaşılmaktadır.

Altın Hilal olarak da bilinen Zagros-Toros kavisinin insanlık tarihi açısından önemi bu kısa tarihi değerlendirmeden de anlaşılmaktadır. Bugün insanlığın kullandığı birçok icat, teknik vb. bu coğrafyada gerçekleşen toplumsallığın bir sonucudur. Halen ilk toplumsallaşma aşamasında bu coğrafyanın etkilemesi sonucu oluşan kavramlaştırmalar, dil unsurları, toplumsal ilişkiler günlük yaşamımızda belirleyici bir yer tutmaktadır. Zihniyet anlamında hakim birçok düşünce yapısı da bununla bağlantılıdır.

Zaman-Mekan: Zaman-mekan ya da zaman-uzay konusu oldukça karmaşık bir sorun olarak tüm tarihi süreçlerde insanlığın yaşamı anlamlandırma konusu olmuştur. İnsanlığın yaşamı ve kendini tanıma arayışında zaman-mekân her zaman kilit bir noktadadır. Bu sorunun hakikatine ulaşmak ise ancak insan ve yaratılışın gerçeğine ulaşmakla mümkündür. Zamana ilişkin yorumlar hakikate yakınlığı oranında tarihsel algılama düzeyine bağlı olarak kabul görmüştür. Tarihin değişik dönemlerinde değişik felsefik, bilimsel ve dini akımlar zamana ilişkin farklı yo-

rumlar getirmişlerdir. Bunlardan Kant ve Leibniz gibi filozoflar zamanı tasavvur edilen, zihin kategorisinde olan, insan şuurunun bir ürünü olarak açıklarken, Newton ve Clark'ın da dahil oldukları bilim insanları ise, bizatihi (kendiliğinden) var olan, homojen ve sonsuz bir ortam olarak ele almışlardır.

Genel bir görüş olarak zaman; bir önceki olay ya da konumdan bir sonraki olay ya da konuma giden süre, aralıksız olarak düşünülen sürekli değişim olarak tanımlanır. Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere zaman ve hareket tanım farklılığı olsa da aynı şeydir ve hareketin varlığıyla zaman mefhumu ete-kemiğe bürünmektedir. Hareket, zamanın oluşum koşulu iken, zaman da hareketin içinde ve onunla var olan bir haldir. Hareket maddenin var olma tarzı olduğuna göre, madde ve zaman ilişkisi belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta zaman ve maddenin bu ilişkisine dayanarak zamanı maddenin bir boyutu olarak tanımlayan felsefe akımları da bulunmaktadır. Madde-nin uzaydaki üç boyutlu varoluşuna ek olarak, zaman da bir var oluş biçimi olarak dördüncü boyut biçiminde ele alınmaktadır. Bu yaklaşım ışığında, maddesel özelliklere dayalı olarak bir zaman tanımı yapmak daha hakikate yakın bir yaklaşım olabilir. Bilinen bir gerçeklik olarak ne madde dışında bir zamanla, ne de zaman dışında bir maddeyle karşılaşmamıştır.

Bunun yanında Önder APO zamanı, "oluşumun hızı" olarak tanım-

lıyor. Zaman ve oluşum da bu anlamda birbirlerini var eden, tamamlayan kavramlar olarak karşımıza çıkıyor. Zamansız bir oluşum ve oluşumsuz bir zaman düşünilememektedir. Oluşumun sürekliliği ve kesintisizliği zamana da aynı özellikleri kazandırmaktadır. Zamanın sonsuzluğu ancak maddenin ve oluşumun (hareketin) sonsuzluğu konu olduğunda bir anlama sahip olmaktadır. Madde ve hareket haricinde bir yaklaşım olarak zamanın sonsuzluğundan bahsedilemez.

Mekan ise, zamanın gerçekleştiği alandır. Oluşumun kendisini görünür kıldığı alana denk düşmektedir. Bu tanımlamalardan kaynaklı olarak zaman ve mekan sürekli olarak iç içe işlenmiştir. Makro, mikro ve toplumsal evrenlerde hiçbir oluşum zaman ve mekandan bağımsız olarak var olmadığı gibi, yine bunların etkisini taşımayan hiçbir varoluşa da rastlanmamıştır. Zaten tekillik ve çeşitliliğe dayalı özgürlük eğilimi de bunun sonucunda gelişmiştir. Mekan her zaman için oluşuma sunduğu alternatiflerle devamlılığa ön ayak olmuş, ayrıca kendi koşullandırmalarıyla, gerçekleşen üzerinde temel bir aktör olarak rol oynamıştır. Bu nedenle zaman ve mekandan kendini kurtarmış ve bunların etkisini aşarak kendini var etmiş bir hakikat bulunmamaktadır.

Zanaat: Maddi ihtiyaçları karşılamak için el uzmanlığıyla yapılan, eğitim ve tecrübe gerektiren işlere verilen addır. Böyle bir iş ile uğraşan ve bunu kendisine meslek edinmiş

kişilere de zanaatkâr-zanaatçı denilir. İlk insanlar aletler yapmaya başlayarak belli bir uzmanlaşma sürecine girmişlerdir. Bu süreç zanaatçılığın tarım ve çobanlıktan ayrı bir iş kolu olarak ikinci toplumsal iş bölümü şeklinde gelişmesine yol açmıştır. Neolitik dönemde zanaat ve zanaatkârlıkta belli bir gelişim olmakla beraber, devletli uygarlığa geçiş bu toplumsal iş alanında asıl patlamaya yol açmıştır.

Neolitik dönemde yerleşik yaşama geçiş ile gelişen üretim araçlarının yapımı, dokumacılık, ev aletlerinin yapımı bu çalışma alanına belli bir zemin oluşturmuştur. Yerleşik yaşama geçişin en üst seviyesi olan şehirleşme zanaatkârlığa dayalı işbölümünün toplumda yer bulmasını sağlamıştır. İlk süreçlerde daha basit üretime dayalı olarak dokumacılık, marangozluk, madencilik vb. alanlarda ifadesini bulan bu alan, üretimin çeşitliliği ve devletleşme süreciyle beraber daha farklı alanlara da kaymıştır. Özellikle çömlekçilik, kuyumculuk, ipek dokumacılığı, ciltçilik, hattatlık, tezhip ve benzeri dallar başta gelen zanaat alanları olmuştur. Bu anlamıyla zanaat daha çok da şehirleşmeyle birebir ilişki içerisinde gelişen bir iş alanı olup, ticaretle birlikte şehirleşmenin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Hem şehir devletleri, hem de şehir-kır arası ilişkilerde sosyal ve siyasal gelişmelerin neredeyse motor gücü haline gelmiştir. Devletli toplum ile asıl üreten toplum arasında kalan bir orta sınıf

olarak tarihin değişik dönemlerinde farklı sosyal ve siyasal tutumlar içerisinde olabilmıştır.

Kapitalizm öncesi üretim tarzlarında zanaat ve zanaatçılığın üretimde çok ciddi bir rolü olmuştur. Ancak makineli üretime geçişle birlikte zanaat ve zanaatçılık üretimdeki rolünü ve tarihteki konumunu yitirmiş, büyük çoğunluğu fabrikalarda işçileşirken, az bir kesimi de, zanaatın kapitalizmin makineli üretimi karşısındaki geleceğini görerek ya tüccar, ya da sanayici olarak erkenden sisteme dahil olmuş ve sınıf atlayarak burjuvalaşmışlardır. Bunu başaran sınırlı sayıda zanaatkâr olmuştur. Diğerleri kapitalizmin makineli üretiminin ucuz metalleri karşısında rekabet edemeyerek iflas etmiş, proleterleşmişlerdir.

Zerdüşt: Üç Zerdüşt'ün yaşadığı iddia edilmektedir. Bunlardan ilkinin Muhabbad, ikincisinin Huşeng, üçüncüsünün de Zerdüşt'ün kendisi olduğu iddia edilmektedir. Zerdüşt'ün bir kişi adı olmak ihtimali kadar, bunun peygamber gibi bir sıfat olma, bir yapıyı temsil etme durumu da yüksek bir ihtimaldir. Zerdüşt Kürdistan'ın Doğu'sunda, Urmiye yakınlarında doğmuş, M.Ö. 7.-6. yüzyıllar arasında yaşamıştır. Doğum ve ölüm tarihleri tam olarak bilinmemekle birlikte, 77 yaşında öldüğü bilinmektedir. Urmiye'de doğmuş, aynı yere yakın bir mağarada inzivaya çekilmiş, dinini bu inziva sürecinde geliştirmiş, kitabını burada yazmıştır. Zerdüşçülüğün kurucusudur.

Birinci ve ikinci Zerdüştlarin (Muhabbad ve Huşeng) kitap getirdikleri konusunda herhangi ciddi ve kayda değer bir bilgi yoktur. Ağırlıklı olarak sözlü bilgiye dayanılmıştır. Zerdüş olarak tanımladığımız M.Ö. 7.-6. yüzyıllar arasında yaşamış olan Zerdüş'tün Kitap getirdiği bilinmektedir. Zerdüş'tün Zend-Avesta adıyla bilinen, tanınan bir kitap getirdiği bilinmektedir. Aslında Zerdüş önce Avesta'yı yazmış, ancak hitap ettiği toplumun bu kitabı anlamamasında hareketle, Avesta'yı yorumlayan ikinci bir kitap yazdığı, Farıların bunu Zend olarak isimlendirdikleri, Zerdüş'tün daha sonra bu Avesta'nın yorumu olan Zend isimli kitabın yorumunu da yazdığı, Farıların buna da Pazend dediklerini, Zerdüş ve kitapları hakkında kapsamlı araştırma ve değerlendirmelerde bulunan Arap yazarlarından Masudi belirtmektedir. Avesta Gökten Vahiy'le inen kitapken, Zend, Gökten inen kitabın yorumudur. Zerdüş'tün ölümünden sonra Farılar 'yorumların yorumunu ve kitapların genel bir izahatını kaleme almış, buna da Yazdah adını vermişlerdir'.

Zerdüş yaşadığı uzun bir inzivadan sonra kendi dinini kurmuştur. İyilik Tanrısı Ahura Mazda'nın kendisine göründüğünü, Vohu Manah isimli bir melekke kendisine vahiy indirildiğini, hakikati yayma görevinin kendisine verildiğini söyleyerek dinini kurmuş, peygamberliğini ilan etmiştir. Dinin kutsallıkları arasında ve en başında ateş gelir. Ateş ibadetin-

tapıcın temel aracıdır. Ateşe yüklenen anlam; Ahura Mazda'nın oğlu olarak tanımlanması, ölümden sonra ruhun yeniden ateşle yapılandırılacak olması ve belki de simgesel olarak en önemli anlamı; sürekliliği ifade etmiş olmasıdır. Neolitik toplumların 'ateş-güneş' kültünün Zerdüştilikte yaşatılmasıdır.

Zerdüştilik dualistik bir dindir. Ahura Mazda iyiliği temsil eden Tanrı'yı, Ehriman da kötülüğü temsil eden Tanrı rolündedirler. İyilik ve kötülüğü temsil eden bu iki tanrı arasındaki savaş ya da mücadele varlığın kaynağı ve nedenini oluşturur. Çünkü her ikisi de birbirlerini var ederler. Kötülük iyiliğin varlık nedenidir. Tıpkı aydınlığın karanlığı, gecenin gündüzü, ölümün yaşamı bize göstermesi gibi, kötülük de iyinin varlığını bize gösterir ve insanların arayışlarının iyiliğe yönelmesini sağlar. Bu mücadelenin en sonunda etkin olacak olan; karanlığa karşı aydınlık, kötülüğe karşı iyilik Ehriman'a karşı da Ahura Mazda olacaktır. O zaman üzerinde yaşanan dünyaya barış hakim olacaktır.

Zerdüştilik sadece bir din, Zerdüş de sadece bir peygamber olarak değerlendirilemez. Bir din ve bir peygamber kadar, ahlak felsefesi ve filozof olarak değerlendirmek de yerindedir. Dinin katı kuralları, doğmaları Zerdüştilikte yoktur. Cennet, cehennem, meleklerin varlığı, gök katları, mahşer, büyük mahkeme, iyilik-kötülük terazisi gibi tek tanrılı dinlerin temel doğmalarının yaratıcısı olsa

da, tek tanrılı dinler kadar bu kavramların gücünün etkisine de girmez. Bu dünya en az öteki dünya kadar Zerdüş'tün felsefesinde yer edinir. Dinin dualistik yapısı ve toplumun önüne koymuş olduğu görevler O'nu buna yaklaştırır. Oluşturmaya çalıştığı toplumsallıkta öne çıkan özellikler helal kazanç, iffetli aile, iyi düzenlenmiş ev ile öz savunmaya dayalı kendini koruma öğelerini esas almaktadır. Temizlik önem verdiği konuların başında gelmektedir. Emeği ve üretimi esas almaktadır. Yeşile kutsallık atfetmekte, hayvanları korumayı savunmaktadır. Hayvanları kurban etmeyi men etmiş; güçlerini çiftçilikte değerlendirmeyi, süt ve yağlarından yararlanmayı yeterli bulmuştur. Toplumsal ahlak konusunda oldukça hassastır. Bu konudaki "İyi düşün, doğru söyle, güzel yap" prensibi ahlaki yaklaşımını gösterdiği gibi, bir özdeyiş olarak günümüze ulaşmıştır. Yine kadına yaklaşımında saygıyı ve eşitliği esas alır. Neolitik toplumun temel ilişki ve yaklaşımlarını yaşatmaya çalışır. Toprağa ve hayvanlara verdiği önem, üretime biçtiği değer Zerdüştiliğin bir tarım dini olduğunu göstermektedir.

Zerdüştilik kendisinden sonraki tek tanrılı dinleri de önemli oranda etkilemiştir. Tek tanrılı dinlerin bazı temel kavramları Zerdüştilikten alınmışlardır. Cennet, cehennem, sırat köprüsü, melekler, gök katları, mahşer, büyük mahkeme, iyilik-kötülük terazisi bu temel kavramlardan bazılarıdır.

Zerdüştilik Medler, Persler, Sasaneler zamanında resmi devlet dini olarak da işlev görmüş, çevre toplumların hemen hepsini etkilemiştir. Her ne kadar devlet dini haline gelse de, özgür insan iradesini savunmuştur. Ortadoğu dinsel geleneğinde bunun bir ilk olduğu söylenebilir. İster öncesinde, isterse de sonrasındaki dinsel yapılanmaların insanın bir iradesinin olabileceğini bile kabul etmemelerinin yanında Zerdüştiliğin bu yaklaşımlarının büyük önemi vardır ve özgürlükçü felsefeleri de etkilemiştir. İslamiyet'in gelişimine kadar bu felsefi yaklaşımıyla etkili olan Zerdüştilik, İslamiyet'in gelişiminden sonra giderek zayıflamış, neredeyse yok olma aşamasına gelmiştir. İslamiyet geliştiği zamana değin Hindistan'a kadar olan alan üzerinde tek egemen din iken, günümüzde dünyaya dağılmış sınırlı sayıda inananının olduğu bir din haline gelmiştir. Zerdüştiliğin insana yaklaşımına ilişkin Önder APO aşağıdaki değerlendirmeleri yapmaktadır:

"İlk defa insan iradesinin özgürlüğünü tanımuştur. İnsan iradesine özgürlük tanımak, o döneme kadar hep tanrıya özgü düşünülen yaratıcılığa insanın da sahip olması demektir. Batı düşüncesinin özü olan bireysel yaratıcılık, Zerdüş'tün en önemli felsefi yanıdır. Özgür iradeyi esas almak, felsefenin başlangıcı ve kul anlayışının reddidir. Öğretisi tam da bu noktada dinle felsefe arasında bir geçiş durumundadır. Dinle felsefe arasında yol ayrımını temsil etmekte-

Ziggurat

dir ki, bu çok büyük bir gelişme anlamına gelmektedir. Yapılan araştırmalar hem Doğu (Hint, Çin), hem Batı felsefesinin oluşumunda, iki çatallı gelişmenin başlangıcında ve başlatıcısı olarak rol oynadığını göstermektedir."

Zeus: Yunan mitolojisinde panteonun baş tanrısı, 'tanrıların kralı'. Ölümsüzdür, adını da bu özelliğinden almıştır. Kronus ile Rheia'nın son oğludur. Rheia'nın Zeus'u doğurmadan önce Girit Adası'na kaçması, Zeus'u burada doğurması ve Kronus'u aldatması sonucu, kardeşlerinin akıbetine uğramadan yaşama şansı bulmuştur. Çünkü Kronus Zeus'tan önce Rheia'dan doğan diğer çocuklarını yutarak içine alıyor, onları yok ediyordu. Zeus doğduğunda Rheia Zeus diye bir beze sardığı taşı Kronus'a vermiş ve Kronus da bu taşı Zeus diye yutmuştur. Sonrasında Zeus babasını alt ederek Olimpos Panteonu'nun kurucusu olmuştur. Hera'yla evlenmiş, tanrılardan ve insanlardan çok sayıda kadınla birlikte olmuş, hem tanrılardan ve hem de insanlardan çocukları olmuştur. Gökyüzünün, şimşegin ve gökgürültüsünün tanrısıdır. Elinde şimşekle resmedilmiştir. Kardeşi Hades Yeraltı dünyasının, Poseidon da Okyanusların ölümsüz tanrılarıdır.

Ziggurat: İlkçağda Sümerler, Keldaniler, Babiller ve Asurlular tarafından yapılan, tabandan başlayarak tepeye doğru kat kat yükselip gi-

derek küçülen teraslardan oluşan, zirvesinde bir tapınak bulunan ve yanlarında bir merdiven sistemi yer alan kademeli kulelerdir. Üzeri açık ve dört köşelidirler. Babil dilinde kelime anlamı "yüksek yere kurulmuş olan" olsa da, daha çok Sümer, Babil ve Akad dillerinde "Tanrı Dağı" anlamında kullanılmıştır. Tarihi metinlerde ziggurat, zigura ve ziggurak gibi çeşitli yazılışları da görülmüştür.

Zigguratların ilk olarak, pişmiş tuğla kullanımının yaygınlaştığı Sümer döneminde MÖ. 3000'lerde inşa edildiği bilinmektedir. Şu ana kadar bilinen 32 ziggurattan 4'ü İran'da diğerleri ise Irak'ta, Aşağı Mezopotamya olarak adlandırılan alanda bulunmaktadır. Bu alanlarda yapılan arkeolojik kazılarda bu yapıların içerisinde çok değişik bulgulara rastlanmıştır. En üst katın gökyüzünün incelenmesini sağlayan bir gözlemevi gibi kullanıldığını düşündüren birçok veri bulunmaktadır. Döneme ait yazılı belgelerde ise; üst katın tanrılara ait olduğu, rahiplerin burada tanrılarla yüz yüze geldikleri anlatılır. Yani en üst kat aslında tanrının rahiplere toplumun nasıl örgütlendirilip yönetileceğini, hangi kanun ve yasalarla yürütüleceğini, toplumsal ilişkilerin nasıl olacağını vb. anlattığı bölümler olmaktadır. Bu biçimdeki bir mitolojik anlatımın yorumu, rahiplerin buralarda yeni bir toplumsal inşayı gerçekleştirdikleri biçiminde olabilir. Gökyüzü düzeninin incelenmesiyle ulaşılan sonuçlar üzerinden devletli toplumun inşa çabaları buralarda

gerçekleşmiştir. Döneme ait tüm ideolojik, siyasi, kurumsal yaratımlar buralarda yürütülen faaliyetlerde açığa çıkarılmış, toplum mitolojik anlatımlarla bu yeni sisteme inandırılmıştır. Alt katlarda ise sırasıyla kral ve rahip mezarları, üretim ve zanaat araçları, tahıl depoları, askeri malzemeler gibi araçların yer aldığı bölümlere rastlanmıştır. Yine bu yapılar içerisinde matematik, geometri, fizik, astronomi, tıp gibi değişik dallarda araştırmaların yapıldığını kanıtlayan birçok belge de bulunmuştur.

Tüm bu bulgular zigguratların o dönemde oluşturulmaya başlanan devletli uygarlık açısından sistemin kurulma ve kurumlaşma mekânları olduğu göstermektedir. Kadın ve erkeğin toplum içindeki konumlarından aile yapısına, toplumsal ilişkilerden üretim ilişkilerine, eğitime, sağlığa, güvenliğe kadar ziggurat içerisinde ve etrafında yeni bir toplum şekillendirilmiştir. Bu ise aslında zigguratın başlı başına bir devlet olarak ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Bu nedenle zigguratın, devletin "rüşeym hali" veya "dölyatağı" olarak adlandırılması boşuna değildir. Ondan sonra ortaya çıkan tüm devlet yapıları ve ona bağlı kurumsal yapılar birer ziggurat örneği olarak günümüze kadar gelmiştir. Üzerine yeni katlar eklenerek, katların içerikleri daha da doldurularak günümüzde halen devam ettirilen aslında Sümerlerde kurulan zigguratın ta kendisidir. Zigguratların işlevleri hakkında Önder APO şunları belirtmektedir:

"Zigguratların iç içe geçen üç işlevi, tüm Sümer toplumunu çözmek açısından kilit öneme sahiptir. Birinci işlev, en alt katta Zigguratların mülkiyetinde olan toprak çalışanlarıdır. Araç gereç yapımcıları da burada barınmaktadır. İkinci işlev, ikinci katta oturan rahipler tarafından yerine getirilen yönetim görevidir. Rahip büyüyen üretim işleri için hesaplamayı, çalışanları kolektif çalıştırmak için meşruiyeti (ikna gücünü) sağlamak durumundadır. Yani hem din hem dünya işlerini birlikte yönetmelidir. Üçüncü işlev, üçüncü kattaki tanrı varlıklarca (bir nevi ilk panteon örneği) yerine getirilmektedir. Ziggurat daha sonraki uygarlık toplumlarının adeta maketi gibidir. Bu o denli ideal bir kuruluştur ki, bugün sayıları yüz binleri, nüfusları milyonları aşan kent toplumunu doğuran ana modeldir. Hatta kent toplumunda kurumlaşan devlet tipi örgütlenmenin ana rahmidir."

Bu nedenledir ki günümüz sisteminin anlaşılması da ancak devletli sistemin kuruluşunun proto-tipi olan zigguratların anlaşılması ile bağlantılıdır. Günümüz modern dünyasının yürütülmesinde rol oynayan bütün aktörlerin ilk örneklerine ziggurat yapılanmasında rastlamak mümkündür.

Zihin, Zihniyet, Zihniyet Devrimi:

Zihin: En genel anlamda algılama, anlama, anımsama, düşünme, değerlendirme, karar verme aşamalarında rol oynayan yetenekler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bazı ta-

nımlamalarda bunlara kavrama, imgeleme, yargılama gibi düşün faaliyetleri de eklenmektedir. Günlük yaşamda zihni görünür kılan yansımalar; duyumlar, algılar, duyular, bellek, arzular, çeşitli akıl yürütme biçimleri, güdüler, tercihler, kişilik özellikleri ve bilinçdışı oluşumlar biçiminde sıralanabilir. Bunların yanı sıra düşünme, bilgi, niyet (amaç) gibi olgularla birlikte de ele alınır.

Felsefede birçok değişik anlamlarda kullanılan zihne karşılık olarak us, tin, anlık gibi deyimler kullanılsa da, aslında bunlardan farklı bir anlama sahiptir. Felsefe tarihinde hemen her zaman insan beyninin veya düşünce yapısının "bilen, algılayan ve düşünen bölümü"ne denk düştüğüne inanılan zihin, bir yanda düşünce ya da düşünme olgusuyla, öte yanda bilgi ya da bilme olgusuyla beraber düşünülmüştür. Kuşkusuz zihnin en belirgin özniteliklerinden biri, zihinde olup bitenlerin başkalarınca gözlemlenemez olması, başka bir deyişle, zihinde her ne olup bitiyorsa bunun yalnızca ve yalnızca kişinin kendi iç gözlemine açık oluşudur. "İnsanın düşünsel ve duygulanımsal işlevlerinin tümü" olarak da okunan zihin terimi, insan varlığının tensel yönüne değil, tinsel yönüne ait bir yeti olarak ele alınmaktadır. Zihnin öne çıkan diğer bir özneliliği ise, her ne kadar dıştan gözlemlenemez olsa da, dış etkileşimlere açık olduğu kadar bireyin hal, hareket, yaşam biçimi ve toplumsal duruşunda direk bir belirleyen olması durumudur.

Zihnin oluşumu konusunda oldukça değişik görüşler bulunmaktadır. Birincisi zihnin, doğuşta boş bir sayfa olduğu, doğumdan sonra bireyin zihni yapısının şekillendiğini ileri süren yaklaşımdır. Bunlar daha çok insan belleğinin ve tüm düşünsel faaliyetlerinin doğumdan sonra aile, toplum ve çevreden alınan bir yeti olduğunu ileri sürerler. Bu anlamda insan yavrusu dünyaya boş bir levha olarak doğar ve doğduğu andan itibaren çeşitli yollarla öğrenmeye başlar. Öğrenme süreci zihni yapının şekillenmesini sağlar. Bu öğrenme sürecini belirleyen, öncelikle aile ortamıdır. Daha sonra bireyin toplumsal ilişkiler içerisine girmesi ve eğitim kurumlarına alınmasıyla bu süreç yoğunlaşır. Bunların yanında zihnin oluşum ve gelişiminde etkili olan faktörlere coğrafya, iklim gibi fiziki koşulları da eklemek gerekir. Bu sav daha çok materyalist (maddeci) düşünür ve bilim insanlarının kabul ettiği bir görüştür.

Bir diğer yaklaşım, zihnin doğumla beraber oluştuğunu, ancak fiziksel gelişimle bunun daha işlevsel bir hale geldiğini iddia eden düşüncedir. Bu tez daha çok tin ile ilişkilendirilen bir yaklaşımdır. Kutsal yaratıcı, doğan herkese belli bir düşünce gücü ve zihni şekillenme bahşetmiştir. İnsan bunu kullanarak kendini bu yaratıcıya ulaştırma ve onun direktifleri doğrultusunda yaşama gücünü gösterebilir. Yine bu görüşe göre bu durum mutlak değildir. Yaratıcı tarafından verilen bu düşünce gücü

eğitime açık, yönlendirilebilir, biçim verilebilir niteliktedir. Muhakkak ki insan bireyi doğumla beraber bir bilinç düzeyine, algılama, sorgulama, yargılama normlarına sahip değildir. Bunlar sonradan öğrenilen şeylerdir. Ancak toplumsal genler olarak tanımlanan bir aktarımın olduğu da düşünülmektedir. Bu toplum hafızası olarak tanımlansa da, tam bir zihin durumunu ifade edemeyeceği de açıktır.

Zihniyet: Zihinden türetilen Zihniyet ise, insan bireyinin ve toplumunun zihinsel süreçlerinin bileşkesi olarak ortaya çıkan bir olgudur. Kültür, sanat, bilim, din, ideoloji, mitoloji, felsefe, düşünce vb. insan zihni tarafından üretilen her şeyin daha öznel bir formudur. Modern literatürde "bilinç", felsefe çevrelerinde "görüş tarzı" olarak karşılık bulsa da, bunlardan daha fazla ve geniş çerçevede bir kullanıma sahiptir.

Zihniyet; insan ya da toplumların insan, toplum ve doğaya ilişkin düşünce tarzı, onları algılama biçimi ve bu algılamaya bağlı olarak ortaya konan tavırları biçiminde görülebilir. Bu bağlamda zihniyet bir bilgi türü değil, bir bilme tarzıdır. Bu bakımdan toplumsal şartları ifade eden gelenek, din ve daha kapsamlı görünümüyle kültürden ve ideolojiden (benzerliklerine rağmen) farklıdır. Çeşitli şekillerde bunlara benzese ve yer yer aynı görünse de, bunların üstünde ve bunları da kapsayan bir durumu ifade eder. Zihin ve bilgi ile doğrudan bağlantılı kişisel bir durum olan zihni-

yet, toplumsal bağlantılarla beslenerek şekillenir ve bir form kazanır. Aslında toplumların oluşum ve biçimlenişleri açısından kişisel zihniyet formlarından ziyade toplumsal zihniyetler asıl olandır. Bireysel zihniyetler verili toplumsal ve sistemsel zihniyetler tarafından belirlenir ve şekillendirilir. Toplum ve sistem dışı zihniyet yapılanmaları daha çok toplumsal inşa süreçlerinde gözlemlenen zihniyet devrimi üzerinden anlam bulan bir olgudur. O da kendisini bir sisteme kavuşturup toplumsal bir forma kavuşmadan bir anlama sahip olamaz.

Toplumsal anlamda zihniyet, kültürlerin insana ve doğaya bakış tarzıdır. Dünya görüşü, çağın anlayışı ve kültürü ile karşılanan zihniyet, aynı zamanda toplum ve sistemler arasındaki farklılıkları veya benzerlikleri sağlayan şeydir. Ahlak ve kültürle ciddi bağlantıları olmakla birlikte onlarla özdeş değildir. Zihniyet, hareket ve davranışlara yön veren kural, kaide ve ölçüdür. Değer hükümleri, tercih ve eğilimler toplamıdır. Toplumun dini, ahlaki, ekonomik, sosyal, siyasal şartların bileşkesinde oluşan ve insanın insan, toplum ve doğaya karşı genel bir bakış tarzıdır. Pek çok değişkenin bileşkesinde ortaya çıkan toplam bir olgudur.

Her zihniyetin değişmezleri, temel referansları vardır. Tüm zihniyetler, kendi değişmezlerini, zihniyetinin temeli, ana belirleyicisi olarak görür. Bu değişmezler zihniyetlerin kumanda merkezini oluştururlar. Bir

zihniyetin değişmezlerini oluşturan öğelerden birisinin değişmesi demek, o zihniyetin değişmesi veya bozulması demektir. Bu değişmezlerin yanında her zihniyet kendi toplum-sallığını süreklileştirme arayışındadır da. Bu nedenle zihniyet yapılanmalarında belli bir esneklikten bahsetmek de mümkündür. Bu esneklik temel konularda değildir. Zaman içerisinde bir zihniyet ne kadar değişime uğrasa da, değişen kurumlar içerisinde bir birine aktarılan değişmezler o zihniyetin özünü teşkil eder.

Günümüzde bu alanda araştırma yapan kesimler zihniyet yapılarını çok parçalı ve birbirlerinden kopuk ele almaktadırlar. Özellikle adlandırmalarda neredeyse her topluma, coğrafyaya, dine, felsefeye vb. ait zihniyet yapıları olduğu iddia edilmektedir. Ancak insanlık tarihi mevcut gelişim seyri içerisinde temel iki zihniyet yapılanması tanımlanmıştır. Birincisi; demokratik komünal toplum zihniyeti, ikincisi ise devletli, sınıflı, hiyerarşili toplum zihniyeti. Diğer tüm adlandırma ve zihniyet yapıları bu iki zihniyet yapısı içerisinde kendini ifade eden formlar olmaktadır. Doğu-Batı, dini-bilimsel, mitolojik-felsefik gibi zihniyet yapı ayrıştırmalarını da bu temel ayırmadan bağımsız ele almak toplumsal yapıları doğru anlamlandırmamaya yol açacaktır. Günümüz pozitivist bilimi toplumda yarattığı parçalanmayı zihniyet yapıları arasında da geliştirerek hakikatin kaybedilmesine ve insanlığın kendi gerçeğinden uzaklaşmasına

neden olmaktadır. Bununla toplum üzerindeki hegemonya devam ettirilmektedir. Aslında bu yaklaşımın kendisi de devletli toplum zihniyetinin bir unsurudur.

İnsanlığın ilk tanıştığı zihniyet yapısı daha çok çevresindeki her şeyi kendisi gibi canlı düşünen ve kendisi ile çevresi arasındaki ilişkileri buna göre kuran Animist yaklaşımdır. Süre açısından insanlığın en uzun süreli zihniyet aşaması bu döneme denk gelmektedir. Fetişizme ve totem gibi toplumsal kimliklerin oluşturulduğu bir toplumsal yapıya yol açmıştır. Tarım ve köy devriminin gerçekleştiği neolitik dönem zihniyet yapısında ise, dış öğeye dayalı, önem sırasına göre, tüm önemli varlıkların tanrılaştırıldığı bir insan-tanrı düşünce yapısı egemen olmaktadır. Her düzeyde ana tanrıçaya dayalı bir düşünce ve inanç yapısı gelişmekte, ilk defa ana tanrıça göğe yükseltilerek ölümsüzleştirilmektedir. Şehir devrimleri döneminde insanlık köklü zihniyet dönüşümleri geçirmekte ve buna dayalı bir toplumsal forma doğru evrilmektedir. Neolitik dönemin sonlarına doğru zihniyet üzerinde analitik zekânın etkisinin artmasıyla ataerkil bir topluma doğru evrilme başlamıştır. Bu bile başlı başına bir fark yaratmaktadır. Şehirlerde toplanan ve daha da karmaşıkleşen toplumsal yapıların yönetilmesi açısından eskisine oranla daha dogmatik bir zihniyet yapısına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca gelişen yeni üretim teknikleri ile artan ürün ve artı-ürünü bireysel sa-

hiplenme yaklaşımının, sömürüyü tanımayan toplumlara kabul ettirilmesi (meşrulaştırılması) için yeni zihniyet yapılanmaları gerekmektedir. Bu da mitolojiye dayalı yeni tanrı ve din anlayışlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

"Şüphesiz bir toplumu sömürüyü açık hale getirmenin ilk koşullarından biri olan ahlak ve politika yoksunluğuyla, bu iki dokunun düşünsel temeli olan toplumsal zihniyet çöküşü sağlanmadan, bu yoksunluk gerçekleştirilemez. Tarih boyunca egemenler, sömürgeci tekeller amaçları için ilk iş olarak 'zihniyet hegemonyasını' bu nedenle inşa ederler. Sümer toplumunu verimliliğe, dolayısıyla sömürüyü açmak için, Sümer rahiplerinin ilk iş olarak tapınak (Ziggurat) inşa etmeleri bu gerçeği çok açık bir biçimde kanıtlamaktadır. Sümer tapınağı, tarihin bilinen ve etkisi halen süren toplumsal zihni fetih ve çarpıtmanın orijinal kaynağı olması açısından da büyük önem taşımaktadır."

Bu şekilde geliştirilen yeni zihniyet aslında sınıflı uygarlığın zihniyet yapısının inşa çabalarıdır. Ve halen günümüzde sınıflı uygarlığın kendisini dayandırdığı ve üzerinden var ettiği temel zihniyet yapısıdır. İçerisinde değişimler eklemlenmeler, çıkarımlar, uyarlamalar olsa da, temel değişmezleriyle halen kendisini korumakta ve hakim toplumsal zihniyet olarak varlığını devam ettirmektedir. Zaten günümüz toplumsal sorunlarının temeli de bu zihniyet yapısına

dayanmaktadır. Devletli uygarlık zihniyetindeki özne-nesne ayrımı ezen-ezilen ilişki ve çelişkisinin en temel değişmezi durumundadır. Yine zihniyetin oluşumunda kullanılan analitik zekâ neredeyse insanlığın sürüklendiği felaketin asıl sorumlusu durumundadır. Dünyayı bir algılar dünyasına çeviren ve gerçeklerden kopuk, kendine yabancılaşmış bir toplumsallığa yol açan en temel zihniyet kurumu ise pozitivist bilimcilik anlayışıdır.

Devletli uygarlık zihniyetinin tüm bu hegemonya çabalarına karşın, komünal zihniyetin tamamen ortadan kalktığı iddia edilemez. İnsanlığın özünü yansıtan ve kendi gerçeğini en yalın bir biçimde yaşamasına olanak veren demokratik toplum zihniyeti tarihin her döneminde karşıt zihniyete rağmen direnmiş ve adeta toplumun gözeneklerinde korunarak kendisini günümüze kadar getirmiştir. Birçok peygambersel çıkış, muhalif tarikat ve mezhep, uygarlık merkezlerinden vebadan kaçarak gibi kaçan etnisitelerdeki direniş bu zihniyetin sonucu gerçekleşmiş ve toplumun sınıflı uygarlık zihniyeti içerisinde tümden bitirilmesinin önünü almıştır.

Ancak bu direniş sınıflı uygarlık zihniyetinin hegemonik zihniyet olduğu gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Bu zihniyetin yol açtığı sorunlardan kurtulmanın tek çözümü ise, bu zihniyetin tüm değişmezlerinden, dogmalarından kurtulmak, ondan kaynaklı tüm çarpıtmaların

özüne ulaşarak aşmaktır. Bu da "*zihniyet devrimiyle*" mümkündür. Özelikle devletli uygarlık karşısında mücadele yürüten tüm toplumların ve toplumsal hareketlerin ilk elden gerçekleştirmeleri gereken bu zihniyet devrimi ile sistemin her türlü zihniyet yapılarından kopuşu sağlamak olmalıdır. Öncelikle de devletli uygarlık zihniyetinin kendini dayandırdığı milliyetçi, dinci, bilimci ve cinsiyetçi düşünce yapıları ve zihni algılamalarından kurtulmak en önemli çaba olmak durumundadır. Günümüz toplumlarının içerisine girdikleri toplumdakı yıkımından kurtulmanın tek yolu da budur.

Bu anlamda zihniyet devrimi ilk elden hakim zihniyetten kurtulmakla mümkündür. Çünkü bir zihniyete ait değer yargıları, ideolojiler, inanış biçimleri, yorumlama ve ele alış tarzlarından kopuş gerçekleşmeden, o zihniyete karşı bir mücadele de yürütülemez. Yani zihniyet devriminin ilk adımı, çağımızda sınıflı uygarlık zihniyetinin en son güncellenmiş biçimi olarak karşımızda duran kapitalist zihniyet kalıplarından ve yapılarından olan özel mülkiyetçilik, benmerkezcilik ve bireycilikten kendini arındırmaktır.

Bu anlamda öncelikli görev, devlet dışı sosyalitenin kendine uygun zihniyet ve siyasal yapılanmaları oluşturmalarıdır. Tarih boyunca birçok mezhep, tarikat ve etnik yapı tarafından adımlar atıldıysa da, bunların tam anlamıyla bir sisteme kavuşarak kendilerini bir toplumsal forma

dönüştürdükleri söylenemez. Günümüzün en temel görevi komünal toplum zihniyetini bir sistem haline getirip toplumsal bir forma kavuşturmadır.

"Zihniyet devrimiyle kastedilen özgür toplum bilinci ve inancıdır. Biliş sadece olup biteni bilme değildir. Nasıl yapılacağını da bilmektir. İnanç ise, bildiğine inanmak ve gereklerini yapmaktır. Uygulama gücünü, kararlılığını ifade eder. Zihniyeti kazanmak demek, donanmamız gereken toplumsal bilinci ve inancı büyük bir emek ve ahlaki duruşla elde etmek demektir. Zihniyet dünyasını büyük kılmayan, uzun süreli özgürlük mücadelesini yürütemez."

Zihniyet devrimiyle amaçlanan yeni toplum, yeni kavram ve yeni adlandırmalar demektir. Mevcut hegemon zihniyetin kullandığı, çaldığı, manipüle ettiği tüm kavram ve adlandırmaların yeniden ele alınıp, komünal toplum karşısında ifade ettikleri anlamlarına kavuşturulmaları da zihniyet devrimi sürecinin vazgeçilmez bir görevidir. Bu ise binlerce yeni kavram ve bunlarla oluşacak binlerce zihniyet devrimi anlamına gelmektedir. Her kavram yeni bir anlam, yeni bir zihniyeti ifade etmektedir. Yani her alanda sistemin zihniyet kalıplarından kendini kurtarmak onun kavram ve anlam saptamalarından da kendini kurtarmayı gerektirmektedir.

Zilullah: Gölge ve Allah kelimelerinin birleşmesinden oluşan Zilullah, Allahın Gölgesi anlamına gel-

mektedir. Ancak burada gölge kelimesi mecazi olarak koruma anlamında kullanılmaktadır. Kur'an'ın birçok ayetinde ve değişik hadislerde rastlanan Zilullah kelimesinin daha çok da himaye, koruma anlamlarında kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Örneğin bir hadiste dile gelen; "Din kılıçların gölgesi altındadır" sözü, dini otoriteler tarafından dinin devletin askeri himayesi ile savunulduğu biçiminde yorumlanmaktadır. Bu anlamının yanında birçok İslam ülkesinde imparatorlar için kullanılan bu sıfata; *"Allah'ın namına yeryüzünde tasarrufta bulunan insan, halife, ilâhî kanunu tatbike çalışan halife ve padişah"* anlamı da yüklenmektedir. Taberani Hadisi'nde; *"Sultan, yeryüzünde Allah'ın gölgesidir. Ona ikram eden ikram görür, ona ihanet eden de ihanete maruz kalır"* denilmektedir. Burada kullanılan *"Allah'ın gölgesi"* ise, temsili ifade etmektedir.

Zorunluluk: En genel anlamda, başka türlü olamayan, olumsal olmayan ya da olmaması olanaklı olmayan durum; olduğundan başka türlü olamayacak olma durumunu ifade eder. Mantıkta ise bir önerme yanlışlanamıyor (tersi ispatlanamıyor) ise zorunlu demektir. Bu tür önermeler yanlışlığı düşünülemez, bu nedenle doğrulukları zorunlu olan önermelerdir. Şeylerin gerçekte olmadığı ama olabileceği birçok olanaklı durum tasarlanabilir. Eğer bir önerme tasarlanan olanaklı durumların hepsi için doğru ise, o önermeye "bütün

olanaklı dünyalarda doğru" ya da "zorunlu önerme" denir.

Böyle bir önermenin belli koşulları yerine getirmesi gerekmektedir. Öncelikle sözü edilen önerme söz dizim kurallarına uymalıdır ki, o önermenin yanlış olduğunun söylenmesi biçimsel olarak çelişik olsun. Öte yandan bu türden bir önerme belli anlam bilgisel koşulları da sağlamalıdır; yani bütün olanaklı dünyalarda bu önerme doğru, bu önermenin değili ise yanlış olmalıdır. Bu anlam bilgisel koşullar öncelikle Leibniz'ce önerilmiş, Wittgenstein ile Carnap'ça gözden geçirilmiş, 1960'lardaysa Kripke, Hintikka, Lewis gibi düşünürler tarafından "olanaklı dünyalar kuramı" olarak geliştirilmiştir.

Sözü edilen zorunluluk ilkesini dünyaya uyguladığımızda, olayların belli bir nedensellik içinde ilerlediği ve olduklarından başka türlü olamayacağı anlamı çıkar. *"Olaylar zamanda nedensel bir sıralılık ile var olmaktadır ve de bunun önüne geçilemez"* yollu belirlemci düşünce evrenin önceden düzenlendiği, belirlendiği tasarımına dayanmaktadır. Böyle bir düşünce ise idealist bir varsayım olarak kadercilikle karşılanmaktadır.

Felsefede ise neden sonuç ilişkisi olarak ortaya çıkmaktadır. Nedensellik (determinizm) olarak bilinen felsefik yaklaşım tüm doğa ve toplumu neden-sonuç ilişkileri içerisinde zorunlulukların sonucu bir oluşum olarak ele alır. Bu yaklaşımıyla olanı bir kader gibi görüp farklısının zaten ol-

ma olasılığını ortadan kaldırmış olur. Bu bağlamda determinizm zorunluluk yasasınca ortaya çıkarılmış bir akım oluyor. Bunun yanında felsefedeki daha birçok akımın da bu yasadan etkilendiği görülmektedir.

Darwin'in geliştirdiği evrim kuramı da aslında zorunluluk yasası için bir temel oluştuyordu. Birçok felsefe ve düşünce akımı kendilerini Darwin'in ortaya attığı, türlerin zorunlu evrimi ve mutasyonu düşünce-sinden hareketle, toplumu Darwincilik'le açıklamaya çalışmışlardır. Evrimci anlayış; içinde zorunlu ilerleme, değişim, zorunluluk, alternatifsizlik, süreklilik temalarını barındırır.

Marks ve Engels'in geliştirdikleri Tarihsel Materyalizm de bu yaklaşımdan etkilenmiştir. Toplamların gelişim seyirlerini sürekli ve zorunlu bir ilerleme olarak ele almış, yaşanan tüm süreçleri zorunlu olarak gerçekleştirmesi gereken ve bir öncekine göre ileride olan bir sistematige oturtmaya çalışmışlardır. Buna dayanarak ilkel komünal, köleci, feodal, kapitalist, sosyalist ve komünist toplum aşamalarını yaşanan ve yaşanması gereken zorunlu dönemler gibi açıklamışlardır. Ayrıca bunların her birini diğeri açısından bir ileri aşama olarak görmüş ve hiyerarşik, sınıflı, devletçi uygarlığa ilericilik rolünü atfederek hak etmediği bir yere oturtmuşlardır. Bu nedenle Marksizmin çok karşıt gibi görünse de, aslında niyetten bağımsız olarak sınıflı uygarlığı meşrulaştırmanın ötesine geçememesi bu algılayışla yakından bağlantılıdır.

Zorunluluk her zaman düz çizgisel bir ilerlemeye yol açar. Bu da kendisiyle beraber her ilerlemenin bir gelişme olarak değerlendirilmesi doğurur. Bunun topluma uyarlanması ortaya çıkan pratiklerden de anlaşılacağı üzere, toplum adına toplumun sömürüye hazır hale getirilmesinden başka bir şey değildir. Oysa son yüzyıl içerisinde kuantumla açıklanan atom altı madde gerçeğinde böyle bir zorunluluk durumunun olmadığı açığa çıkarılmıştır. Tersine atom altı evren de denilen mikro kozmosta oluşumun daha özgür tercihlere dayalı bir gelişim seyri izlediği anlaşılmaktadır.

"Atom altı, yani kuantum fiziğinin kanıtladığı olgular bu düşünce tarzının gücünü kırmıştır. Doğasal ve toplumsal gelişmelerin zorunluluğa dayalı düz, kesintisiz bir çizgi halinde değil, kaos aralığında, atom altı dünyasında özgürlük seçeneği olan çoklu tercihlere açık gelişme biçiminde yaşandığı gerçeği en büyük düşünce devrimlerinden biri olarak karşımıza çıkıyor. Aslında atom altı fiziğine gerek olmadan da, sezgisel ve kurgusal yoldan da bu düşünce tarzına ulaşabiliriz. Tüm olay ve olgular dünyasında özgür tercihe yer bırakan bir gelişme gücü olmazsa, ortaya çıkan sonuç sınırsız evren-doğa çeşitliliğini izah edemeyiz. Çeşitlilik özgürlük gerektirir. Düz-çizgisel yaklaşım aynılığı, dolayısıyla seçimsizliği zorlar."

Bu durumun daha büyük evrensel oluşumlar açısından geçerli olduğu

bilimsel gözlem ve deneylerden de anlaşılmaktadır. Bu durum birinci doğa açısından ispatlanmış bir gelişim yasası olarak birçok otorite tarafından kabul edilmektedir. İkinci doğa olarak tanımlanan toplumun doğasında da bu yasaasının derin etkileri görülmektedir. Hatta birinci doğadan daha fazla, ikinci doğada bu rastlantısallık kendisini hissedilir kılmaktadır. Bu konuda Önder APO şunları belirtmektedir:

"Toplum sistemlerini değerlendirenken yapmak istediğim bir diğer değişiklik de, zorunluluk ve rastlantıllık konusundaki yaklaşımlara ilişkindir. Kökenini tanrısal yasa anlayışından alan ve Batı düşünce sisteminde sıkı bir nedensellik ve düz çizgide kesintisiz ilerleme anlayışı, başta açıklamaya çalıştığımız kuantum ve kozmos fiziğindeki gelişmelerle artık geçerliliğini yitirmiştir. Gelişmenin diyalektiğinde 'kaos aralığı' her olguda kendini göstermektedir. Niteliksel değişimler bu aralığı gerekli kılmaktadır. Bu da kesintisizliğin, düz çizgideki sürekli ilerlemenin zihinsel bir soyutlama, metafizik bir yaklaşım olduğunu ortaya koyar. Aralıktan düz çizgisel bir ilerleme her zaman mümkün değildir. Birçok etkenin o aralıktaki ilişkileri çok sayıda ve çok yönlü gelişmelere yol açabilir. İnsan toplumunda bu aralıklara kriz bölgesi denilmektedir. Krizden nasıl bir toplumsal gelişmenin çıkacağını ondan etkilenen güçlerin mücadele düzeyleri belirleyecektir. Çok sayıda sistem çıkabilir.

Daha ileriye olduğu gibi geriye doğru da çıkabilir. Kaldı ki, ileri-geri kavramı izafidir. Sürekli ilerleme evrensel kurama da uymamaktadır. Bu ilke doğru olsaydı, metafizik bir ideacılık geçerli olurdu. Mutlak doğrudan bahsetmek evrensel oluşum ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Doğamutlaklar ile gelişmez. Mutlaklık değişmezlik, aynılık demektir. Böyle şeylerin olmadığını varoluş tarzımız kanıtlamaktadır. Doğadaki yasallığın kaos aralıklarına dayalı, insana doğru gelişiminde gayet esnek bir halde olduğu fizik, kimya ve biyoloji bilimlerindeki yasa (kanun) özelliklerinden çıkarılabilmektedir. İnsan toplumunda ise yasallık son derece esnek bir karaktere sahiptir. Bunun anlamı, yasa aralıkları sık ve çok sayıda yeni yasaların gelişim kaydedebileceğidir. Bununla bağlantılı olarak özgürlük düzeyinin gelişkin olması, insan toplumundaki muazzam çeşitliliği açığa çıkarmaktadır. Esneklik özgürlüğü, özgürlük ise çeşitliliği doğurmaktadır. İnsan bu anlamda kendi yasallığını en çok ve en sık yapan doğa harikası bir varlıktır. Dolayısıyla insan toplumu da aynı zenginlikte bir sıklık ve çoklukla kendi sistem yasalarını oluşturabilmektedir."

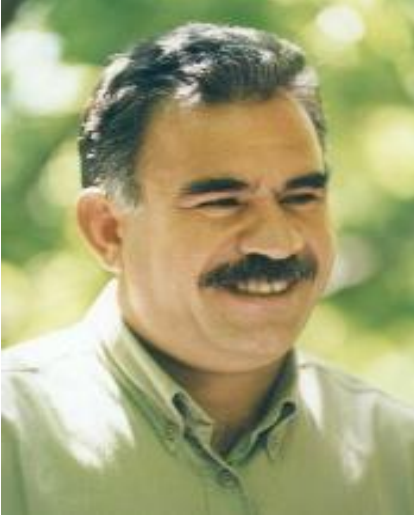
Bunlardan da anlaşılacağı üzere birinci ve ikinci doğalarda ortaya çıkan kaos aralıkları gelişimin zorunlulukla değil, iradi oluşumlarla gerçekleştiğini ispatlamaktadır. Buradan salt bir karmaşa veya bilinemezciliğe varılamaz. Maddede olduğu gibi top-

lumda da genel eğilim istikrarlı yapılara ulaşma arzusudur. Nitel değişimler her ne kadar kaos aralıklarını gerekli kılsa da, asıl önemli olan denge ve istikrar içerisinde kendi varlığını ve oluşumunu devam ettirme eğilimidir. Ancak kaos aralıklarından çıkışı belirleyecek olan ise bu süreçlerde yer alan aktörler arasındaki mücadeledir.

"İnsan toplumunda bu aralıklara kriz bölgesi denilmektedir. Krizden nasıl bir toplumsal gelişmenin çıkacağını ondan etkilenen güçlerin mücadeleye düzeyleri belirleyecektir. Çok sayıda sistem çıkabilir. Daha ileriye olduğu gibi geriye doğru da çıkabilir. Kaldı ki, ileri-geri kavramı izafidir. Sürekli ilerleme evrensel kurama da uymamaktadır. Bu ilke doğru olsaydı, metafizik bir ideacılık geçerli olurdu. Mutlak doğrulardan bahsetmek evrensel oluşum ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Doğa mutlaklar ile gelişmez. Mutlaklık değişmezlik, aynılık demektir. Böyle şeylerin olmadığını varoluş tarzımız kanıtlamaktadır. Doğadaki yasallığın kaos aralıklarına dayalı, insana doğru gelişiminde gayet esnek bir halde olduğu fizik, kimya ve biyoloji bilimlerindeki yasa (kanun) özelliklerinden çıkarılabilmektedir. İnsan toplumunda ise yasallık son derece esnek bir karaktere sahiptir. Bunun anlamı, yasa aralıkları sık ve çok sayıda yeni yasaların gelişim kaydedebileceğidir. Bununla bağlantılı olarak özgürlük düzeyinin gelişkin olması, insan toplumundaki muazzam çeşitliliği açığa

çıkarmaktadır. Esneklik özgürlüğü, özgürlük ise çeşitliliği doğurmaktadır. İnsan bu anlamda kendi yasallığını en çok ve en sık yapan doğa harikası bir varlıktır. Dolayısıyla insan toplumu da aynı zenginlikte bir sıklık ve çoklukla kendi sistem yasalarını oluşturabilmektedir."

Bu tanımlamalar ışığında tarihte gerçekleşen toplumsal sistemleri zorunlu gelişim yasasının sonuçlarından ziyade, o dönemin ideolojik, politik ve ahlaki duruşlarının, mücadelelerinin sonucu olarak değerlendirmek daha çözümleyici bir açıklama olacaktır.

PKK Önderlik gerçekliğinde ahlaki tutum ideolojik, politik ve örgütsel çizgi temelinde oluşan yeni toplumsallığa kanun ve kuralardan da öte tutkuyla bağlanmayı ifade eder.

Bu yeni toplumsallığı yaşamın varoluş biçimi olarak algılar. Yaşam yeni toplumsallığımızdır. Bunun dışındaki yaşam arayışları, kaçamakları, boşluk, kayıp anlamına gelmektedir. Mümince bir yaşamdan ziyade bilimselliği esas alan, politik özgürlüğü yeni yaratımların çabası olarak gören bir yaşam ustalığı, bilgeliğidir; çağdaş müminliktir. Bu ahlaki gücü gösteremeyenin her çabası sapmalara uğramaktan kurtulamaz.

Ahlaki yaşam özünde insan toplumunun varoluş tarzına sürekli zihniyet ve özgür irade ile katılım gücünü göstermeyi ifade eder. PKK'nin gerçek büyük değerleri bu ahlaki tutuma sahip olanlarca gerçekleştirilmiştir. PKK çizgisinde bir yaşam çizgisine sahip olmak isteyenler bu ahlaki gücü göstermek durumundadır.